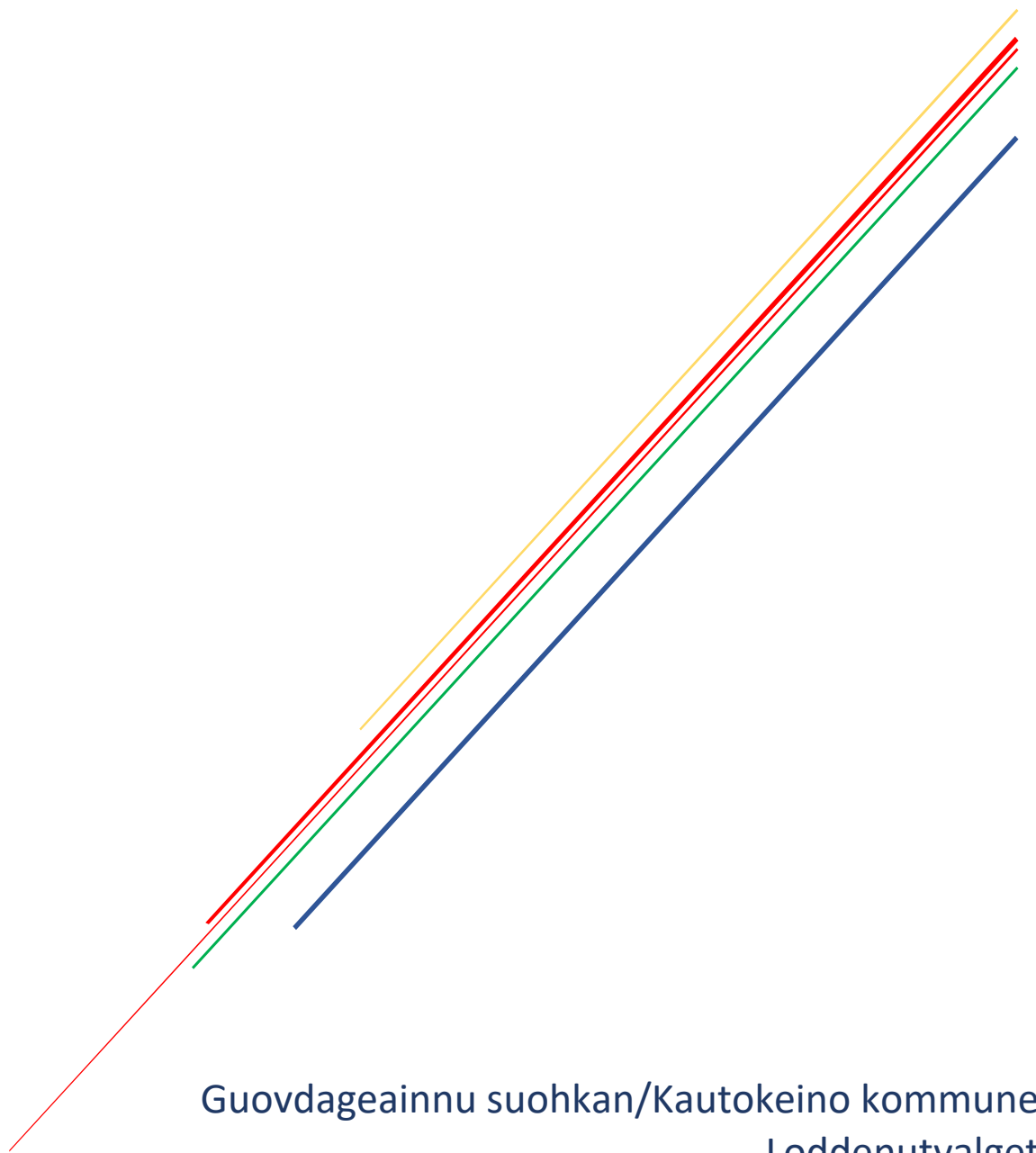

LODDEN – EN KULTURBÆRENDE SEDVANE I GUOVDAGEAIDNU

En utredning om lodden i Guovdageaidnu

April 2021

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune
Loddenutvalget

Lodden – en samisk kulturbærende sedvane

En utredning om *lodden* i Guovdageaidnu

Loddenutvalget

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune

April 2021

©Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune 2021

De gamle samiske gudesymbolene er tegnet av Nils Mathis Buljo. Leaibeolmmái som er øverst på sida rår over ville dyr, fugler og fisker.

Uksáhká som er nederst vokter mot onde krefter

«Gullojit sojiin go luoitilit.»

Slik forklares lyden når endene kommer sørfra, fra høyden, i høy fart, og inn for landing på vannet. *Loddejeaddjit* kan høre på vingeslagene hvilken fugl som går inn for landing. Er det *njurgu-* eller *hanjá-*skokk som kommer?

Forord

Synet på samiske tradisjoner og praksiser synes å ha endret seg i positiv retning i Norge etter opprettelsen av Sametinget og spesielt de siste 15 - 20 årene. Dette har ikke skjedd bare i det politiske liv, men også hos enkeltmennesker. Et resultat av denne situasjonen har vist seg i et økt behov for informasjon og orientering om samene og vår kultur, vårt språk og levesett. Ønsket vårt med *loddenu*utredningen er å få større forståelse og aksept for den jakta som vi driver her i Guovdageaidnu på vårvinteren. Den lange og tragiske tiden med fornorskings- og koloniseringspolitikk som har fratatt oss samer både språk, kunnskaper, næringsveier og tradisjoner, må nå være over. Myndighetene må derfor gjøre *loddenu* til en permanent ordning som er likeverdig med annen jakt og fangst i Norge. *Lodden* er lovlig i Guovdageaidnu, men det er på tide at den kommer under ordnede forhold der man i forvaltningen av ande- og gåsebestanden aktivt tar i bruk våre tradisjonelle kunnskaper om ender og gjess, om våre omgivelser og om vår tradisjonelle og helhetlige forvaltning av *meahcci*.

Jeg vil takke Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune for oppdraget. Kommunens politikere og administrasjon har alltid vist stort engasjement i arbeidet med å fremme *loddenu* som en permanent ordning. Jeg vil dessuten takke kommunens politikere og administrasjon for all støtte og hjelp underveis i prosessen.

En hjertelig takk rettes også til alle *árbečeahpit* (kunnskapsbærere) og *loddejeaddjit* (jegere som jakter ender på vårvinteren) som har bidratt til utredningen både på folkemøte og i uformelle samtaler. Dette er deres hjertesak.

Sametinget fortjener en stor takk for den innsatsen de gjør for *loddenu*.

Så vil jeg endelig takke *Loddenutvalget* for samarbeidet. En spesiell takk til Line Kalak og Liv Østmo for å ha forestått utrednings- og skrivearbeidet. Line har hatt ansvar for de juridiske aspektene ved *loddenu* og Liv har vært ansvarlig for bl.a. *loddenu* som tradisjonell kunnskap, *loddenu* i nordområdene, evaluering av *loddenu*ordningen. Liv har også vært utvalgets sekretær. Jeg takker også de som har lest og kommentert rapporten underveis og lest korrektur, både medlemmer i utvalget og eksterne fagfolk.

Guovdageaindu 21. april 2021

Johan Henrik Buljo
Loddenutvalgets leder

Čoahkkáigeasu

Guovdageainnus lea loddenvuoigatvuohta ášši maid jahkásaččat leat digaštallan badjel 70 jagi. Dán guorahallan lea joatká dan barggus. Loddenlávdegotti guorahallamis lea sámi árbevirolaš máhttu, dego čielga bálggis maid leat čuvvon. Lávdegoddi lea nannosit deattuhan loddejedjiiid máhtu lottiid ja loddema birra. Dasa lassin guorahallá loddenlávdegoddi makkár ehtalaš árvvoštallamat leat vuodđun go loddejit giđasdálvve, ja manne ii galgga loddet čáhcelottiid ja čuotnjágiid čakčat. Doaba bivdit čáhcelottiid giđasdálvve lea lodden, ii fal giđđalodden, go giđđa bohtá ja lásttat leat gacca stuoru, nohká/heaittihuvvo árbevirolaš lodden. Loddenlávdegoddi lea maid válddahallan/čilgen almmolaš regulerema loddemis sihke historjjálaččat ja otná ortnega.

Loddenlávdegoddi deattuha ahte almmolaš eiseválddit fertejit dohkkehit loddema ja dahkat dan bistaš ortnegiin, nu ahte lodden mii lea vieruiduvvan riekti ja praktihkalaš kulturguoddin, áimmahuššojuvvo ja doalahuvvo daid eavttuid mielde mat čuovvot nationála ja internationála gáibádusaid stáda politihkkii ja eisseválddiid mearrideapmái sápmelaččaid ektui.

Lodden lea dološ árbevierru Sámis mas lea iehčanas riektivuodđu. Lodden ferte earenoamážit vuoruhuvvot ja áimmahuššot resursahálldašemi ja bivdoregulereama oktavuodas. Loddejedjiiid máhtut, ja daid stáhtus mii lea nationála ja internationála njuolggadusaid bokte addon, ferte dohkkehuvvot stađa eiseválddiid bealis. Ferte ásahit vuogádagaid mat sihkkarastet ahte dát máhtut leat oassin dutkamis, hálldašemiin ja mearridanproseassain mat gusket loddemii. Árbevirolaš máhtu sihkkarastin geatnegahtta eiseválddiid gozihit ahte máhttu fievrividuvvo boahhtevaš buolvvaide oadjebas birrasis. Dál lea dilli ahte váhnemat eai duostta váldit mánáideaset mielde loddet, go sihke bearráigeahču eiseválddit ja dáža media kriminalisere ja stigmatisere olbmuid geat loddejit.

Guovdageainnu álbmot ii leat duhtavaš otná loddenortnegiin. Diibmá ožžo loddejeaddjit dušše lobi báhčit ovttá dahje guokte čáhcelotti guhtege. Go mearráduš addá lobi báhčit ovttá bunásuorsá ja ovttá fiehtaga, de duohtavuodas loddejeaddji dušše báhčá fiehtaga, mii addá sullii 200 g biergggu. Dainna ii biepmá olles bearraša. Danne ferte rievdaduvvot dát riekti nu ahte beassá eanet lottiid báhčit. Nu šaddá lodden árbevieru mielde.

Loddenlávdegoddi lea evttohan prinsihpaid loddemii maŋemus kapihttalis. Dát sisttisoallá rivttiid, hálldašemi ja oahpaheami.

Sammendrag

Retten til lodden, har vært et årlig gjennomgangstema for Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune i over 70 år. Denne utredningen er en fortsettelse av dette arbeidet. Loddenutvalgets utredning har árbevirolaš máhttu (samisk tradisjonell kunnskap) som en rød sti. Utvalget har lagt vekt på å beskrive hvilke kunnskaper de som driver med lodden har. Dessuten løfter Loddenutvalget fram hvilke etiske overveininger som ligger bak synet på at man skal drive med lodden på giđasdálvi (vårvinteren) og hvorfor man ikke skal jakte på ender og gjess om høsten. Begrepet for å jakte ender og gjess på vårvinteren er lodden, ikke giđđalodden eller vårjakt for når våren kommer og løvet er blitt en fingernegl stort, slutter den tradisjonelle lodden. Loddenutvalget har også beskrevet offentlige reguleringer av lodden, både i et historisk perspektiv og dagens ordning.

Loddenutvalget understreker at lodden må anerkjennes av de offentlige myndigheter gjennom en permanent ordning, for at lodden som sedvane og kulturbærende praksis, skal ivaretas og videreføres i

henhold til de krav som følger av både nasjonale og internasjonale krav til statens politikk- og myndighetsutøvelse overfor samene.

Lodden er en samisk sedvane som hviler på et selvstendig rettsgrunnlag. Lodden må derfor særlig prioriteres og ivaretas gjennom ressursforvaltning og fangstregulering. Kunnskapen blant utøvere av lodden, og dens status i nasjonale og internasjonale regler, må anerkjennes av de statlige myndigheter. Det må etableres systemer som sikrer at denne kunnskapen er tilstrekkelig representert i forskning, forvaltning, og i beslutningsprosesser som berører lodden. Som en del av denne sikringen av kunnskapen, skal myndighetene også sørge for at den tradisjonelle kunnskapen lodden skal kunne formidles videre til nye generasjoner i trygge omgivelser. Nå er situasjonen slik at foreldre ikke tør ta barna med for å lodde, siden både kontrollmyndigheter og norske medier er med på å kriminalisere og stigmatisere de som driver med lodden.

Befolkningen i Guovdageaidnu er svært lite fornøyd med dagens loddenordning. I fjor fikk *loddejeaddjit* (de som lodder) bare lov til å felle 1 eller to ender. Når den andre anda er en bunásuorsá (stokkand) er det i realiteten bare 1 and man kan felle, nemlig fiehta (toppand). Denne gir bare 200 g kjøtt. Og denne anda er slett ikke nok til å mette en hel familie. Derfor må også retten til lodden inkludere flere ender folk tradisjonelt driver med lodden på.

Loddenutvalget har foreslått prinsipper for lodden i sitt siste kapittel. Denne delen omhandler rettigheter, forvaltning og opplæring.

Innhold

Forord.....	3
Čoahkkáigeasu.....	4
Sammendrag	4
1. Innledning.....	9
1.1. Oppnevning og mandat	9
1.2. Dagens <i>lodden</i> ordning.....	10
2. Metode og kunnskapsgrunnlag.....	11
2.1. Folkemøte	13
3. Hva er <i>lodden</i> ?.....	15
4. Hva er tradisjonell kunnskap?	17
5. <i>Lodden</i> - et kort historisk overblikk.....	20
5.1. <i>Lodden</i> i tidlige kilder.....	20
5.2. Stedsnavn som forteller om de bofaste samenes praksis i området	22
5.3. En samisk stemme om <i>lodden</i>	23
5.4. <i>Lodden</i> i NOU	24
6. <i>Lodden</i> – samisk sedvane og <i>árbevirolaš máhttu</i> (samisk tradisjonell kunnskap).....	26
6.1. <i>Lodden</i> – andefugler folk i Guovdageaidnu jakter på <i>giđasdálvi</i> (vårvinteren).....	26
6.2. Tradisjonelle <i>lodden</i> områder.....	27
6.3. Hvordan <i>lodden</i> foregår.....	27
6.3.1. Čilla	28
6.3.2. Jiekŋaravda – iskanten	28
6.3.3. Været.....	28
6.3.4. Hva slags områder foretrekker de ulike endene	29
6.3.5. Å kjenne igjen endene	29
6.3.6. Hekketida for de ulike andeartene	30
6.4. Ender som samisk tradisjonsmat.....	30
6.5. Meroštallan – tradisjonell vurdering av andebestanden.....	31
7 <i>Lodden</i> og opplæring.....	32
7.1 <i>Oaidnit</i> , <i>dovdat</i> og <i>dádjadit</i> – viktig kunnskap som nybegynnere må lære seg.....	33
7.2 Lære å ta vare på <i>meahcci</i> og på mat.....	34
7.3 Foreldre er redde for kriminaliseringen	35
8 <i>Lodden</i> , identitet, språk og det gode liv.....	35
9 <i>Lodden</i> og etikk	37

10	Fortellinger, ritualer og joik	41
10.1	Fortelling om hvordan man skal spise en and	41
10.2	Fortellingenes betydning	43
10.3	Joik som retningsviser	43
10.4	Sáiva	45
10.5	Takke og <i>sivdnidit</i>	45
10.6	<i>Meahcci</i> - en viktig ramme for samiske praksiser	46
11	Hva truer ender og gjess?	47
11.1	Høstjakt	49
11.2	Forurensning	50
11.3	Utbygginger	52
11.4	Predatorer	53
11.5	Fiskebåter/trålere	54
12	<i>Lodden</i> i verdens nordområder	55
12.1	USA og Canada	55
12.2	Russland	56
13	Offentlig regulering av <i>lodden</i>	57
13.1	Bakgrunn for de offentlige reguleringene	57
13.2	Gjeldende reguleringer	60
13.3	Historiske reguleringer av <i>lodden</i>	62
14	<i>Loddens</i> selvstendige rettsgrunnlag	66
14.1	Samisk sedvane	66
14.2	Folkerettens beskyttelse for <i>lodden</i> som sedvane	70
14.2.1	ILO-konvensjonen nr. 169	71
14.2.2	SP 27	73
14.2.3	FNs erklæring om urfolks rettigheter - Urfolkserklæringen	74
15	Statens plikt til å sikre og anvende tradisjonell kunnskap	76
15.1	Innledning	76
15.2	Naturmangfoldloven	77
15.3	FNs Biomangfoldkonvensjon	80
16	En evaluering av dagens <i>lodden</i> ordning. Ivaretar den samiske kunnskaper, sedvaner og praksiser?	82
17	Oppsummering og konklusjon	87
18	Veien videre – alternative strategier, og forslag til krav til de kommende reguleringer	90

Litteratur og kilder	98
Sánit – ord	103
Vedlegg.....	106

1. Innledning

Spørsmålet om den lokale befolkningens rett til å drive med *lodd* (vårvinterjakt på ender) har vært på Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommunes politikeres og administrasjonens agenda i over 70 år, helt siden 1950 da kommunens ledelse for første gang oppdaget at det ikke lenger var lov å drive med *lodd*. Det har vært skrevet mange brev, utredninger og rapporter om saken og mangt et møte er avholdt med *lodd* som tema. Det har vært tider da *lodd* ikke har vært tillatt, tider da det har vært tillatt, men bare som forsøksordning, tider da det igjen ble forbudt og tider da *lodd* til en viss grad ble anerkjent som en samisk sedvane, men med så sterke begrensninger at man i forskriften knapt kan ane det tradisjonelle ved *lodd*. Lokalbefolkningen i Guovdageaidnu har vært standhaftige i sitt ønske om å få drive med *lodd*. Dette viser at *lodd* er en sedvane som står sterkt i Guovdageaidnu.

1.1. Oppnevning og mandat

Kommunestyret i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune valgte å gjennomføre nok en utredning om *lodd* og det oppnevnte derfor 14.05.2020 i sak PS 14/2020 enstemmig et utvalg for tradisjonell vårjakt på ender for valgperioden 2020 - 2023 med følgende medlemmer:

Johan Henrik M. Buljo
Line Kalak
Magnar Evertsen
May Torill Hætta Siri
Liv Østmo – sekretær
Klemet Utsi

Utvalget valgte Johan Henrik Buljo som leder. I denne utredningen vil utvalget heretter referere til seg selv som *Loddenutvalget*.

Kommunestyret sa ikke noe om hvilket mandat utvalget skulle ha, men i saksfremlegget heter det at:

“Ordfører ønsker at det opprettes et utvalg for tradisjonell vårjakt på ender. Mandat for utvalget er å arbeide for at tradisjonell vårjakt på ender skal bli lovlig. Utvalget har ikke vedtaksmyndighet, men fungerer som et arbeidsutvalg, som utreder, lobbyer og fremmer forslag.”

Utvalget har valgt å tolke sitt mandat slik at utvalgets første oppgave er å gi en utredning om ulike sider ved *lodd* – andejakt som pågår i *giđasdálvi* (på vårvinteren). Denne utredningen er skrevet for å forklare norske myndigheter hvilke betydninger *lodd* (vårvinterjakt på ender) har som en

samisk sedvane og som en sentral kulturbærer. *Lodden* har en stor betydning for samisk tradisjonell kunnskap, *árbevirolaš máhttu* og for befolkningen i Guovdageaidnu sin nære relasjon til *meahcci*. Utvalget har også satt søkelys på følgende tema som ansees som viktig for å forstå *lodden* som samisk sedvane i en samisk kontekst, særlig blant de fastboende samene i Guovdageaidnu:

- *Lodden* I et historisk perspektiv
- Den kunnskapsmessige dimensjonen ved *lodden* - tradisjonell kunnskap
- *Lodden* og etikk
- Videreføring av kunnskaper om *lodden*
- Evaluering av dagens ordning for *lodden*
- Trusler mot ande- og gåse-bestanden
- *Lodden* i nordområdene
- *Lodden*, samisk sedvane, samisk rettsoppfatning og nasjonal og internasjonal rett
- Forslag til krav for å kunne bevare *lodden* som en samisk sedvane

Liv Østmo har skrevet utredningens del som omhandler *lodden*, historie, tradisjonell kunnskap, videreføring av kunnskaper om *lodden*, evaluering av dagens ordning, *lodden* i nordområdene og hva som truer ender og gjess. Jurist Line Kalak har skrevet *lodden* og rettigheter og nasjonal lovgivning og internasjonal rett. Kapittelet med oppsummering og konklusjon er skrevet av begge.

Utvalget har hatt i alt 4 møter. Utvalget har også hatt møte med Sametinget og med FeFo (Finnmarkseiendommen).

Utvalget har underveis i prosessen orientert ordfører Hans Isak Olsen, Guovdageaidnu suohkan, om fremgangen i arbeidet.

*Lodden*utvalget er klar over at vi på langt nær har fått med oss alle sider ved *lodden* og Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommunes 70-årige bestrebelsers på å få legalisert *lodden* og gjøre den ordningen så god som mulig.

1.2. Dagens *lodden*ordning

Dagens *lodden*ordning er regulert av Forskrift om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark.¹ Denne *lodden*ordningen er også midlertidig. Folk i Guovdageaidnu ønsker seg en permanent og stabil ordning som tar et reelt utgangspunkt i

¹[Forskrift om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark - Lovdata](#) (13.03.21)

deres tradisjonelle *lodd*, en ordning som gir familien en andemiddag eller to. Dagens forskrift tillater å drive med *lodd* kun i et meget begrenset område i kommunen og kun i et fåtall av de tradisjonelle *loddjávrrit*, vann der en har drevet med *lodd*. *Lodd* er begrenset til 10 dager og det er satt en kvote på kun 150 ender pr. år. Kvoten på *fielhta* (toppand) skal ikke overstige 100. Av dykkender er det er kun *fielhta* (toppand) det er lov å felle. Det er kun *loddejeaddjit* som har vært bosatt i kommunen i mer enn fem år, som kan delta i jakta.

Denne *lodd*ordningen er befolkningen i Guovdageaidnu svært lite fornøyd med. Ordningen er diskriminerende i forhold til vår rettsoppfatning og en hån mot den lokale befolkningen. En and på 200 g kan ikke mette en familie. Derfor har *Lodd*utvalget utarbeidet forslag til fremtidige ordninger for *lodd* som skal gi middag for en familie. Dette forslaget er blitt reist i siste kapittel av denne utredningen.

Dagens regulering av *lodd* behandles nærmere i kapittel 13.2.

2. Metode og kunnskapsgrunnlag

Når samisk tradisjonell kunnskap og sedvane skal formidles fra et kulturelt ståsted til et annet, kreves det andre metoder enn de generelle som brukes i dagens naturforvaltning. *Lodd*utvalget har derfor valgt å vie plass til en redegjørelse av både hva *lodd* er som praksis, og dens mangfoldige betydning for det samiske samfunnet. Kunnskapen er en viktig side, og det er derfor viet mye plass, både til kunnskaper som *loddejeaddji* besitter, og kunnskapens rettslige status i forvaltning og regulering som berører *lodd*. For samene er situasjonen slik, at viktige beslutninger som berører dem, ikke fattes av dem selv, men av et annet folk.

Norske myndigheter fatter beslutninger fra et annet kulturelt ståsted enn samenes. De ulike kulturelle ståstedene medfører at rettighetsspørsmål og -status får sentral betydning i samenes daglige liv. Muligheten til å leve som same i det daglige, basert på egne tradisjoner og verdier, er prisgitt norske myndigheters anerkjennelse. Fra det norske storsamfunns privilegerte ståsted, kan dette rettighetsfokuset synes fremmed. Men rettslig anerkjennelse, herunder utarbeidelse av rettsregler og tilhørende forvaltning, er langt på vei grunnet i kulturelt betingede verdisyn. De internasjonale reglene, som skal overvåke, støtte og beskytte samenes rettigheter og verdisyn, er derfor også av stor betydning for samene i møte med statlige myndigheter på alle samfunnsområder.

Loddentvalget har basert sin utredning på *loddejeaddji* sin kunnskap om *lodden*, endene, og endenes omgivelser. Utredningen er også basert på forskjellig faglitteratur, ulike rettskilder, og tidligere utredninger om *lodden*. Utvalget har valgt ulike metoder for å samle inn informasjon og data, for å kunne beskrive *lodden*, *árbevirolaš máhttu* (samisk tradisjonell kunnskap), og for å kunne si noe om dens betydning for befolkningen i Guovdageaidnu, og endelig for å kunne vurdere offentlige reguleringer av *lodden*.

For *Loddenutvalget* har *árbečeahpit* (kunnskapsbærere) sine kunnskaper om *lodden* vært det bærende elementet i utredningen. De fleste av *Loddenutvalget*s medlemmer er selv *árbečeahppi* (kunnskapsbærer) og *loddejeaddji* (en som driver med *lodden*). Medlemmene har god kjennskap til og gode kunnskaper om *lodden*, samisk sedvaner og *árbevirolaš máhttu* (samisk tradisjonell kunnskap) I tillegg har flere av dem også god kjennskap til offentlig forvaltning. Dette har vært av avgjørende betydning for utredningen. *Loddenutvalget*s leder, Johan Henrik Buljo, har i særdeleshet bidratt med sine kunnskaper om *lodden*.

I tillegg har også *loddejeaddjit* hatt muligheter til å bidra med sine kunnskaper om *lodden* og sine ønsker for hvordan den fremtidige *lodden* skal organiseres. Dette har de kunnet blant annet gjøre på et folkemøte som ble arrangert av *Loddenutvalget*, se kapittel 2.1.

Videre har vi samlet inn materiale gjennom utallige samtaler, gjennomgang av litteratur og det kommunale arkivet om *lodden* og gjennom analyser av nasjonale lover og internasjonale regler, og samisk og nasjonal rettspraksis.

Men bakgrunn i utvalgsmedlemmenes erfaringskunnskaper, har det også vært utviklet et lokalt verktøy, et skjema, for å registrere ender under jakta.

Lodden har vært gjenstand for både undersøkelser og faglige seminarer. Aller mest har *lodden* vært gjenstand for utallige brev, søknader og rapporter fra Guovdageaidnu suohkan/ Kautokeino kommune. Alle disse har dannet grunnlag for *Loddenutvalget*s utredning. Viktigst av alt, ha likevel vært *loddejeaddjit* sine *árbevirolaš máhttu* (tradisjonelle kunnskaper) om *lodden* og *meahcci*² og i tillegg deres kunnskaper om andebestandenens lokale økosystemer og menneskets plass i denne.

² Om *meahcci*: se kap. 10.6.

2.1. Folkemøte

Loddenutvalget har også arrangert et folkemøte om *lodd*en i 23. september 2020. Loddeutvalget hadde et ønske om at man på folkemøtet skulle se framover og reflektere over hvordan man vil at den fremtidige *lodd*en skal organiseres, forvaltes og reguleres. Deltakerne ble derfor bedt om å svare på i alt 8 spørsmål. Disse spørsmålene er:

1. Hvem skal kunne drive med *lodd*en? (Andejakt på *giđasdálvi* (vårvinteren))
2. Hvordan vil dere organisere og forvalte *lodd*en?
3. Når skal *lodd*en starte og hvor lenge skal den vare?
4. Hvilke andearter skal det være lov å skyte og skal det være noen kvote?
5. Hvordan bør *lodd*en reguleres?
6. Hvordan skal kontrollen være?
7. Hva truer ande- og gåsebestanden?
8. Hvordan skal kartene for *lodd*enjávrrit og *monnenjávrrit* anvendes?

De som deltok på folkemøtet, var stort sett bare *loddejeaddjit* (de som driver med *lodd*en). Det var mange *loddejeaddjit* som uttrykte stor frustrasjon over dagens forskrift for *lodd*en. De mente det var en hån mot *lodd*ensdvanen i Guovdageaidnu. Folkemøtet var særlig frustrert over kvoten på en til to ender pr. *loddejeaddji*, hvorav den ene jaktbare fuglen, *bunásuorsá* (stokkand) hører til gressendene, som det ikke er tradisjon for å jakte på og disse ansees heller ikke som menneskemat i Guovdageaidnu fordi den er mager på *giđasdálvi* (vårvinteren) når *lodd*ensesongen starter.

Samtidig fortalte *loddejeaddjit* at de følte seg direkte overvåket og dermed kriminalisert, selv om de drev med helt lovlig *lodd*en. SNO har ansvaret for kontroll av *lodd*en. En av betjentene uttalte dette til den samiskspråklige avisa, Ávvir, 11. Juni 2020:

“- Lea ilgat oaidnit ahte Guovdageainnus lea dušše láhkarihkun loddejedjiiid gaskka, mun in leat leamaš goasse mielde bearráigeahččame bivdiid geat eai leat lága rihkkon mii guoská loddemii, dadjá Somby.”³

“- Det er nifst å se at i Guovdageaidnu er det bare lovbrudd blant *loddejeaddjit*, jeg har aldri vært med på noen kontroll der det har vært jegere som ikke har brutt loven som gjelder for *lodd*en, sier Somby.” (Vår oversettelse.)

³ – [Mun in leat leamaš goasse mielde bearráigeahččame bivdiid geat eai leat lága rihkkon - Avvir](#) (18.03.21).

Denne uttalelsen har fått *loddejeaddjit* og Guovdageaidnu sin ordfører til å reagere. Disse følte at SNO betjenten dømte hele befolkningen som lovbryttere, og da særlig de som driver med *lodd*.

Dette er noe som myndighetene bør ta på alvor. Ingen minoritet eller urfolk må overvåkes på denne måten når de i lovlige former utøver sine sedvaner. En slik overvåking er et direkte overgrep mot den befolkningen det her gjelder.

I hovedtrekk dreide svarene seg om dette: De fleste på møtet ønsket at jakta skal foregå på den tradisjonelle måten og at det skal jaktes på de tradisjonelle jaktstedene. I tillegg vil de ha jakta løsrevet fra kalenderen, men at man skal bruke været, isen, snøsmeltinga som målestokk. Det bør være lov å drive med *lodd* på de endene som det alltid har vært jakta på, men med ett unntak, det bør ikke åpnes for å drive med *lodd* på *skaarra* (sjøorre) før bestanden har tatt seg opp igjen. Det var noen som mente at hver *loddejeaddji* burde ha en kvote på 15 ender. *Loddejeaddjit* ønsket å ta hensyn til andebestanden og at man derfor burde gjennomføre tellinger for å få oversikt over situasjonen. Er det lite ender, må en ta hensyn til det. Dessuten må høstjakta på ender forbys i Guovdageaidnu. Når det gjelder kontrollen, så er det mange som er svært skeptiske til SNO på grunn av ansattes merkelige uttalelser og beskyldninger. Mange på møtet ønsket derfor en annen organisering av kontrollen, gjerne organisert av kommunen eller organisert på samme måte som for lakseoppsyn.

På spørsmålet om hva som truer ande- og gåsebestanden, svarte folkemøtet at høstjakta representerte en stor trussel fordi det da blir på skutt andunger. Befolkningen i Guovdageaidnu jakter ikke på ender og gress om høsten, fordi de ønsker at ungene skal kunne vokse opp i fred. Jakt i oppvekstområdene, skremmer dem bort fra området og de vil også unngå området for framtiden. Folkemøtet nevnte også trusler som forurensning, rovdyr, rovfisk, og ulike utbygginger.

Loddenutvalget har kartlagt vann som tradisjonelt sett har vært *loddenjávrrit*, dvs. vann der ender stopper under trekket og der det har foregått *lodd*. I tillegg har *loddeutvalget* kartlagt *monnenjávrrit*, dvs. rundt disse vannene hekker endene og der vokser ungene opp. Der har det tradisjonelt ikke vært drevet med *lodd*. *Monnenjávrrit* som ble kartlagt ligger i områder rundt de tradisjonelle *loddenjávrrit* og Guovdageainnu *eadnu*. Også deltakerne på folkemøtet kom med bidrag til disse kartene. Samtidig uttrykte møtet at de ikke ønsket at disse kartleggingene skulle offentliggjøres, men heller brukes som grunnlag i senere fugletellingsprosjekter og som materiale i opplæringsssammenheng. Folkemøtet viste til at det kun er noen få vann og elveområder der det drives med *lodd*. Guovdageaidnu suohkan/Kautokeino kommune er på nærmere 10 000 km² og

det er tusenvis av større og mindre vann og elver her. Områdene der det drives med *lodden* utgjør kun ca. 2 % av kommunens totale areal.

3. Hva er *lodden*?

“Når snøskavlene var borte om våren, var det også slutt på ferskt kjøtt og sjøfisk. Da hadde man bare tørket kjøtt å leve på til endene kom. Svanen kom først og den måtte man passe på å skyte parvis. For hvis svanen blir enke, finner den aldri seg en ny make. Så kom gåsa, og deretter andre fugler. De kom etter hvert som råkene ble større i vann og elver. Gjessene kom i store mengder, i flokk. En gang startet to karer til Njivlojávri på gåsejakt med hver sin kjørerein. Det var masse gjess det året, og før de kom til den øvre delen av Stuorajávri, hadde de skutt så mye gjess at begge hadde reinsledene fulle. Uten å ha vært i nærheten av Njivlojávri kunne de returnere hjem med to lass ferskt kjøtt.

Andejakta er en del av gårdsarbeidet for å holde familien med kjøtt. Jakta foregikk på den måten at jegeren bygde čilla, et skjul av kvister og greiner. Så satte han lokkefugler på vanner og la seg i skjul med salongrifla. Salongrifla ble brukt for å unngå skadeskyting av fugl. Det var ikke nødvendig å skyte fugler i flukt for det var mye av dem. Mens han lå der, kunne han skyte 30-40 fugler, og da skjøt han bare store fugler som sjørre og svartand. Skadeskyting var et sjeldent tilfelle. På få timer var jakta over, og da var det bare å komme seg hjem hvor kona og ungene ventet for å hjelpe til med å ribbe og tilberede. Dun fra fuglene ble tatt vare på og brukt til barnesenger, komser og soveputer. Denne fuglejakta varte til det var mulig å sette ut gjeddegarn i bukter og viker. Gjeddefisket ga den første smak av fersk fisk siden Bossekop-markedet. Gjedde, fuglekjøtt og tørket kjøtt var kosten på denne årstiden, og det kunne vare lenge før notfisket kunne ta til.”⁴

Slik forteller Tráktor-Máhtte, Johan Mathis K. Hætta om betydningen av *lodden* i Guovdageaidnu i en småbrukerfamilie, en *dálon*-familie i mellomkrigsårene.

Lodden er samisk tradisjonell jakt på ender og gjess på *giđasdálvi*, på vårvinteren, i Sápmi. *Lodden* (*s*) har vært praktisert i samiske områder i uminnelige tider, spesielt i Guovdageaidnu. Denne praksisen må betegnes som en sedvane.

Begrepet *loddet* (*v*) er uløselig knyttet til den ande- og gåsejakta, som skjer på *giđasdálvi*, ikke den om høsten. Derfor vil dette utvalgte konsekvent bruke *loddet* (infinitivformen av verbet) når det er snakk om verbet *loddet* og *lodden* som substantiv i utredningen. En jeger som jakter ender og gjess *giđasdálvi*, kalles *loddejeaddji*.

⁴ Tráktor-Máhtte Johan Mathis K. Hætta: *Dálon*, Davvi Girji, Kárášjohka 2011

Ved en misforståelse har man begynt å kalle *lodden* i Kautokeino for vårjakt på ender på norsk. *Lodden* skjer ikke om våren, men på *giđasdálvi*. I Sápmi, i hvert fall i det nordsamiske området, har vi åtte årstider. Vi har *dálvi*, *giđasdálvi* (vårvinte) *giđđa* (vår), *giđđageassi* (vårsommer), *geassi* (sommer), *čakčageassi* (høstsommer), *čakča* (høst), *čakčadálvi* (høstvinter) og *dálvi* (vinter).

Giđasdálvi, altså vårvinteren, i nord, er på samme tid som våren i sør. Da er det enda nesten full vinter i nord. I realiteten handler det om ulike verdener i sør og nord. Våren i nord, kommer mye senere enn i sør. Den er oftest rundt en til en og en halv måned etter våren i sør. Det er fort gjort å forstå måneder og årstider utfra den verden en selv lever i og ikke utfra realitetene i det området som det er snakk om. Dette kan føre til både feiltolkninger av begrepers innhold og dermed til feil oversettelse av disse (Joks, Østmo, Law 2020).⁵

I dag drive lokalbefolkningen i Guovdageaidnu med *lodden*. Tidligere var det kun *dálonat*, de fastboende samene, som drev med det. Etter at veien mellom Kautokeino-Alta ble helårsvei på slutten av 60-tallet og etter at reindriftssamene ble mer mobile, begynte de å oppholde seg i Guovdageaidnu etter at reinflokkene var flyttet til sommerbeite. Det ble da vanlig at også de begynte å delta i *lodden*.

Når *lodden* starter på *giđasdálvi*, vil det være is på vannene og råker på elva (Guovdageainnu eadnu) hvor isen så smått bli tatt av strømmen i elva enkelte steder.

Samtidig som en driver med *lodden*, fisker man også gjedde fordi den er best i *giđasdálvi*. Dette skjer stort sett ved at en setter ut garn. Det er imidlertid også vanlig å skyte gjedde med hagle.

Lodden er og har vært viktig for samene i Guovdageaidnu og også for samer andre steder i Sápmi. *Lodden* har også vært tradisjon andre steder i Sápmi, bl.a. i Deatnu, Unjárga og Porsángu på norsk side, og Ohcejohka og Eanodat på finsk side av grensa

Folk i nordområdene har alltid jaktet ender og gress i tidsperioden mars - juni. Dette er bl.a. vanlig på Kolahalvøya og Sibir i Russland, i Alaska og i enkelte av nordstatene i USA og i nordområdene i Canada. I disse områdene er denne jakta lovlig i nevnte periode.

⁵ Joks Solveig, Østmo Liv, Law John: Verbing *meahcci*: Living Sámi lands, i: Annemarie Mol og John Law: On Other Terms: Interfering in Social Science English, The Sociological Review Monographs Series, March 2020, Sage www.sagepublishing.com

4. Hva er tradisjonell kunnskap?

Lodden har en lang kontinuitet i Guovdageaidnu. Gjennom århundrer med *lodden*, har den lokale befolkningen opparbeidet seg inngående kunnskaper om ender og gjess. Denne kunnskapen kalles ofte for tradisjonell kunnskap, tradisjonell økologisk kunnskap eller erfaringsbasert kunnskap. Kunnskapen kalles også for urfolkskunnskap. *Loddenutvalget* vil bruke det samiske begrepet *árbevirolaš máhttu* for å fortelle at denne kunnskapen er i en samisk kontekst.

For mange fremstår tradisjonell kunnskap som gammel kunnskap som i dag ikke har noen betydning. Det er imidlertid viktig å huske at tradisjonell kunnskap er dynamisk, den utvikles, fornyes og tilpasses nye situasjoner og at denne kunnskapen er levende og i bruk. Tradisjonell kunnskap er kontinuerlig på to måter, det ene er at den kunnskapen har en kontinuitet og det andre er at den utvikles kontinuerlig og tilpasses til nye utfordringer. Det skapes stadig ny kunnskap.

Berkes mener at tradisjonell kunnskap er en måte å kunne og vite (2018:8) – “a way of knowing” hvordan man vet det man vet. Med det mener han kunnskap som prosess så vel som det han kaller informasjon. Dette kan f.eks. være fugleart, tresort etc. Han peker på at kunnskapen er dynamisk, at den bygger på erfaring og at den lett kan tilpasses endring. Han definerer tradisjonell kunnskap som:

“... a cumulative body of knowledge, practice, and belief, evolving by adaptive processes and handed down through generations by cultural transmission, about the relationship of living beings (including humans) with one another and their environment.” (ibid:8)

“...et kumulativt system av kunnskap, praksis og tro, som utvikles gjennom tilpassede prosesser, og videreføres gjennom generasjoner med kulturell overføring, om relasjoner mellom levende vesener (inkludert mennesker) og deres omgivelser.” (Kalaks oversetting (2020:29)⁶ og *Loddenutvalgets* tilpassing.)

Joks trekker fram denne ovenfornevnte tolkingen av begrepet tradisjonell kunnskap som skiller praksis og tro fra kunnskap. Hun påpeker at:

“Spørsmål som da melder seg, er hvem som bestemmer for eksempel hva som er tro og hva som er kunnskap.” (2015:20-21)⁷

⁶ Kalak, Line og Johansen, Bjarne (2020): *Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket*. Dieđut 1/2020, Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.

⁷ Joks, Solveig: “*Laksen trenger ro*”, Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor - desember 2015. Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, UiT Norges Arktiske Universitet.

Det blir altså et spørsmål om definisjonsmakt som vi vet av erfaring at majoritetsbefolkningen forbeholder seg retten til. Joks selv definerer tradisjonell kunnskap som:

“Begrepet “tradisjonell kunnskap” er utviklet for å beskrive de kunnskaper som er overført fra en generasjon til den neste. De er endret og tilpasset nye forhold, men samtidig er noe ivaretatt, og dermed bidrar begrepet til kontinuitet. Jeg vil undersøke hvordan tradisjonell kunnskap artikuleres eller uttrykkes gjennom praksiser, begreper og fortellinger. Tradisjonell kunnskap er bl.a. kunnskap som er tilegnet gjennom kontinuerlige praksiser over lang tid. De er blitt til gjennom relasjoner til natur i spesifikke områder.” (ibid: 1)

Joks inkluderer fortellinger og begreper i sin definisjon og også hun vektlegger kontinuitet. Hun argumenterer for at praksiser, fortellinger og begreper inngår i kunnskapsbasen:

“Praksiser, begreper og fortellinger er kilder til kunnskaper, som er utviklet gjennom generasjoners erfaringer, egne erfaringer, bevegelser og observasjoner i et landskap.” (ibid: 4)

Joks peker på at samiske begreper kan være døråpnere til *árbevirolaš máhttu* (tradisjonell kunnskap). (ibid: 63) Dette fordi praksiser oppstår i begreper og begreper skaper praksiser (ibid: 134). Tradisjonell kunnskap blir til «gjennom kontinuerlig praksis over lang tid» (ibid:1). Praksis, som f.eks. *lodden*, blir også til i nær relasjon til landskapet og de fornybare ressursene som utnyttes gjennom praksisen. Joks sier videre at grunnlaget for språket er et kontinuerlig samspill mellom oss og omgivelsene (ibid: 52). Man må gå inn i praksisen, her *lodden*, for å forstå den og man må gå i dybden av begrepet for å forstå hvordan den uttrykker praksisen *lodden* og den verdenen den skjer i (*giđasdálvi* i Guovdageaidnu).

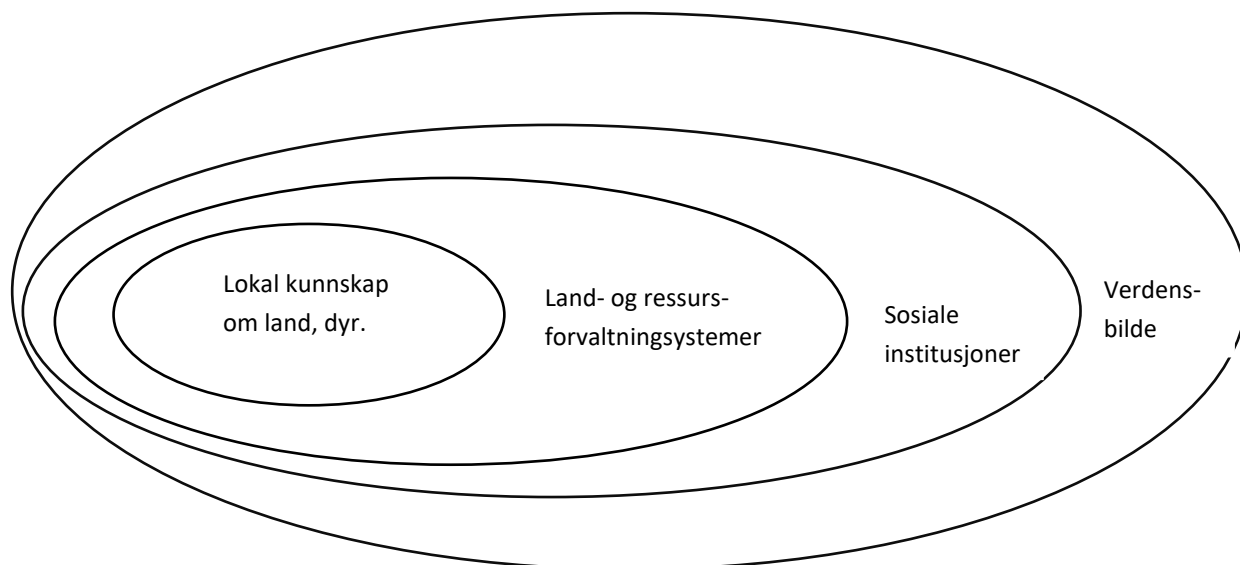
Loddenutvalget har også lagt vekt på samiske begreper i sin utredning. *Loddenutvalget* legger også til grunn Joks sin definisjon av tradisjonell kunnskap.

I utredningen finner *Loddenutvalget* det formålstjenlig å anvende Berkes sin modell for tradisjonell kunnskap. Vi vil imidlertid tilpasse den til *árbevirolaš máhttu* og *lodden*. Berkes ser en helhetlig sammenheng mellom kunnskap, praksis og livssyn. Han foreslår at analyse av tradisjonell økologisk kunnskap kan deles inn i fire nivåer, (2018:18).

⁸ Fig. 1.1.

Det første nivået handler om lokal kunnskap om de omgivelsene folk lever i, landskapets egenart, om vær, om årstider, om klima, om planter og dyr, hvor de finnes og hvilken adferd disse har. Den lokale kunnskapen om *loddit* (fugler - her ender og gjess) er rikt. *Loddenutvalget* vil beskrive det i sin utredning.

Det lokale ressursforvaltningssystemet som også er økologisk, er på nivå to. I dette systemet inkluderes tilhørende praksiser, redskaper og teknikker. Praksisene krever en forståelse av relasjonen mellom de ulike sentrale artene og landskapet.

Det tredje nivået omhandler tradisjonelle forvaltningssystemer. Disse trenger tilpassede sosiale institusjoner, regler for bruk, normer og koder for sosial samhandling. Her er den delen av tradisjonell kunnskap som omhandler samfunnsmessig hukommelse, læring og kreativitet.

Dette utvalget vil ta for seg noen av de sosiale reglene og normene i kapittelet om etikk. Vi vil også gi en beskrivelse av hvordan læring av *lodden* skjer og forvaltes.

Det fjerde analysenivået er verdenssyn. Dette nivået omslutter alle nivåene. I dette nivået inngår kapittelet om fortellinger, ritualer og joik i tillegg til kapittelet om *meahcci* som handler om relasjonene mellom menneske og omgivelsene i en samisk kontekst. Som tidligere nevnt, er det vanskelig å skille mellom de ulike nivåene, men i denne sammenhengen gir de et retning for hvordan denne utredningen er bygd opp i beskrivelsen av tradisjonelle kunnskaper og den

⁸ Ibid:18

sedvanemessige praksisen, *lodden*, selv om *Loddenutvalget* ikke har fulgt de analytiske nivåene slavisk.

Praksiser oppstår og utformes av landskapet, tilgjengelige ressurser og menneskelige behov og menneskers virksomhet og forståelse av den verden de lever i. Folk i Guovdageaidnu har gjennom århundrer drevet med *lodden* nettopp fordi trekkfuglene er den ressursen som ga folk ferskt kjøtt på *giđasdálvi*. Noen praksiser “setter seg fast i folks sjel”, som en *árbečeahppi* (kunnskapsbærer) uttrykte det, og han sa videre at de blir en del av folks liv og selvforståelse. Befolkningen i Guovdageaidnu opparbeidet seg inngående kunnskaper om de ulike endene og da ikke bare de endene de jakter på, men også andre fugler. I tidligere tider drev de fastboende samene med snarefangst av ender ved hjelp av *boarri*. (se kapittel 5.2) Denne snarefangsten varte helt til det ble mer vanlig med hagle eller salongrifle. *Boarri* ble brukt for inntil 40-50 år siden. Selv om teknikken for *lodden* er endret med inntoget av ny teknologi som hagle og salongrifle, har *lodden* og kunnskapene tilknyttet denne likevel en lang kontinuitet. *Árbevirolaš máhttu* kjennetegnes ved at den er fleksibel og dynamisk. Vi skal i neste kapittel se nærmere på de historiske sidene ved *lodden*.

5. *Lodden* - et kort historisk overblikk

5.1. *Lodden* i tidlige kilder

I Guovdageaidnu, som i alle nordområdene, har folk i uminnelige tider, jakta og drevet fangst på ender om vårvinteren. Det finnes imidlertid få skriftlige kilder som direkte kan bekrefte dette. De kildene som nevner noe tilknyttet ender, nevner bare dun og fjær som handelsvare, bl.a. på de såkalte lappemarkedene, men ikke noe om hvor disse var sanket og hva slags dun det var.⁹ Det kan sannsynligvis være dun fra ærfugl som samer som holdt til ute ved kysten, hadde sanket etter rugingen. Og, for så vidt kan også samer ha sanket den på innlandet, siden de i tidligere tider var vanlig at også ærfugl trakk innover i landet om våren. Lokalt her i Guovdageaidnu fortelles det at de fastboende samene også plukket dun fra reir etter at ungene hadde forlatt den. Dun ble stort sett brukt i sengetøy, i komser, i luer og i klær.

⁹ Vårjakt på ender i Kautokeino/Guovdageaidnu. Utredning fra et utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 14.08.84, s. 21. Petter Dass (1670-årene), major Peter Scitlers grenseeksaminasjonsprotokoller, bind I, s. 388, 479), Knud Leem (1767): Beskrivelser over Finnmarkens Lapper, (s. 233, 288)

Det kan være flere årsaker til at and eller gås aldri ble nevnt i de skriftlige kildene. En av dem er at ender aldri var handelsvare eller ble brukt som betaling på skatt. Jakta og fangsten pågikk på vårvinteren. Da var det mangel på ferskt kjøtt og det er mest sannsynlig at jegerne prioriterte endene til mat for sin egen siida/sitt eget hushold. Tromholt (1885)¹⁰ er en av de få som nevner fuglevilt direkte. Han sier dette om Elvelapperne:

“De lever ikke den uafbrudte og ofte farefulde Kamp med en barsk Natur, saaledes som de øvrige Lapper, og medens Sølappens Kost næsten udelukkende bestaar af Fisk og Melsuppe, Fjældlappens saa godt som bestandig av Renkjød, disponerer derimod Elvelapperne over en uden Tvivl saa vel langt sundere som behageligere Afveksling av Kjød, Fuglevilt, Fisk, Rodfrugter og Mælkespise (RODE.)” (1885:135)

Tromholt kommenterer her dietten til samer i ulike områder. Fugleviltet som Tromholt skriver om, er høyst sannsynlig ender som er fanget om *giđasdálvi* (vårvinteren). Ryper var nemlig en svært viktig handelsvare, derfor spiste ikke folk den selv. Endene derimot oppbevarte de fastboende i tønner til utpå høsten, dersom det var mulig.

Mangelen på skriftlige kilder som dokumenterer jakt og fangst på ender om *giđasdálvi* (vårvinteren) kan også skyldes at det var få reisende utenifra på den tiden i Guovdageaidnu. Folk unngikk reiser da fordi fremkommeligheten fort kunne bli forhindret av overvann på isen, våt og løs snø og utrygg is. De fleste som kom reisende til Guovdageaidnu, kom om vinteren, for da kunne de få reinskys.

Samene selv var inntil den andre verdenskrig, svært lite skriveføre. Det er derfor få skriftlige historier og kunnskaper fra deres egen penn.

Skatteoppkreverne, som til vanlig pleide å registrere noen av de varene de tok som skatt, kom på vinterføre til innlandet, for om sommeren var det vanskelig å frakte med seg skinn, pels og andre varer folk betalte med. Oppkreverne ankom oftest vel et halvt år eller mer, etter ande- og gåsejakta/-fangsten. For å komme seg til markeder fra Indre-Finnmark, måtte det også være vinterføre. Uten et transportmiddel som kjørerein, var det ikke lett å frakte varer til andre steder på sommerføre, selv med båt. Tromholt skriver:

“Om sommeren maa man bruge sine Ben eller en Elvebaad hvis man agter at gjøre en Reise; Vogne er et ukjendt Begreb, blant andet fordi der i Miles Omkreds ikke findes en eneste Hest.” (1885:84)

¹⁰ Sophus Tromholt (1885): Under Nordlysets Straaler, Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), København

P. L. Smith var sokneprest i Guovdageaidnu fra 1910 til 1922. Han er blant de første som konkret nevner at *lodden*. Smith skrev bok om “Kautokeino og Kautokeino-lappene” etter sitt opphold i Guovdageaidnu. Der skriver han om de fastboende samers yrke og hverdagsliv:

“Om våren skytes også en hel del ender og gjess.” (1938:315).¹¹

Smith mener at jakten har spilt en stor rolle for de fastboende i Guovdageaidnu (1938:172). Han mener også at *meahcci*, jakt, fangst og fiske er så viktig for de fastboende og deres arbeid og at de derfor:

“... er knyttet til utmarken, til fiskevann, utslåtter, mosefjell m.m. og mindre til den flekk jord huset står på, ser i det hele på gården sin mere med flyttlappens øyne enn med bondens øyne: alt tilhører ham til bruk, men han har ikke den eiendomsbevissthet og stedbundethet som en bonde, hvor generasjoner har arbeidet med samme jord.” (1938:316)

Smith skriver også at bondens eiendomsfølelse ikke er bedre fundert enn samenes som har tatt landet fordi de hadde bruk for det (1938:316). Smith har rett i at for de fastboende samene i Guovdageaidnu, har arbeidet i *meahcci* vært vel så viktig som arbeidet med jord og husdyr. Og slik er det fortsatt, *meahcásteapmi* (jakt, fangst, fiske, bærplukking, vedhogst, sennagress-skjæring, innhenting av materiale til duodji), har en sentral plass i de fastboendes¹² hverdagsliv, også i en moderne verden. *Lodden* er fortsatt en viktig del av *meahcásteapmi* (jakt, fangst, fiske, bærplukking o.a.), og *lodden* har helt klart en stor betydning for befolkningen i Guovdageaidnu også i dag. En aktiv bruk av de ressursene *meahcci* gir, er også noe som preger hverdagslivet til Guovdageainnu sin befolkning.

5.2. Stedsnavn som forteller om de bofaste samenes praksis i området

Før folk flest fikk tilgang på hagle, drev de fastboende samene med snarefangst av ender og gjess om *giđasdálvi*. Man laget en flåte av stokker, planker eller plater, la torv oppå den og satte så snarer på den. Flåten kunne være ankret fast på land så den ikke skulle flyte av gårde med strømmen i elva, eller den ble satt på påler ute på elva. Alternativt kunne de sette snarer ut på isflak. Flåten og isflaket med snarer ble kalt *boarri*. Det er spesielt *hanjá* (havelle) og *njurgu* (svartand) som liker å sitte på isen ved råk.

Klemet Nilsen Turi forteller hvordan de jaktet og drev fangst på ender i hans ungdom:

¹¹ P. L. Smith (1938): *Kautokeino og Kautokeino-lappene*, H. Aschehoug & co, Oslo

¹² Fastboende er samer som er bofaste, som ikke flytter med rein.

“Muhto mi láviimet earalágan bivdin-goanstta vel atnit. De mi láviimet dahkat fielluin pláhta 1 m² sturrodahkii, ja návlet stoalppuid juohke čihkii, ja čavget árppu stoalvogaskaide ja bidjat gielaide birra ja dasto darffi dan pláhta ale vai orru dego suolu. Ja loddi lea hui viššal dan ala goarpmastit, ja eanemus guokte lotti sáhttet darvanit oktanis. Čáhceloddi lea hui gievra, dat gal lea eara go rievssat. Ja nammaduvvon bivdosa gohčodedje boarrin. Ja dat láve vel nu ahte go garra bieggá lea leamaš, ahte dalle billohuvva. Álo ferte ain mannat ja divodit vai lea fas ortnegis go soaita loddi fas seaivut.” (1982:16-17)¹³

“Men vi brukte en annen fangstmetode i tillegg. Vi pleide å lage en plate på 1m² av fjøl og på den spikrer vi fast stolper i hvert hjørne og trekker tjukk tråd mellom stolpene og setter snarer rundt og så torv på plata slik at den ser ut som en øy. Og fuglene er ivrige på å klatre opp på den, og på det meste kan to fugler sette seg fast samtidig. Ender er svært sterke, noe helt annet enn rype. Og denne fangstinnretningen kalles boarri. Og så hendte det også at når det hadde vært sterk vind, så ble den ødelagt. En må alltid dra for å reparere den slik at den er i orden dersom en fugl lander.” (1982:16-17)

I Guovdageaidnu er det et nes som i dag har det offisielle navnet *Boaronjárga*. En kan forledes til å tro at første ledd, *Boaro-*, har sin opprinnelse i boarru (insektet brems), men neset het opprinnelig *Boarrenjárga*. Dette fordi neset var et område for snarefangst av ender med *boarri*. Hvor gammelt navnet på neset er, vites ikke, men den forteller en historie om fangst av ender om våren på flåte eller isflak. Det ser imidlertid ut til at *boarri* kan være et svært gammelt samisk ord:

“Boarri-metoden er naturligvis den eldste jaktformen og kan godt tenkes å ha sine røtter fra veidekulturens tid.” (1984:25)¹⁴

Med den eldste jaktformen, mentes det i Utredning om vårjakt på ender i Kautokeino (1984), at *boarri*-metoden var eldre enn metoden for å jakte fra *čilla*¹⁵. Også *čilla* er et svært gammelt ord i samisk.

5.3. En samisk stemme om *lodden*

Foruten Klemet Nilsen Turi (1895-1972), er det også noen andre eldre samer som har skrevet om *lodden*. En av dem er Johan K. Hætta – Máhte Lemeha Johán (1918 – 2004). Han forteller:

“Giđđat leat dáppe álohii *lodden*, nu guhkká go mun muittán. Ii oktage dadjan ahte lea lobiheapmi. Mu váhnemat ja sin váhnemat leat *lodden*. Ieš álgen loddet nuppelot jahkásažžan. Dalle ii lean bearráigeahččan. Soahtejagiid loddii maiddái leansmánni Dahl. Ieža doalaimet áigemeari goas loddet,

¹³ Turi, Klemet Nilsen (1982): *Áiggít rivdet* Jár'rgaleaddji Á.s.

¹⁴ *Vårjakt på ender i Kautokeino*, Utredning fra et utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 14.06.84.

¹⁵ Om *čilla*, se kapittel 6.3.1.

ain makkár giđđa lei. Dábálaš giđđa álggii *lodden* miessemánu 20. beaivvi ja bisttii olggos miessemánu. Jus goavvi giđđa, de bisttii sullii geassemánu 6. beaivái. Lottit eai nohkan min báhčimin. Muhtin giđđa ledje eambbo go dat ovddit. Mu mielas ii leat giđđalodden vearrut, ii loavtte lottiid. Lottit nohket jos borgemánus goddá čivggaid, nu go dat lea lohppi. Lihkus eai olbmot dáppe beroš loddet čakčat.”¹⁶ (2005:49)

“Så lenge jeg kan huske, har vi alltid *lodden* om våren. Ingen sa at det var ulovlig. Mine foreldre pleide å *loddet*, og deres foreldre pleide å *loddet*. Selv begynte jeg å *loddet* da jeg var tolv-tretten år. Da var det ingen kontroll. I krigsårene pleide også lensmann Dahl å *loddet*. Vi holdt selv kontroll på jakttida, som var tilpasset hvordan våren var. En vanlig vår, startet *lodden* omtrent 20. mai og varte ut mai måned. Dersom våren var lang og kald, varte *lodden* til 6. juni. Fuglene ble ikke utryddet ved vår skyting. Noen år var det flere fugler enn året før. Jeg synes ikke at *lodden* er galt, den plager ikke fuglene. Fuglene blir utryddet dersom en dreper andunger i august, slik det er lov i dag. Heldigvis er det ingen her som jakter på ender om høsten.” (Vår oversettelse og våre uthevninger.)

Det er verd å merke seg det Johan K. Hætta – Máhte Lemeha Johán sier dette om lovligheten av det å jakte på ender: “Ingen sa det var ulovlig.” At folks forståelse av at det var legitimt å *loddet*, ble også bekreftet av at lensmennene også pleide å *loddet*. Lensmann Dahl pleide å *loddet* også lenge etter krigen. Dette ble fortalt av hans sønn Anton Dahl på folkemøtet arrangert av *Loddenutvalget* 23.9.2020. De fleste lensmennene i Guovdageaidnu etter krigen har drevet med *lodden*.

5.4. *Lodden* i NOU

Den første offentlige utredningen som nevner *lodden*, er NOU 1978:18A, Finnmarksvidda Naturkultur. Dette utvalget ble også kalt Ressursutvalget for Finnmarksvidda. Deres mandat var å utarbeide forslag til bruk av naturressursene på Finnmarksvidda og fremme forslag om gjennomføringstiltak. Utvalget skriver om ender og gjess:

“Det har vært gammel tradisjon i Kautokeino å drive vårjakt på ender og gjess. De var et viktig og kjærkommet tilskott på ferskt kjøtt om våren. I motsetning til ryper, ble ender og gjess brukt i den enkelte husholdning. Denne vårjakten er ikke tillatt etter jaktlovens bestemmelser, men tross dette drives det enda en del som en gammel tradisjon. De som drev denne jakta, var varsomme og passet på at det ikke gikk sterkt utover rugebestanden.

Egg og dun fra ender og gjess ble det tidligere også sanket en del av. Dun ble blant annet solgt for bruk i luer.” (1978:176)

¹⁶ Sokki, Risten, Gaup, Gaup Ante Mihkkal, Hætta Sara H. ja Klemetsen Brita Inga (doaim.) (2005): Muitalusat ja dáhpáhusat Guovdageainnus 11, Guovdageainnu historjásearvi 2005

Ressursutvalget for Finnmarksvidda skriver også at både i Tana, Karasjok og ute ved kysten har det vært vanlig å *loddet*. Det er også viktig å merke seg at Ressursutvalget mener at befolkningen i Guovdageaidnu var varsomme når de *loddet*, for ikke å ødelegge for hekkingen.

Lodden er også nevnt i NOU 1994:21¹⁷. Denne NOUen er en av Samerettsutvalgets delutredninger. Den inngår som et bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalgets arbeid.

“I de samiske områdene var jakt på ender om våren vanlig. Ferskt andekjøtt smakte godt etter en lang vinter. Tidligere var det og vanlig å fange gress og ender i snarer om våren i enkelte strøk. Fangsten og jakta på disse slutta når fuglene begynte å ruge. Jakta blei ikke drevet i stor målestokk, det var bare for å skaffe seg ferskt kjøtt. Bortsett fra Kautokeino, er denne jakta opphørt i fylket. Motstandere av vårjakt hevder at den er uheldig ved at den går ut over produksjonsdyrene. Tilhengerne av vårjakt hevder at høstjakta er jakt på kyllinger, og det gir lite mat. Det nevnes og at vårjakta er en gammel tradisjon som de ønsker å holde i hevd. Lokalbefolkningen driver sjelden andejakt på høsten. Det er folk som kommer utenfra, som driver slik jakt.” (1994:217)

I Guovdageaidnu, hvor jakt og fangst alltid har stått sterkt, fortsetter man med *lodden*, selv om den ser ut til å ha opphørt andre steder der det også har vært vanlig med *lodden*. En kan spørre seg om det faktisk forholder seg slik at den lokale befolkningen andre steder virkelig har sluttet med det.

“For en mannsalder siden (1925-30) var også andejakt helt alminnelig i Polmak, og ennå i 1950-årene var det ikke uvanlig. Men nå (i 1958) spilte det ingen større rolle lenger i kostholdet.” (NOU 1994:21 303)

Lodden mer eller mindre opphørte i Polmak, men i Guovdageaidnu har folk fortsatt med *lodden*.

I Kautokeino drev jaktlag på opptil 6 personer vårjakt på ender, forteller Johan M. Klemetsen i 1993: Fikk de 10-15 fugler, var utbyttet regnet som brukbart. Han tror ikke bestanden tok skade av jakten. På 1950-tallet ble denne jaktformen forbudt, men ennå i mange år fikk man dispensasjon fra forbudet. Fra 1960-årene ble forbudet strengere overvåket. Det har i den senere tid vært ført meget heftige debatter mellom de i lokalsamfunnet som støtter jakten og naturvernere. (NOU 1994:21 303-304)

NOU 1997:4¹⁸ handler om bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i Finnmark. I tillegg omhandler utredningen vern mot inngrep i grunn og naturgoder i alle samiske bruksområder i landet. I utredningen sier utvalget blant annet dette om *lodden*, ressursutnyttning og rettsoppfatninger:

“Den ressursutnyttelse som har vært drevet fra gammelt av, vil lett kunne føles som utøvelsen av en rett, og der bruksforholdene er særegne, vil også rettsforholdene lett kunne føles som annerledes enn ellers i landet. Hvis f.eks. innbyggerne i ei samisk bygd i lang tid har utøvd en fast og særpreget bruk av naturgodene i sitt nærrområde, samtidig som dette området i liten grad har vært brukt av

¹⁷ NOU 1994:21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv

¹⁸ NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur

andre, kan det nok tenkes at lokale sedvaner vil kunne gå foran skrevne rettsregler. Selv om ønsket om å skape rettsenhet normalt veier tungt, forekommer det dessuten at myndighetene tar særskilt hensyn til lokale rettsoppfatninger. Et eksempel på at slike oppfatninger har hatt gjennomslag overfor sentrale myndigheter er at det i 1994, som følge av et sterkt lokalt ønske, ble åpnet for en begrenset gjenopptagelse av den tradisjonelle vårjakten på ender i Kautokeino. (1997: 94)

Lodden har pågått kontinuerlig i hundrevis av år i Sápmi og den pågår fortsatt i våre dager i Guovdageaidnu. Dette til tross for at myndighetene bestemte en tid at det ikke var lovlig. Blant de fastboende samene i Guovdageaidnu er *loddén* en levende tradisjon, en tradisjon som er så sterk at man må kalle den en sedvane. Gjennom århundrer med *loddén* har de fastboende samene ervervet seg unik kunnskap og viten om de ulike endene og gressene de jakter på, om værforhold og andre forhold som påvirker *loddén* og om områdene der *loddén* pågår. Dette ser vi på i neste kapittel.

6. *Lodden* – samisk sedvane og *árbevirolaš máhttu* (samisk tradisjonell kunnskap)

6.1. *Lodden* – andefugler folk i Guovdageaidnu jakter på *giđasdálvi* (vårvinteren)

Tradisjonelt starter *loddén* når de første råkene dukker opp på elva. *Njukča* (svane) er tidlig ute, den ankommer straks når det begynner å dannes råker på elva, en gang mellom midten av mars og midten/slutten av april, avhengig av været. *Njukča* har imidlertid sjelden eller aldri vært jakta på i Guovdageaidnu. En annen fugl som pleier å vende tidlig tilbake, er *čuoŋjá* (sædgås) som kommer en gang rundt midten av april. Den ankommer når dampen fra *ája* (kilde) begynner å smelte bort snøen rundt og det mineralrike gresset dukker fram rundt den. *Čuoŋjá* tiltrekkes av dette gresset. *Čuoŋjá* er gåsearten som det er mest av i Guovdageaidnu og det er den man tradisjonelt har jaktet på. Folk i Guovdageaidnu kjenner igjen alle gåseartene på samme måte som de kjenner igjen de ulike endene.

Blant endene er det de de minste andeartene, gressendene, som *čiksa* (krikand), *snárttal* (brunakke), *bunásuorsá* (stokkand) som ankommer først. Folk i Guovdageaidnu driver ikke med *loddén* på disse endene og de spiser dem heller ikke, men de kjenner dem godt igjen.

Når *loddén* starter, har disse fuglene allerede mistet mye av fettete de hadde da de ankom og de har begynt å forberede seg til paringsleken. Gressendene, *čuoŋja* og *njukča* legger egg tidlig, noen ganger så tidlig som i midten av mai, alt avhengig av været.

Det er de første dykkendene folk venter på, som *fiehta* (toppand) og *čoadgi* (kvinand), i tillegg til *goalsi* (siland) som er en fiskand. Disse vil ankomme rundt 10 – 15. mai. Først opptil en uke etterpå, avhengig av været og ismeltingen, begynner de første større dykkendene å komme. Folk venter på disse, *njurgu* (svartand), *hanjá* (havelle) og *skoarra* (sjøorre). *Skoarra* er den siste som kommer.

Disse vil begynne å komme fra ca. 23-25. mai. Tidligere, for inntil 30-40 år siden var det også vanlig at det forvillet seg en og annen *ákta* (ærfuglhann/ekall) til innlandet. Det var faktisk vanlig det ble drevet med *lodden* på disse. Den tidlige *lodden* er ungguttenes aktivitet. De var ute etter de minste dykkendene. Først når de større endene ankommer, drar de eldre ut for å *loddet*.

Det er verd å merke seg at flesteparten av de større dykkendene ankommer først etter at *lodden* er avsluttet, opptil 4 – 5 uker etter.

Ender er en så viktig fugl for folk i Guovdageaidnu at når man omtaler ender på samisk, bruker man ofte begrepet *loddj*, fugl, eller *lottit* fugler. Ordet *loddet* kommer fra ordet *loddj*.

6.2. Tradisjonelle *loddenområder*

Før veier ble bygd og før motoriserte kjøretøyer begynte å bli vanlige i Guovdageaidnu, var det vanlig at folk stort sett drev med *lodden* i sitt nærområde. Det var likevel mange som dro med kjørrerein til vann lenger unna. Både før og nå, pleier *loddejeaddjit*, dersom isen på vannene eller på elva, har sluppet langs land, å dra med båt langs land. Likevel skjer det ofte at de må dra båten over store isområder på vannet for å komme fram til gode *loddenbáikkit* (*loddenområder*).

Noen mener at hver familie fortsatt har sine tradisjonelle *loddenbáikkit*, *čilla*-plasser eller vann der de driver med *lodden*. Andre mener at det lenge har vært slik at valg av *loddenbáikkit* har vært fleksibelt og at dette har variert fra år til år, avhengig av været og fremkommeligheten. I tillegg har tidspunktet for når man drar for å drive med *lodden*, variert.

6.3. Hvordan *lodden* foregår

For å bli en god *loddejeaddji*, må en ha et bredt felt av kunnskaper om endene. Man må vite omtrent når de ulike fuglene kommer og, man må vite hva slags vær de foretrekker. Man må også ha oversikt over været, temperaturen, snøsmeltingen, vannstanden, strømforhold og over isforhold på elver og vann og hvilke fugler som foretrekker å sitte på isen.

6.3.1. Čilla

Det er flere ting som må være på plass før *lodden* kan ta til. Det er første er å bygge en *čilla*. I den nåværende *lodden*, er *čilla*, sentral. *Čilla* er et skjul man sitter bak mens man venter på ender. Tidligere brukte man det man fant i omgivelsene til å bygge *čilla*. Det kunne være busker og trær og kanskje aller helst einer. I dag bruker man gjerne kamuflasjennett. *Čilla* plasseres slik at en vil være på skuddhold til de endene som enten lander ved *čohkkánlottit* (lokkeender) eller de endene som lokkes bort til *čohkkánlottit*. *Čilla* blir gjerne bygd ved elvemunninger og elveutløp, og på nes og ved *čoalbmi* (der vannet er smalt). Det er der de første råkene tines.

Man skal plassere *čilla* slik at man har oversikt over ender som flyr. Det bør være stille og ganske grunt vann, rundt 1-3 m, der en har *čilla*, gjerne ved en råk som er ca. 150 m langt og 100 m bredt. Endene skal ha plass til å lande. Dersom det er vind, skal *čilla* aller helst være i le for vinden. Enda i dag hender det at noen har sine egne hjemmegjorte *čohkkánlottit*, eller *háma* (lokkeender) som man også kaller dem. Den dag i dag er det også mulig å få kjøpt *čohkkánlottit* i plast. Dette betyr imidlertid ikke at selve *loddenárbevierru* (*loddensedvanen*) er i ferd med å forsvinne.

Lokalbefolkningen har lange tradisjoner i jakt og fangst, en tradisjon som de vedlikeholder. Ny teknologi har ikke endret de mest grunnleggende kunnskapene om *lodden*. Til tross for at en har fått bedre hagler, båtmotor og båt, er kunnskapen om de ulike ande- og gåseartene fortsatt nødvendig. Man må også ha kunnskaper om betydningen av *jiekŋaravda* – iskanten, og man må også vite hvilken betydning været, dvs. temperaturen og vinden har, for endenes aktivitet.

6.3.2. Jiekŋaravda – iskanten

Jiekŋaravda (iskanten i råken) er viktig for både fuglene og *lodden*. Det er enkelte ender som liker å sitte på iskanten. Blant dem er *hanŋá*, *njurgu* og til dels også *čoadgi*. Råkene og *jiekŋaravda* er viktige for jakta fordi dit kommer fuglene under trekk. Når isen smelter fra vannene eller at elvestrømmen fører den bort, sprer endene seg til andre områder. De begynner å trekke mot de områdene og vannene der de vanligvis hekker, til *monnenjávrrit*.

6.3.3. Været

Været spiller en vesentlig rolle for når endene flyr. Når det er *liehmu* (mildt vær og sørlig bris), er endene mest aktive. Da trekker også fuglene i større flokker, det vil si i *moahti* (større andefuglflokker). Når det er kaldt og nordavind, ligger endene i vannkanten, i ly for vinden under *dearbmi* (elvemæl, vannkant). De er lite aktive. En og annen fugl kan ankomme i trekk. Været spiller en så stor rolle at det ikke er så mange dager i perioden for *lodden* at det er *loddendálki* (vær for

lodden). Det vil si at det ikke er så mange aktive dager, eller helst netter fordi det er da en driver med lodden, at en faktisk har mulighet til å *loddet*. Dersom det er tidlig snø- og issmelting og det dessuten er flom i elva, fører det til at endene sprer seg til flere vann og til områder lenger unna. Da er endene utilgjengelige.

6.3.4. Hva slags områder foretrekker de ulike endene

Ulike andeartene har ulik tid på hvor lenge de kan dykke. Fiskender som *goalsi* og *gáhkkor* er de fuglene som kan være lengst under vann, mens derimot *fiehta* og *čoađgi* er blant de fuglene som kan være kortest. Det er alltid hunfuglen som er mest utholdende i sine dykk. Det er også slik at det alltid er hunfuglen som flyr først. Folk kjenner igjen de ulike andeartene på hvordan den oppfører seg, og hva de ser etter når de kommer inn for landing og når de svømmer. *Hanjá* og *njurgu* liker å sitte på isen. Det samme gjør også til dels *čoađgi*. *Čoađgi* kan lande og svømme også der det er strøm i elva. *Goalsi* foretrekker område der det er litt strøm. *Fiehta* liker grunne områder. *Skoarra* foretrekker også områder der det grunt. *Njurgu* liker i tillegg områder med sandbunn. De store dykkendene lander ikke hvis det er merkbart strøm i vannet.

Guovdageainnu *eadnu*, elva, er det første stedet endene lander fordi det er der råkene dannes først, da først i *oaivvuš* (elveutløp) og i *joganjálbmi* (elveos). Etter hvert som isen på elva smelter, vil flommen vokse. Elva blir dypere. Dette fører til at fuglene ikke lenger trives i elva og de begynner å søke mot vann der det er råk på grunnere områder. Issmeltinga i vannene er ennå ikke kommet så langt.

6.3.5. Å kjenne igjen endene

Folk i Guovdageaidnu liker å lytte etter lyder som forteller at ender ankommer. De kjenner igjen hver andeart på lyden av suset fra vingene og fra kvekkingen eller plystringen. Hver andeart har sin egen lyd, og det samiske navnet på endene beskriver lyden de lager mens de flyr. *Njurgu* ankommer i store *moahti* (stor flokk) opptil 200. *Njurgu* har alltid størst *moahti*. De lyder nesten som en jetjager når de går inn for landing. Når endene bare flyr over høyt oppe, så høyt at en knapt kan se dem, kan en likevel høre på lyden fra vingeslagene, på hvordan *loddi skuvvá* (vingene til fuglene lager lyd) eller hvordan vingene *šuvanastet* (suser fra vingeslagene - fra store andeflokker) hvilken andesort det er. Folk kan også høre på hvordan vingeslagene lyder når de begynner å gå ned mot vannet - *gullojit sojiin go luoitilit*. Endene begynner først å kvekke eller plystre når de flyr lavt over vannet, da kan man også se dem. Folk kjenner igjen hver andeart både på måten de flyr på

og på drakta. De største endene som *njurgu* og *skoarra* flyr ofte svært lavt over vannet og rett fram. Gressendene har en tendens til å *skrivehallat* (vingle) når de flyr.

Dette er kunnskap som er svært viktig å kunne, for å bli ansett som en god og dyktig *loddejeaddji* (en som driver med *lodden*).

6.3.6 Hekketida for de ulike andeartene

De ulike andeartenes hekketid varierer. De første endene som starter med hekkingen, er gressendene. Dette kan også være en av grunnene til at man i Guovdageaidnu aldri har inkludert dem i *lodden*.

De første mindre dykkendene, som *fiehta* (toppand) og *čoadgi* (kvinand), starter hekkingen rundt den 20. juni. Dette kan variere fra vår til vår alt etter hvordan været og is- og snøsmeltinga. *Goalsi* (siland) starter sin hekking omtrent samtidig med de mindre dykkendene. De større dykkendene, som *hanjá* (havelle), *njurgu* (svartand), *skoarra* (sjørre) og *stuorafiehta* (bergand), foretrekker høyereliggende vann, helst oppe på vidda. De starter ikke hekkingen før i tidsrommet sankthans til i midten eller til og med slutten av juli, også det avhengig av været.

6.4 Ender som samisk tradisjonsmat

Et andemåltid på *giđasdálvi*, er et etterlengt måltid. Det er noe en stor del av befolkningen begynner å snakke om straks de ser tegn på at isen på elva begynner å smelte og slippe elvekanten. Da begynner folk å titte på råkene og holde øye med bevegelser på himmelen. Fugler blir observert og kommentert. Folk kjører til områder ved elva eller vann der de står ved vannkanten med kikkert og vurderer årets andebestand. Hvordan er den i forhold til fjoråret og året der før? Spenningen er til stedet. Folk diskuterer og utveksler erfaringer og historier. I tillegg dreier samtalene seg om endene som forhåpentligvis skal ribbes og kokes og om det gode fettete som folk samler opp fra gryta og lar putre i en egen kasserolle ved siden av. Folk minnes hvilken glede det vakte da de første endene var skutt, da de selv vokste opp. Da hadde folk ikke hatt ferskt kjøtt på lenge. Endelig skulle de få det.

I dag har folk fryseboks for oppbevaring av blant annet kjøtt og de kan også gå på Rema eller Coop Extra og kjøpe kjøtt. Likevel, ingen ting kan måle seg mot selvjakta vilt, ingen ting kan måle seg med ferskt andekjøtt på *giđasdálvi*. Dette er tradisjonsmat og en del av det gode livet. Det er mange som liker å jakte vilt, for da vet de at de får kjøtt direkte fra naturen. Det er vilt som de selv har skutt, ribbet, preparert og tilberedt. I tillegg er det man henter direkte fra naturen, sunnere mat enn det man kan få kjøpt i butikk. Mat forteller om et tilhørigheten til et menneske og er en viktig

del av folks identitet. En andemiddag på *giđasdálvi* (vårvinteren) former identiteten til befolkningen i Guovdageaidnu.

6.5 Meroštallan – tradisjonell vurdering av andebestanden

Tre *árbečeahpit* (kunnskapsbærere) møtes tilfeldig ved et vann med innløp fra og utløp til en elv. Isen ligger enda på vannet, men med en og annen råk. I strømmen fra elva har isen gått. Det er et yrende fugleliv på isen og i råkene. Det er flere hundre ender og gjess som er samlet der. Isen ligger enda på Guovdageainnu *eadnu* (Kautokeinoelva). Der er det noen råk. På vannene ellers, er det ikke tegn til issmelting. Når endene ankommer Guovdageaidnu, er dette et av de vannene de mellomander på, fordi det blir råk her ganske tidlig.

Alle tre bruker kikkerten aktivt. De kommenterer hver andeart, spesielt de som er *loddenlottit* (ender som man tradisjonelt driver med *lodden* på). “*Dán jagi orrot ollu fiehtagat*” (I år ser det ut til at det er mye *fiehta* (toppand)), konstaterer en av dem. De andre sier seg enig, ja, det ser ut til å være flere enn i fjor. “*Ja do, lea go duođaid njurgu juo boahtán?*” (Og der, er virkelig *njurgu* (svartand) allerede kommet), spør en annen forbauset. Alle tre løfter kikkerten igjen. Jo, de ser alle en *njurgu*. Så begynner de å fortelle om hvor det er observert ender til nå, og hvor store *moahti* (flokk, særlig om ender og gjess) eller *doahkki* (mindre flokk) det var. Det er nemlig et vann lenger nede i elva der det også dannes råk tidlig. De tre *árbečeahpit* smiler og ler, mens de driver med *meroštallan* av andebestanden. “*Diibmá leai ge goavvegiđđa*” (I fjor var det en lang og kald vår), minnes en av dem. “*Dalle gal girde unnán lottit*” (Da var det lite fugl som fløy.) Innimellom kommer det historier fra gamle dager, om den gang det enda var store *moahti* med gjess som kom flygende, og om mannen som på ett skudd felte tre ender samtidig.¹⁹

Loddejeaddjit har alltid *meroštallan* (foretatt en vurdering av) bestanden av de ulike andeartene. *Meroštallan* skjer når folk drar omkring i Guovdageaidnu og kikker på endene som etter hvert ankommer. De vurderer også andebestanden når de driver med *lodden*. De gjør det faktisk så å si hver gang de er ved et vann og ser ender på vannet. De kjenner til *monnenjávri* i et område. De observerer størrelsen på *beassádat* (kull). De teller ikke antall fugler, men de vurderer antallet i forhold til fjoråret, året før og til eventuelt andre år. På den måten skaffer de seg en oversikt over andebestandens utvikling.

De observerer og sammenligner mengden ender og gjess med andre år og sammen vurderer de mengden fugl. Observasjonene fortsetter på hver tur, nesten automatisk, selv om den kanskje ikke

¹⁹ Denne historien er en observasjon gjort av Liv Østmo for et par år siden.

er like intens som i den lille historia fortalt ovenfor. Utpå sommeren, etter klekkingen, er folk påpasselige med å følge med på både ande- og rypebestanden. *Árbečeahpit* som ferdes i *meahcci* vurderer automatisk om det er lite fugl, eller om det er det store *beassádat* (kull med andunger), om det er mye predatorer i nærheten og hvilke predatorer det er mest av i år.

Loddejeaddjit driver ikke bare *meroštallan* av bestanden, de ser etter alt som kan være med på å påvirke synligheten av endene, som vær og vind, og de vurderer hva som kan true endene. Dette forutsetter inngående kunnskaper om *meahcci*, landskapet og omgivelsene, om den enkelte andearten og dens adferd og dens foretrukne områder, om værrets påvirkning på hekketida og om det som kan true endene lokalt, for eksempel predatorer. I tillegg har de en helhetlig oversikt over det økologiske systemet dette samspillet skjer innenfor. På denne måten kan *loddejeaddjit* allerede det ene året begynne å vurdere og kanskje anslå andebestanden for neste år. Samtalene og historiene med kikkerten i hånda, ved et vann eller ved elva på *giđasdálvi*, er også oppsummeringer av hva folk har erfart og observert gjennom året før i forhold til andebestanden. Gjennom samtalene samler man enda mer informasjon om bestanden.

7 *Lodden og opplæring*

Opplæring av samiske barn og unge i *árbevirolaš máhttu* (tradisjonelle kunnskaper) har alltid vært viktig. Denne opplæringa har skjedd i hjemmene, på vidda, ved et fiskevann og på jakt. Alt har foregått i praktiske situasjoner, slik som gjennom arbeid og lek, via *máidnasat* (eventyr), *muitalusat* (fortellinger), *diiddat* (forklaring på hendelser som kan være tegn på noe) og *luohti* (joik). Skolen og seinere barnehagene, har hatt og har fortsatt svært liten betydning i denne opplæringa. Også *lodden* læres på denne måten. Læringen skjer sammen med eldre som innehar kunnskapen, og som de føler er en viktig tradisjon å videreføre med tanke på at tradisjonen er en viktig del av deres språk og identitet.

Både Sara²⁰ (2003), Joks²¹(2007) og Balto²² (2008) beskriver hvordan overføringen av *árbevirolaš máhtut* (tradisjonelle kunnskaper) skjer mellom generasjonene. Sara (2003) bruker begrepet *searvelatnja* til å forklare konteksten *árbevirolaš máhtut* føres videre i. *Searvelatnja* er et

²⁰ Sara, Mikkel Nils (2003): *Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámi vuodđoskuvllas*, i: Vuokko Hirvonen (doaimm.): *Sámi skuvla plánain ja praktihkas*. ČállidLágádus, Kárášjohka

²¹ Joks, Solveig (2007): *Boazodoalu máhtut áiggis áigái*. Dieđut 3/2007, Sámi Instituhtta/Sámi allaskuvla Norden

²² Balto, Asta (2008): *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide*. Dieđut 4/2008, Sámi allaskuvla.

fellesskap hvor flere generasjoner møtes og der *árbevirolaš máhttu* (tradisjonell kunnskap) blir anvendt, det være seg i arbeid, på jakt, på moltemyra eller bare i samtalerstunder. I slike situasjoner handler det ikke bare om det å lære de praktiske gjøremålene, men også det å vite hvordan en samhandler, finner felles løsninger, håndterer fellesskap og samtaler. (2003:125-127) Det er altså snakk om å lære både kunnskapsmessige, sosiale og praktiske ferdigheter.

Om læringsprosessen, sier Sara at barn lærer ved å hjelpe til, gjennom å delta selv i arbeidet og dermed prøve ut sine kunnskaper og ferdigheter. De lytter til de voksnes samtaler og får veiledning fra de voksne og de observerer og etterligner voksne når de leker.

Sara vektlegger det at barn må lære tidlig at omgivelsene, vær og vind, temperatur, dyr, fugler, er omskiftelig. Det kan stadig dukke opp nye utfordringer og en bør ha opparbeidet seg kunnskaper og ferdigheter til å takle det meste og til å løse utfordringer når de oppstår.

7.1 *Oaidnit, dovdat* og *dádjadit* – viktig kunnskap som nybegynnere må lære seg

Joks (2007) skriver om reindriftskvinnens rolle i opplæringen av barn i reindrifta. Hun peker på de samme momentene som Sara, at barn lærer ved å delta. Hun løfter frem enkelte kunnskaper og ferdigheter som er viktige for at en skal kunne klare seg i reindrifta. Dette er *oaidnit, dovdat* og *dádjadit*. (2007:60)

Disse begrepene som kan ha vide betydninger. *Oaidnit* handler om å se og observere, men det kan også f.eks. bety det å se ting eller tiden an, det å erfare, ta vare på, legge merke til og passe på. *Dovdat* kan oversettes med å dra kjensel på noe eller noen, men det kan også handle om å kjenne rent fysisk, å merke noe, å sanse noe og å føle og erkjenne. *Dádjadit* er å finne veien, det å finne fram til, men også det å ha vett og forstand. I denne sammenhengen dreier forstand seg om at man skal anvende sine kunnskaper til å ferdes på en forsiktig måte på et islagt vanne eller en elv i flom og med isflak som kommer flytenende nedover.

Barn fra reindriften må lære seg å bruke øynene for å kjenne igjen reinen, kjenne igjen terrenget, kjenne igjen flytteveier, lese spor, til å observere foreldrene og de voksne i arbeidet og til å kjenne veien. De må også lære seg til å kunne se ting an, observere været, reinen, terrenget for å vite hvilke beslutninger de bør ta.

Oaidnit, dovdat og *dádjadit* er også viktige kunnskaper og ferdigheter for fremtidige *loddejeaddjit*. De lærer ved å delta. De skal lære å kjenne igjen hver enkelt fugl ved å bruke øyne og ører. Folk i Guovdageaidnu følger nøye med på været *giđasdálvit*. Barn og unge lærer å følge med på å

observere fugletrekk. Dette er noe som også skjer i hjemmemiljøet dersom det der er mulig å observere fugletrekk på *giđasđálvi*. Noen drar kanskje til områder der det er råk for ved hjelp av kikkert, speider de etter ender og gjess og *meroštallat* (vurderer) andebestanden. Når barn og unge er med, lytter de til de voksnes samtaler og bruke kikkerten. *Oaidnit ja dovdat lotti* – å kjenne igjen anda er viktig for å vite hvilke fugler en kan *loddet*.

Barn og unge lærer også *loddet* ved å være med foreldre og eldre søsken til et vann eller til elva på *giđašđalvi*. De deltar i arbeidet med å sette opp *čilla* (skjul), ved å hente einekvister og bjørkekvister, hente ved til bålet, gjøre *čoahkkánlottit* (lokkefuglene) klare, ro ut disse, kunne vurdere avstanden slik at man er sikker på at man unngår å skadeskyte fugl. Barn lærer her å kunne se hvor og hvordan det er naturlig å plassere *čilla* i forhold til jaktområdet, vannstanden, været og vinden. Så kommer den mest spennende delen, å sitte i *čilla* og vente på endene, og når endene kommer, *oaidnit ja dovdat* (se og kjenne dem igjen) på flygingen, på lyden, på adferden og på fargen og størrelsen. Deretter kan man sitte og vente på at de kommer bort til *čoahkkánlottit* for da er de nære nok til å skytes.

Det er imidlertid så mye mer som skal læres før en kommer til *loddet* og *čilla*. Man må kanskje bruke båt. *Dáđjadit* (å finne frem) handler ikke bare om å *dáđjadit* på tørt land, men også det å kunne manøvrere båt blant isflak og etter hvert i flomstor elv, eller velge vei over islagte områder for å trekke båt over trygg is. Å kunne vurdere valg av lei er også *dáđjadit*. Man må kunne *oaidnit* når isen begynner å løses opp og flyte av gårde i vassdrag. Det er noe man lærer når man får lov til å være til stede med erfarne voksne. Det å vite hvordan man kan ferdes på en skånsom og varsom måte, er også *oaidnit* (bruke vett og forstand), *dovdat* og *dáđjadit*.

7.2 Lære å ta vare på *meahcci* og på mat

Etter at en er ferdig med *loddet*, eller kanskje allerede i *čilla*, skal man ribbe fuglene. Dette kan være tungt arbeid for uvante, små hender. Men med god veiledning og oppmuntring, klarer også barn det. Uerfarne barn og unge får ofte lov til å ribbe fuglearter som fjærene ikke sitter for godt fast på. Og etter hvert får de tyngre og mer kompliserte oppgaver i forhold til mestringsvevnen. Det er viktig å lære hvordan en ribber fuglen, tar ut innmat og brenner bort dun som er igjen. Barn og unge må lære hvordan en tar vare på mat. Man må ha respekt for fuglen man har skutt.

Denne læringen skjer i *searvelatnja*, der voksne og barn og unge er sammen, hver med sin spesielle rolle. Noen er dyktige *loddejeaddjit*, andre er under opplæring. Dette er en trygg måte å videreføre

árbevirolaš máhttu på. Det er dette som Balto (2008:55) etter inspirasjon fra Hoëm (1978)²³, betegner som *buorre dilli oahppamis* (gode forhold for læring). I *searvelatnja* lærer barna i trygge omgivelser både den konkrete informasjon om ender og gjess, det å mestre selve *lodd*enpraksisen, om de etiske sidene ved *lodd*en, om åndelighet og ritualer tilknyttet *lodd*en, om det å vise ydmykhet og respekt for sine omgivelser og for dyr og fugler, om det å klare seg og det å kunne løse utfordringer i uventede situasjoner.

7.3 Foreldre er redde for kriminaliseringen

Men, det er et stort “men” i dag, fordi flere og flere foreldre velger å ikke ta med sine barn for å *lodd*et. De er redde for at deres barn og unge skal måtte oppleve det å bli kriminalisert fordi de driver med *lodd*en. Det viser seg at noen av de som driver med den offentlige kontrollen av *lodd*en, mener at *lodd*en egentlig er ulovlig og at *lodd*en er noe som folk i Kautokeino må slutte med. Dette til tross for at det er lovlig for de med *lodd*entillatelse og tildelt kvote. Folk opplever at kontrollørene nitidig overvåker dem, som om de i det øyeblikket de setter seg i en *čilla*, vil bryte alle lover og regler for *lodd*en. Det er en vond opplevelse og folk føler seg stigmatisert.

Det er for å unngå kriminaliseringen og stigmatiseringen at folk velger å la barn og unge bli hjemme. Denne situasjonen er det absolutte motsatte av den læringen som skjer i *searvelatnja* og i *buorre dilli oahppamis*, nettopp fordi forholdene for god læring ikke er til stede i denne situasjonen. I *searvelatnja* skal en også lære å bli *buorre olmmoš* (et godt menneske), men i dagens situasjon i *lodd*en, mener mange foreldre at kriminaliseringen og stigmatiseringen forhindrer det at barn lærer å bli gode mennesker.

8 *Lodd*en, identitet, språk og det gode liv

*Lodd*en er noe en stor del av befolkningen begynner å snakke om straks de ser tegn på at isen på elva begynner smelte og slippe elvekanten. Folk er fulle av forventninger. Latteren sitter løst. Gleden bobler i stemmene. Snart er det tid for *lodd*en som er en del av det gode liv i Guovdageaidnu. Dette er en del av *giddasdálvi*. Dette er en av årsakene til at den lokale befolkningen gjerne bor i Guovdageaidnu.

Det gode liv er viktig for folk i nord. Det gode liv er viktig for samene i Guovdageaidnu. I en rapport, Arctic Human Development, gjort for Arktisk råd, viser Hild og Stordahl at når det er snakk om helse

²³ Hoëm, Anton (1978): Sosialisering. En teoretisk og empirisk modellutvikling. Universitetsforlaget

og det gode liv for urfolk, at det blant annet er en nær sammenheng med kulturell kontinuitet og lokal selvbestemmelse (2004: 187)²⁴. I den forannevnte rapporten, pekes det på at *well-being*, dvs. også er avhengig av kulturell autonomi. Young et al forklarer at for oppnå kulturell *well-being*, er det viktig å ha muligheter til å høste av de fornybare ressursene i eget område og leve i nærhet med naturen og sine omgivelser, ha muligheter til å opprettholde sin kulturelle identitet og bestemme over sin skjebne²⁵(2004:240).

I oppfølgingsrapporten til Arctic Human Development rapporten, Arctic Social Indicators, definerer Schweitzer & al²⁶ kulturell autonomi som muligheter og ressurser for en befolkning med distinkt kultur, til å søke å oppnå det som anses som tilstrekkelig for denne befolkningens *well-being*. Dette er nødvendig og for å kunne opprettholde befolkningens identitet (2010:102).

Kulturell tilfredshet handler for samene å kunne forvalte sine områder på en bærekraftig måte og høste av de fornybare ressursene der. Kulturell tilfredshet handler om at befolkningen i Guovdageaidnu får lov til å hente en andemiddag til familien. Det gode liv i nord handler ikke om at en skal ha mange penger til å kjøpe seg ting, det handler om at folk skal kunne *birget*, klare seg i alle livets henseender, for eksempel være så selvberget som mulig hva angår mat.

Lodden i Guovdageaidnu handler også om identitet. Det er også en fortelling om hvordan landskapet i Guovdageaidnu, de fornybare ressursene i området, befolkningens praksiser og kunnskaper, behovet for mat, former folket i Guovdageaidnu sin identitet og sitt språk på samme måte som folks praksiser former landskapet og praksisene. (Joks 2015) *Lodden* er ikke bare en identitetsmarkør, den er også en praksis vokst fram av behovet for ferskt kjøtt på *giđasdálvi*. Gjennom denne praksisen er språket spesialisert, begrepene tilpasset slik at de beskriver nøyaktig hva det er snakk om og de gir også et innblikk i den konteksten de skal fungere innenfor. Bak hvert begrep, ligger tanker, filosofier og erfaringer som er drøftet og diskutert i utallige situasjoner, innen mange generasjoner og generasjoner imellom.

²⁴ Hild, Carl M. and Stordahl, Vigdis: Human Health and Well-being, i: Arctic Human Development Report 2004 Akureyri: Stefansson Arctic Institute

²⁵ Young, Oran and Einarsson, Niels: A Human Development Agenda for the Arctic: Major Findings and Emerging Issues, i: A Human Development Agenda for the Arctic: Major Findings and Emerging Issues

²⁶ Schweitzer Peter, Irlbacher Fox Stephanie, Csonka Yvon, and Lawrence Kaplan: Cultural well-being and cultural vitality, i: Arctic Social Indicators, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010

Kunnskapen, erfaringene og praksisen uttrykkes gjennom handlinger, begreper, uttrykk, fortellinger og joik. *Lodden* representerer en hel livsverden for befolkningen i Guovdageaidnu, særlig for mennene, fordi det er flest menn som driver med *lodden*.

Dersom *lodden* fortsatt skal innskrenkes eller bli forbudt igjen, har det store konsekvenser for det samiske språket, for samisk identitet i Guovdageaidnu og for folks gode liv og kulturelle tilfredshet. Samisk språk, samisk verdensforståelse og samisk identitet er avhengig av at det finnes kommuner der samene er i flertall og der samisk språk og levesett blomstrer. Uten slike steder som Guovdageaidnu, blir hele Sápmi og verden for øvrig, fattigere.

9 *Lodden* og etikk

En viktig del av alle praksiser i *meahcci*²⁷ er å vise ydmykhet og takknemlighet for det *meahcci* gir. Praksiser som utføres der, det være seg vedhogst, fiske, bærplukking eller fangst, gjøres med utgangspunkt i det man i dag kaller, forståelse om bærekraft. I samisk forståelse dreier dette seg om *birgejupmi*²⁸. Folk vet at dersom en tømmer et vann for fisk, eller at plukker kart på myra når en skal ha molter, eller at skyter enorme mengder med ender, vil det gå utover reproduksjonen. I denne sammenhengen handler *birgejupmi* om å ta hensyn til dyrenes, fiskenes og plantenes rytme og reproduksjonsfaser.

Når man fisker, tar man hensyn til vannets evne til å reprodusere fisken. Når man gjør det, vurderer en om vannet er *guollái*, det vil si har jevnt med fisk i alle størrelser. Så fisker man såpass mye at det vil være nok mat til den resterende fisken og man tar faktisk fisk i alle størrelser. Når gytetida nærmer seg, lar man fisken være i fred. Det blir ansett som uetisk å fiske midt i gytetida eller i et gyteområde. Man skal heller aldri fiske mer enn det ens hushold klarer å spise eller det en klarer å selge. Å fiske mer enn ens behov, er uetisk.

På samme måte tenker man om jakt og fangst. Man lar fuglene være i fred i hekketida og elgen i fred i parringstida og kalvingstida. Er det lite ryer, jakter man ikke. Er det lite ender, er man forsiktige med jakta. En skal respektere fugler på reir og ikke bevege seg i nærheten av dem. Dersom en likevel enten i vanvare, eller av nysgjerrighet skulle komme nær reiret, måtte man være

²⁷ Om *meahcci*: se kapittel

²⁸ *Birgejupmi*: livsutkomme og det å klare seg kunnskapsmessig, økonomisk, sosialt og etisk

nøye med hvordan en nærmer seg og ser på reiret. Dette er en regel både i Guovdageaidnu og ellers i Sápmi. Anders Larsen²⁹ skriver:

“Gamle mennesker forbød før i tiden barn å puste mot et fuglereir. Hvis de gjorde det, ville fuglen forlate redet og eggene. Jeg husker at vi barn holdt pusten når vi kikket på et fuglereir.” (1979:55)

Eggene skal legges i reiret, eggene skal klekkes og ungene skal få vokse opp. Faktisk er det slik at det blir ansett som helligbrøde å forstyrre fugler på reir. For noen år siden var det i forbindelse med et prosjekt, noen ornitologer som skulle telle fugler, ender og vadefugler, i begynnelsen av sommeren. De gikk med et tau mellom seg og skremte opp fugler på reir. Dette sjokkerte *árbečeahpit* (kunnskapsbærere) som fikk høre om denne tellemetoden. Man skal alltid la fuglene ligge i fred på reiret, forklarte de.

De mindre endene, som *fiehta*, *goalsi* og *čoadgi*, begynner å pare seg tidligere enn de større. Da slutter man å jakte på dem. *Lodden* stopper før de større endene begynner med parringen. *Loddentida* har tradisjonelt sluttet 6. juni. Dersom løvet begynner å sprette tidligere, det vil si, det rekker å bli ca. så stor som en finernegl, slutter man å *loddet*. De større endene starter hekkingen først etter Sankthans, kanskje først i midten eller til og med mot slutten av juli, avhengig av været. Man kan se på anda når parringen starter. Det kan en se på adferden. Endene flyr på spesielle måter, de *bievssastit* (begrep om ender som har begynt parrings leken, å plutselig stupe ned mot vannet for så å fly opp igjen) og *skirvehit* (om ender som har begynt parrings leken, å fly i sirkler opp og ned og frem og tilbake). Man kan også se det på hunens stjert som begynner å peke litt oppover. Da stoppet jakta. Å jakte etter den tid, blir sett på som helligbrøde.

Det er også slik at flesteparten av endene ankommer først etter at *lodden* er slutt (6. juni), særlig de større endene. Disse vil ikke på noen måte, bli berørt av *lodden*. Mange tror at *lodden* skjer midt i parringstida. Den avsluttes imidlertid før parringstida kommer i gang.

Man pleier ikke å jakte i *monnenjávri* eller *monnenbáiki*. *Monnenjávri* er vann der hekkingen skjer i umiddelbar nærhet, hekkeplassen kalles også *monnenbáiki*. En eldre, nå avdød samisk kunnskapsbærer, Bojena Niillas, Nils Aslak M. Skum sier følgende om *monnenbáiki*:

²⁹ Larsen, Anders (1979): Mærrasámiid birra (Om sjøsamene). Acta Borealia, B. Humaniora no. 16, Tromsø

“Mii leimmet várrogasat loddet nugo monnenbáikkiin, daid gal sesttiimet. Mis leat monnenbáikkít otne maid ja daid berrešii seasttit. Mun jáhkán go nuorat bohtet ja besset ieža eanet mearridit jáhkán sii maid ráhkadit meahci lága, ja sestet luonddu gokko dat galgá sestojuvvot. “(2014:45) ³⁰

“Vi var forsiktige nå vi loddet der det var hekkeplasser, vi sparte dem. Vi har også hekkeplasser i dag og dem må man spare. Jeg tror at når ungdommen selv får bestemme mer, da tror jeg de lager regler til beste for naturen og hegner det som skal ivaretas.» (Min oversetting.)

Folk i Guovdageaidnu mener det er uetisk å jakte på ender om høsten. Da er ungene enda så små og ikke helt flyvedyktige. De er dessuten så små, at for å få et måltid av dem, må man skyte flere. Det er i dag blitt vanlig i reindriften på grunn av statens tilskuddsordning, å ta ut reinkalver til slakt om høsten. Reinkalvene grynter fortvilet etter mora mens de står i innhegningen og venter på slaktebilen, mens simla løper fortvilet rundt og grynter etter kalven sin. En eldre reindriftsame fortalte at simla, når hun blir fratatt kalven sin så tidlig, kommer til å sørge i mange måneder etterpå. Det ser man på simlas vekt. Den eldre mannen mente at det derfor var uetisk å ta ut kalver til slakt om høsten. Det samme gjelder for endene, mora sørger over ungene hun mister. Hun blir urolig og flyr fram og tilbake og leter etter den tapte ungen. Derfor skal en la andefamilie være i fred om høsten.

For om lag 30 år siden opplevde folk at soldater som tjenestegjorde i luftforsvaret i Guovdageaidnu, skjøt ender om høsten. De skjøt andungene. Jakta for dem var bare en lek. De tok ikke vare på fuglene de skjøt for å lage mat av dem. Fuglene som soldatene skjøt, havnet rett i søpla. Å gjøre noe slikt med mat, opprørte lokalbefolkningen. *Lodden* handler om å skaffe mat og man skal aldri ta mer enn det man har behov for.

Det å jakte ender i *monnenjávri* (vann der andungene vokser opp) er også fullstendig uetisk siden man da skremmer andungene bort fra de vannene der de trenger fred. Unger som blir skremt et sted, kommer ikke tilbake dit.

Den lokale befolkningen i Guovdageaidnu har opp gjennom tidene forvaltet områdene i kommunen på en bærekraftig måte. Den eldre generasjonen har vært opptatte av at en skal fiske og jakte på en bærekraftig måte. I *meahcci* skal en fare varsomt fram og før en slår leir et sted, skal man alltid be om lov til det. Når en drar og tar ned leiren, skal en alltid rydde etter seg. Det skal ikke ligge igjen noen etterlatenskaper. Dersom *loddejeaddjit* har hatt bål ved *čilla*, skal området rundt *árran* (bålplassen) ryddes for ved og spon. Også *čilla* ryddes bort. Man skal ikke la noe som kan skade dyr

³⁰ Skum, Nils Aslak M. Skum: Máhttu čáhcelottiid bivdovugiid birra, i Seminar om vârljakt på ender. Giđđaloddenseminára. Guovdageaidnu 24.04.2014. Árbodiehtu, Sámi allaskuvla.

eller fugler ligge igjen. En skal helst ikke etterlate seg spor. Dette handler om respekt for sine omgivelser og respekt for de som måtte komme til stedet neste gang.

Bojena Niillas kommer med formaninger om hvor mye ender en kan skyte:

“Eat ge mii báže vaikko man olu, muhto dan moadde mállása mii gal váldit, ja de gal mii leat duhtavaččat. Dan mii gal váldit ja dasa ii sáhte oktage maide. Moadde mállása mun lean agibeavve váldán, ja ain válddán.” (2014:45)³¹

“Og vi skyter ikke om så hvor mange ender, men bare nok til et par måltider, det tar vi, og da er vi fornøyde. Det tar vi, og det er det ingen som kan gjøre noe med. Et par måltider har jeg alltid tatt, og jeg tar det enda.» (Vår oversetting.)

Selv om det tidligere, før krigen, var vanlig at noen sikret seg kjøtt over sommeren ved å skyte eller snarefange såpass mye ender at de kunne legge dem i tønner og oppbevare dem over sommeren i jordkjellere, er det eller slik at flesteparten bare har jaktet nok til et par andemåltider.

Grunntanken har hele tiden vært at en ikke skal ta mer enn det man trenger i eget hushold. Ender har aldri vært salgsvare.

Likevel, selv om vi her løfter fram de etiske vurderingene lokalbefolkningen i Guovdageaidnu har gjort og fortsatt gjør, når det gjelder høsting av fornybare ressurser som bær, vilt, sennagress, ved, er det ikke slik at alle følger de etiske normene. Det finnes de som ikke ser det som en verdi og det finnes de som aldri har hatt mulighet til å lære disse. Men, når en snakker med kunnskapsbærere, poengterer de nettopp de etiske sidene ved høsting. Man må vise respekt og ydmykhet overfor sine omgivelser og det man høster av.

I det tradisjonelle samiske samfunnet var mennesket totalt avhengig av de fornybare ressursene omgivelsene kunne gi. Man var avhengig av omgivelsene, både åndelig og materielt. Magga, Oskal og Sara³² mener at derfor at

“... må det være til stede en tankemessig og verbal kommunikasjon i kontakten med naturen og dens ulike vesener, samtidig som mennesker gjennom praktiske handlinger påvirker naturen og selv blir påvirket av den.” (2002:5)

Menneskets forhold til dyrene og normene for behandling av dem, ble ifølge Magga et al. formidlet gjennom fortellinger, myter, joik og ritualer. Dette forholdet kom også fram i “menneskenes

³¹ Skum, Nils Aslak M. Skum: Máhttu čáhcelottiid bivdovugiid birra, i Seminar om vârljakt pâ ender. Giđđaloddenseminára. Guovdageaidnu 24.04.2014. Árbodiehtu, Sámi allaskuvla.

³² Ole Henrik Magga, Nils Oskal, Mikkel Nils Sara (2002): Dyrevelferd i samisk kultur, Sámi allaskuvla

kontakt og omgang med dyr.” De mener at menneskene hadde en tankemessig og verbal kontakt med sin e omgivelser og alle dens vesener. La oss derfor se hva fortellinger om ender kan si oss.

10 Fortellinger, ritualer og joik

10.1 Fortelling om hvordan man skal spise en and

De leigga guokte olbmá geat leigga vuolgán Bárbmoriikii, muhto de lámppuiga dan gaskkas. Ja go leigga ohcamin bálgá dohko, bođiiga bávtti duohkái. Dasa fáhkka idii stuorra ukša mii rahpasii ja albmá guovttos havssiiga njálgga borramušhája mii lievllistii uksaráiggis olggos. Nubbi olmmoš dovddai dalán ahte leai loddehádja danin go son leai hárvánan loddejeaddji. Olbmo guovttos manaiga sisa ja dálu olbmot bovdejedje sudno beavdái boradit sin fárus. Ovdal go čohkkedeigga, sovkalii hárvánan loddejeaddjái iežas olbmái ahta galgá dárkilit geahččat mo dálu olbmot borret ja borrat seamma lámhkai.

Go čohkkededje beavdái, oaččui juohke olmmoš ovttá lotti njuni ovdii. Das leai nu njálgga hádja ja nuppi olbmos leai nu borranmiella ahte ii šat muitán loddejeaddji rávvaga ja borragođii dalán almmá geahčakeahtta mo dálu olbmot borret. Son ii lean borran dákkár lotti ovdal. Son borai hui njálgát ja boradettiin gaikkodii lotti, gaikkui dávtiid eret rikkis ja ja mollii vel muhtun dávtti. Loddejeaddji geahččalii cavgilit olbmásis ahte nie ii galggašii, muhto nubbi ii fuobmán cavgileami.

Loddejeaddji gal dárkilit geahčadii mo dálu olbmot borret lotti ovdal go borragođii. Sii čábbát válde bierrgu lottis, eai gaikkodan. Ja go ledje geargan borramis de leai lotti riggi báhccan dego skobudas. Loddejeaddji borai de seamma lámhkai.

De leai olbmá guoktás áigi bidjat mátkái. Soai giitaleigga njálgga biepmu ovddas ja vulggiiga, muhto olggos manadettiin fuobmái loddejeaddji ahte dálu olbmot dohppejedje su olbmá gitta ja gaikkodedje su seamma lámhkai go son leai gaikkodan lotti maid borai. Ieš loddejeaddji gal beasai ráfis vuolgit.

Det var to menn som skulle gå til Bárbmoriika. Underveis gikk de vill. Mens de lette etter den riktige veien, kom de til et stort berg. Plutselig kom det fram en dør i berget. Døren åpnet seg og ut strømmet den lifligste matlukta. Den ene mannen var en dreven andejeger. Han kjente straks igjen lukta av kokte ender. De to mennene vandret inn døra og ble godt mottatt av folket der. De ble budne til å sette seg til bords sammen med husets folk.

Før de satte seg, rakk den erfarne jegeren å hviske til sin følgesvenn at han skulle bruke øynene godt og se hvordan husets

folk spiste. Da de satte seg, fikk alle servert en and. Den lukta svært godt og følgesvennen glemte hva jegeren hadde rådet han til. Han begynte å spise med en gang, uten å se hvordan husets folk spiste. Han rev anda opp, rev av ben og knekte også en del ben. Den erfarne jegeren prøvde å fange hans oppmerksomhet for å minne han på det råden han ga han, men følgesvennen la ikke merke til det. Han var opptatt med å spise.

Jegeren studerte nøye hvordan husets folk spiste anda før han selv begynte å spise. De plukket forsiktig kjøttet av beina på anda og unngikk å rive den opp. Da de var ferdige med å spise lå bare skjelettet igjen som en hul ting. Jegeren spiste sin and på samme måte

Så var det på tide for de to mennene å dra videre. De takket hjertelig for den gode maten og la i vei. Men på tur ut av berget, oppdaget jegeren at husets folk grep hans følgesvenn og rev han i stykker, på samme måte som følgesvennen hadde revet i stykker anda mens han spiste den. Jegeren fikk vandre videre i fred.

Fortalt av Johan Henrik Buljo

10.2 Fortellingenes betydning

Denne samiske fortellingen, som er en *máinnas* (forklaring i neste avsnitt) gir et godt bilde av den store respekten samer har for endene som gir dem mat. Man skal behandle anden med ydmykhet også da når man skal spise den. Man skal ikke rive opp fuglen når man spiser, men la skjelettet være så helt som mulig. Når en har spist alt av den, bringer man skjelettet ut og legger det under et tre. En skal vise takknemlighet overfor fuglen og takke og velsigne det når en legger det under treet. På den måten vil en ha mulighet til å få and igjen året etter. Ifølge samisk forståelse, er fugler, dyr og fisk signet for menneskets beste.

Máinnas, har, slik Vuokko Hirvonen³³ (1992) forklarer det, utgangspunkt i en fantasiverden, nesten som et eventyr, men den har et viktig budskap. Mitalus er fortellinger som har rot i virkeligheten, noe som folk mener har skjedd. Både máinnas og mitalus som fortellinger veileder mennesket om hvem man er i en større sammenheng. Fortellingen om hvordan en skal spise en and er en máinnas som også gir oss etiske retningslinjer for hvordan vi skal behandle fugler vi jakter på. Fortellingen kan samtidig brukes som en argumentasjonsform i diskusjoner. Joks (2015) løfter fram fortellinger som kunnskap. Hun mener at fortellingen også fungerer som testing av kunnskap (ibid 58). Fortellingene sier noe, ifølge Joks, om “menneskers forhold til andre mennesker, dyr, fisk og alt det vi kommer i møte med når vi vandrer i et landskap.” Gjennom fortellinger vedlikeholder vi også det kollektive minnet som er viktig i alle samfunn. Fortellinger om *lodden* er viktig, både for å minne voksne om kunnskapen om den og for å gi opplæring til barn og unge.

10.3 Joik som retningsviser

En annen måte å vise respekt for og ære anda, er å gi den en egen joik. Joik er samisk sang, samisk vokaltradisjon og noen kaller den for folkemusikk. Man kan joike en person, et landskap, et fjell, et vann, et dyr eller en fugl. Gjennom joiken forteller man noe om den eller det man joiker, og man minnes eller ærer dem. *Harjá* (havella) har bl.a. har en egen joik. Det samme har *skoarra* og *njurgu*. Gjennom joiken med tilhørende tekst (*dajáhusat* -tekst i joik), kan den som joiker uttrykke det man tenker og føler om anda. I joiken om *harjá* (havhella), forteller joikeren om hvordan den svømmer og flyter på vannet og hvordan den ligger på bølgene. Joiken knytter bånd mellom jegeren og anda og på den måten kommer de

³³ Hirvonen, V. (1992). Sámi álbmotdikten. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

nærmere hverandre. Den korter ventetida for *loddejeaddji. Dajáhusat* (tekst i jjoik) I denne joiken fortelles det om hvordan hanjá (havella) svømmer og flyter på bølgene.

A -hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
A -hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
A -hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
A -hanjá-a. a-hanjá-a nu vuojadii nu go³⁴
De hanjá-a nu vuojadii, nu govddodii doppe
De báruid alde nu vuojadii juo
De hanjá-á, nu-nu go
A-hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
A-hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
De hanjá-á nu juoiggađit, nu -nu go
A -hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá,
A -hanjá-a. a-hanjá-a, a-hanjá-a, a-hanjá.

Når man snakker om å jakte, drive med fangst eller å fiske, bruker man ordet *bivdit*³⁵ på samisk.

Ordet *bivdit*³⁶ betyr å be om noe, så når man jakter and, ber man om å få den. Jakta er altså ikke bare avhengig av jegerens dyktighet eller av været eller at det ikke er flom i elva. Jakta er også avhengig av at *loddejeaddji* blir gitt fugl. Dersom jegeren ikke får fugl, kan det hende det er på grunn av at han/hun ikke viste tilstrekkelig respekt og ydmykhet overfor endene han/hun skjøt og spiste året før.

Etikk og åndelighet henger sammen. De gir retningslinjer for hvem en er i den verden en lever i og hvordan en skal forholde seg til sine omgivelser og til alle de vesener, eller aktører, som omgir en, det være seg et vann, et tre eller en hanjá eller en snøstorm (Joks et al. 2020:308). Man enten får en and eller så får man ikke en and, eller anda kommer til deg. Anda, i likhet med andre vesener, har sin egen vilje og moral.

Forvalte er ikke et dekkende begrep for den relasjonen mennesket inngår i med sine omgivelser. Det er heller det at mennesket samhandler med sine omgivelser og alle de vesener som omgir en. Når en drar for å *bivdit f.eks. ender*, ber man i realiteten om å få ender. Det er da noen eller noe som gir. En kan også si: *oaidnit dal leš mii boahťá* – Jeg får se hva som kommer. Anda kan komme ved at du joiker den til deg, lokker den til deg på en annen måte eller at den kommer av egen fri vilje.

³⁴

³⁵ Bivdit kan ha mange betydninger, ikke bare jakte eller drive med fangst, men det betyr også be om noe.

³⁶ Østmo, Liv and Law, John: Mis/translation, Colonialism, and Environmental Conflict, *Environmental Humanities* (2018) 10 (2): 349–369.

10.4 Sáiva

I Guovdageaidnu betyr *sáiva* et lite vann med dobbelt bunn, ofte med en kilde i midten. Kilden har laget et stort hull i bunden av vannet. Man kan se at det bobler der. Dit ned flykter fisken og skjuler seg dersom det er fremmede bevegelser på land eller i lufta. Det er ellers lite eller ingen innløp til eller utløp fra *sáiva* og vannet er rent og klart. *Sáiva* betraktes som et hellig vann der en må opptre på en stille og respektfull måte og ikke være høyrøstet eller opptre bråkete og ha bråe bevegelser. Steen³⁷ skriver at *sáiva* "har vært litt av et hellig sted hvor hemmelighetsfulle og guddommelige krefter er i virksomhet." Og videre forteller han at kvinner ikke kunne være med å fiske i *sáiva* og en kunne heller ikke ha hund med seg dit. (1963:14-15)

Denne respekten for *sáiva* viser de eldre samene den dag i dag. Johan Henrik Buljo, som er kunnskapsbærer, forteller at de aldri har trukket not i *sáiva* for ikke å forstyrre den. Folk har heller aldri jaktet på ender der, selv om det der skulle være rikelig med ender. Man har fortsatt å opptre med respekt for *sáiva*.

10.5 Å takke og *sivdnidit*

En annen måte å vise respekt og takknemlighet på er å takke og *sivdnidit*. *Sivdnidit* er, ifølge Sjöberg (2018)³⁸, en samisk religiøs praksis. *Sivdnidit* kan oversettes med (vel-)signe og skape. Sjöberg betegner denne praksisen for en hverdagspraksis, ofte utført i en kristen sammenheng. *Sivdnidit*-praksisen er imidlertid høyst sannsynlig eldre enn kristendommen i Sápmi. *Sivdnidit* handler også om å ha gode relasjoner til sine omgivelser og til andre aktører, det være seg mennesker eller ikke-mennesker som vann, fisk, fugler, trær, både mennesker og ikke-mennesker.

Når driver med *lodden*, skal en alltid huske å takke for fangsten. Etter at man har spist anda, bærer man fugleskjelettet ut og legger det under et tre og så skal man *sivdnidit* den og be om en fortsatt andelykke i framtiden. Andelykke betyr å ha hell med seg i *lodden*.

Det å takke for endene og senere *sivdnidit* skjelettet dens, er en måte en viser anda ydmykhet, takknemlighet og respekt på. Disse praksisene forteller noe om den tette relasjonen mellom endene

³⁷ Steen, Adolf (1963): Sagn og mytologi i de samiske stedsnavn i Finnmark, Fædrelandsvennens trtkkeri Kristiansand S

³⁸ Sjöberg, Lovisa Mienna: Att leava i ständig välsignele. En studie av *sivdnidit* som religiös praxis. Doktoravhandling forsvart ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Acta Theologica nr. 67

og mennesket og at mennesket ikke tar anda for gitt, men anser anda for å være et selvstendig vesen med egen vilje.

Praksiser som å vise respekt, ydmykhet og takknemlighet overfor andre, det være seg mennesker eller ikke-mennesker og omgivelsene, er viktige å kunne ivareta. De representerer en del av en samisk verdensforståelse der mennesket inngår i en større helhet og der mennesket ikke er overordnet sine omgivelser, men er en del av dem. En begrensning av andejakta eller andre praksiser i *meahcci*, er med på å ødelegge denne samiske verdensforståelsen.

10.6 *Meahcci* - en viktig ramme for samiske praksiser

Meahcci er et viktig område for utøvelse av samiske praksiser. For enkelte samfunn, som for Guovdageaidnu-samfunnet, har *meahcci* en spesiell betydning. *Loddenutvalget* har tidligere pekt på at jakt, fangst og fiske har lange tradisjoner i Guovdageaidnu. Begrepet *meahcci* fanger opp den betydningen disse omgivelsene har hatt for befolkningen i Guovdageaidnu. Ofte blir *meahcci* oversatt med utmark, men dette er et begrep som er hentet fra norsk jordbrukstradisjon der man har opererer med begreper som innmark og utmark. Utmarksbegrepet er en del av jordbrukets logikk og rettstradisjoner. Den samiske bruken av *meahcci* har ikke sin logikk fra jordbruket, men fra utnyttelsen av de fornybare ressursene som finnes i *meahcci*. I *meahcci* driver man med jakt, fangst, fiske, bærplukking, hogst av vinterved og sanking av materiale til *duodji*. I tillegg er *meahcci* viktig for reindriften. Selv om jordbruket begynte å bli vanlig i Guovdageaidnu på 1800-tallet, men da i svært liten målestokk, var *meahcci* og jakt, fangst og fiske fortsatt det som legger det økonomiske grunnlaget for hushold her. *Meahcci* er fortsatt viktig for befolkningen i Guovdageaidnu, både med hensyn til økonomi og som et tradisjonelt spiskammer.

Meahcci er ikke noen villmark, men et område for ulike arbeidsoppgaver. Noen ser på *meahcci* som en del av hjemmet sitt. *Meahcci* og de fornybare ressursene den gir og vår aktivitet i og relasjon til den og dens ressurser, former befolkningen i Guovdageaidnu som mennesker og deres forståelse av den. *Meahcci* er ikke et sted, ikke et landskap, men heller det Ingold (1993) kaller for *tascapes*, dvs. «arbeidsoppgave-skap». Folk i Guovdageaidnu drar til *luomemeahcci* (for å plukke molter), til *guollemeahcci* (for å fiske) eller *muorrameahcci* (for å felle vinterved). Dessuten, på vårsommeren kan et sted være *muorrameahcci*. På høsten kan det samme stedet være *muorjemeahcci*. *Meahcci* er fleksibelt, i forhold til arbeidsoppgave og sted. På samme måte kan en også snakke om *loddenmeahcci*, selv om det i praksis ikke er så vanlig. Men, det forteller at man har dratt for å drive med *lodden*. *Meahcci* er rammen også for *lodden*.

Folk i Guovdageaidnu har en nær relasjon til *meahcci*. Om *meahcci* sier Joks & al. (2020) følgende:

“... *meahcci* has been and remains a creative collection of practical places and relations – a set of activity spaces (a term used by Valkonen & Valkonen [2018] drawn from Doreen Massey) or (Tim Ingold’s felicitous term) taskscapes.” (Joks & al 2020:307)³⁹

Lokalbefolkningen i Guovdageaidnu har en nær og tett relasjon med *meahcci*. De har relasjon til alt der, til elva, til vannene, til trærne, til vinden, til snøen, til regnet. Folk i Guovdageaidnu forstår at mennesket ikke kan kontrollere sine omgivelser eller været eller vinden eller *meahcci*. Mennesket er en del av en større helhet. Folk i Guovdageaidnu har lært å tilpasse seg sine omgivelser, været, skiftende årstider, det at «jahki ii leat jagi viellja» (det ene året er ikke det andres bror) – at det ene året ikke er likt det andre. Derfor er man også opptatte av at f.eks. også tida for *lodden* ikke kan være tilpasset kalenderen, men snø- og issmeltingen og været.

11 Hva truer ender og gjess?

Det argumenteres stadig fra norske sentrale myndigheters og forskeres side at *lodden* i Guovdageaidnu på *gidásdálvi* truer andebestanden. I høringsbrevet som Miljøverndepartementet sendte ut i forbindelse med høring av forslag til forskrift av vårjakt i 2013⁴⁰, argumenteres det bl.a. med at *lodden* er imot prinsippene moderne viltforvaltning. I høringssvaret skriver Norsk Ornitologisk forening:

³⁹ Joks Solveig, Østmo Liv and Law John (2020): Verbing *meahcci*: Living Sámi Lands, i: Annemarie Mol and John Law (eds.): *On Other Terms: Interfering in Social Science English*, The Sociological Review Monographs 2020, Vol. 68(2) 305–321.

Valkonen, J., & Valkonen, S. (2018). On local knowledge. In T. H. Eriksen, S. Valkonen, & J. Valkonen (Eds.), *Knowing from the Indigenous North: Sámi approaches to history, politics and belonging* (pp. 12–26). Routledge.

Ingold, T. (1993). The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152–174.

Ingold, T., & Kurttila, T. (2000). Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & Society*, 6(3–4), 183–196.

Mazzullo, N., & Ingold, T. (2008). Being along: Place, time and movement among Sámi people. In J. O. Bærenholdt & B. Granås (Eds.), *Mobility and place: Enacting Northern European peripheries* (pp. 27–38). Ashgate.

⁴⁰ Miljøverndepartementet: Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark Dato: 08.05.2013 [Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark - regjeringen.no](#) (02.03.21)

“NOF reagerer svært negativt på at Miljøverndepartementet (MD) ønsker å prioritere et tiltak for å videreføre tradisjoner som medfører stor risiko for tap av naturmangfold, uten at det kan dokumenteres at tiltaket virker etter hensikten.”⁴¹

Disse påstandene om tap av naturmangfold, er noe den lokale befolkningen i Guovdageaidnu ikke har noen muligheter til å kontrollere eller påvirke. Det vi imidlertid vet er at det er i de nordlige områdene enda finnes arealer som ikke er ødelagt av utbygginger, gruvedrift og vindmøller.

Å påstå at tradisjonen med *lodd* medfører stor risiko for tap av naturmangfold, er å trekke det vel langt. Det finnes lite forskning som viser at *lodd* har en direkte negativ betydning for andebestandene i Norge. Det er imidlertid en undersøkelse (Bustnes og Nilsen 1996) som viser at:

«sårbarheten for jakt varierer mellom artene, og mye tyder på at toppand tåler jakta best, mens havella ser ut til å være relativt sårbar i dette området. Av indirekte effekter fant vi at mange ender forlot jaktområdet og at beitende hunner ble mer stresset i jaktområdet, etter at jakta begynte. Derimot fant vi ikke dårligere hekkesuksess hos de lokale bestandene. Vi konkluderer med at vårjakt er en ugunstig høstingsstrategi i forhold til høstjakt.»⁴²

Kunnskapsbærer Johan Henrik Buljo, kommenterer dette med at dersom det ikke er lov til å jakte på hunfugler, vil dette medføre at hunen som mister partner, vil sørge og samtidig forstyrre andre par av samme art seinere under paringen. Det er hunen som begynner å lage reir og forberede seg til egglegginga. Hunfuglen vil seinere, etter klekkingen, prøve å røve til seg andres unger. Derfor pleier man å skyte hunfuglen først for å hindre dem i å forstyrre andre.

Bustnes og Nilsen skriver videre, etter å ha drøftet forstyrrelseseffekten jakta har på endene:

“Den direkte virkningen av jakta på antall ender i Kautokeino om våren ser ut til å være liten. (1996:3)

Bustnes og Nilsen uttaler seg her blant annet med bakgrunn i teoretiske overveininger og på bakgrunn av en rapport Miljøavdelingen hos Fylkesmannen i Finnmark skrev i 1983⁴³. Om denne rapporten holder faglig novå, er vi imidlertid usikker på. Vi vet at de største truslene mot andebestanden, ikke skyldes *lodd* i Guovdageaidnu, men noen helt andre faktorer. Her er noen av dem:

⁴¹Norsk Ornitologisk Forening: Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark - Høringssvar fra NOF av 15.05.13 [Standardbrev fra NOF - engelsk versjon \(regjeringen.no\)](http://Standardbrev fra NOF - engelsk versjon (regjeringen.no) (02.03.21)) (02.03.21)

⁴² Ibid. s. 3.

⁴³ Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvern avdelingen. Rapport nr. 6. Andefuglundundersøkelser og jakt i Kautokeino våren 1983.

11.1 Høstjakt

I Norge ble det i alt felt 38570 ender og gjess i perioden 2019/2020. I Troms og Finnmark ble det i samme tidsrom felt 1720 ender og gjess.⁴⁴ Sett i forhold til areal, har Troms og Finnmark en svært liten andel av felte ender og gjess sammenlignet med resten av landet.

Jakt er utvilsomt med på å true andebestanden, også i andre deler av landet enn i Guovdageaidnu. Høstjakta der man også kan skyte andunger, blir sett på som uetisk av folk i Guovdageaidnu. Som tidligere nevnt, skremmer denne jakta andungene bort fra *monnejávrrit* (vannene der endene hekker), fordi de blir uroet i oppvekstområdet sitt. Det er ikke sagt at ungene kommer tilbake til dette området mer.

I Guovdageaidnu ønsker jegerne å forby høstjakt på ender. Dette fordi det under høstjakta skytes andunger. Samer mener det er uetisk å jakte på fuglunger og drive med jakt i *monnejávri* (vann der andungene vokser opp). Dessuten er det også store risiki at man kan komme i skade for å skyte feil andeart fordi endene er vanskelig å kjenne igjen om høsten.

Mens det i Indre-Finnmark ikke er lov å skyte gjess, er det mange steder i landet der det klages over for mye gjess. Bønder i sør søker om rett til å drive med intens jakt på ender om høsten for å unngå skader på innmark. Norges Bondelag har med støtte fra Miljødirektoratet igangsatt et nasjonalt prosjekt som har mål om å styrke den lokale forvaltningen av gås og redusere konflikten knyttet til de beiteskadene som gåsa påfører landbruket. I Bindalen ble det høsten 2020 skutt 174 gjess⁴⁵ på to jaktøkter. Gjessene som ble skutt, var stort sett kortnebbgås. Denne arten er det ikke lov å jakte på i Finnmark. En kan lure på om ikke jakt på gjess i hele Finnmark også kunne redusere gåsebestanden noe og dermed unngå beiteskader.

Mens det kun er lov til å *loddet* hanfugler i Guovdageaidnu, er det ingen slike restriksjoner under høstjakta. Det er heller ingen jaktkvoter annet enn i Østfold der de jakter *njurgu* (svartand) om høsten. Hvorfor det er fullt akseptabelt å skyte hunfugler om høsten, vet vi ikke, men disse fuglene vil være såkalte «produksjonsfugler» igjen neste vår. Ifølge forskriften om jakt- og fangsttider, er det lov å starte jakt på en del gressender 21.08, men

⁴⁴ Kilde Statistisk sentralbyrå [03886: Felte småvilt \(F\) 1991-1992 - 2019-2020. Statistikkbanken \(ssb.no\)](https://www.ssb.no/03886/Felte-småvilt-(F)-1991-1992-2019-2020) (21.10.20)

⁴⁵ [Skjot over 170 gjess på to jaktøkter - Nationen \(02.02.21\)](https://www.nationen.no/2021/02/02/skjot-over-170-gjess-pa-to-jaktokter/)

dykkendene er det lov å jakte på først noe senere, 10.09. På høsten er det ikke så lett å se forskjell på han- og hunfugl og det er heller ikke lett å se forskjell på andeartene. Man kan lett komme til å skyte feil art.

Statistikk ande- og gåsejakt 2019 – 2020:

2019 - 2020				
Ender			Hele landet	Troms og Finnmark
Stokkand			9490	180
Krikkand			1590	40
Brunnakke			1160	30
Siland/ laksand			1580	160
Toppand			190	60
Svartand			1470	
Til sammen			16930	510
Gjess				
Grågås			15300	1210
Kanadagås			2650	
Kortnebb- gås			3690	
Til sammen			21640	
Ender og gjess til sammen			38570	1720

11.2 Forurensning

Forurensning representerer en av de største farene for andebestanden. Oljesøl har inntil nylig blitt betraktet som en av de verste forurenserne som dreper hundrevis av sjøfugl, deriblant ender og gjess⁴⁶. Det tar mange måneder, nesten opp til ett år å rydde etter oljeutslipp i havet. Den akutte fasen for fuglene er når de får dun og fjær tilgriset av olje. Samtidig er det ingen som enda riktig vet hva langtidsskadene for fuglene vil være. Da er det ikke bare snakk om de skadene tilsølingen medbringer, men også hva oljesølet, som etter hvert vil synke til havbotnen, vil bety for tilgangen av mat for de fuglene som er avhengig av bunndyr. I alle fall, er det liten tvil om at oljeforurensning fører til død blant endene som holder til i havet. Om

⁴⁶ [Kystverket - Oljeskadet sjøfugl](#) (09.12.2020)

de ikke dør direkte av oljeforurensninga, så dør de av sult. Det tar opptil flere ti-år før bestanden når det samme nivået som det var rett før forurensninga.⁴⁷

Imidlertid er det i de seinere åra oppdaga forurensning som setter ande- og gåsebestanden i enda større fare, nemlig plast. I TV-programmet "Vi drukner i plast", program 1 sent på NRK1 16/10 -2020⁴⁸, kom det fram at det årlig dumpes over 8 millioner tonn plast i havet. Forskerne ser at det er flere og flere fugler som spiser plast og det i større og større mengder. Og, det betyr igjen at flere og flere fugler dør på grunn av plastforurensning. Plastforurensningen fører også til at dette går utover fuglenes formeringsevne. Plast dumpet på den sørlige halvkule, flyter nordover med havstrømmene. Sigler (2014) viser i en forskningsrapport at opptil 90% av sjøfuglene kan ha plast i magen.⁴⁹ En annen forskningsrapport skrevet av Provencher & al. (2015) viser at plast i magen ikke forekommer i samme mengder blant dykkende sjøfugl og ender.⁵⁰ Likevel er det grunn til å forvente at det blant sjøfugler og ender som holder til i kystområdene, har mengder med plast og metall i magen, slik forskning gjort av English et al (2015) viser.⁵¹

Oljesøl og plastforurensning har stor innvirkning for andefuglbestanden. Norske myndigheter burde heller sette søkelys på denne forurensninga og arbeide for å minske den for å kunne videreføre urfolks muligheter til å utøve og videreføre sine sedvaner.

⁴⁷ Se bl.a.: Skerratt, Lee F., J. Christian Franson, Carol U. Meteyer, and Tuula E. Hollmén. "Causes of mortality in sea ducks (Mergini) necropsied at the USGS-National Wildlife Health Center." *Waterbirds* 28, no. 2 (2005): 193-207.

Fox, Anthony D, Jónsson, Jón Einar, Aarvak Tomas, Bregnballe, Thomas Christensen, Thomas Kjær et al. (2015), 'Current and Potential Threats to Nordic Duck Populations — A Horizon Scanning Exercise' *Annales Zoologici Fennici* 52(4), 193-220

⁴⁸ <https://tv.nrk.no/serie/vi-drukner-i-plast/sesong/1/episode/1/avspiller> (23.10.20)

⁴⁹ Sigler, Michelle. "The effects of plastic pollution on aquatic wildlife: current situations and future solutions." *Water, Air, & Soil Pollution* 225, no. 11 (2014): 1-9

⁵⁰ Provencher, Jennifer F., Alexander L. Bond, and Mark L. Mallory. "Marine birds and plastic debris in Canada: a national synthesis and a way forward." *Environmental Reviews* 23, no. 1 (2015): 1-13

⁵¹ English, Matthew D., Gregory J. Robertson, Stephanie Avery-Gomm, Donald Pirie-Hay, Sheena Roul, Pierre C. Ryan, Sabina I. Wilhelm, and Mark L. Mallory. "Plastic and metal ingestion in three species of coastal waterfowl wintering in Atlantic Canada." *Marine pollution bulletin* 98, no. 1-2 (2015): 349-353.

11.3 Utbygginger

Vindmøller representerer også en vesentlig trussel for fugler. Større fugler påvirkes mer. Blant annet på Smøla blir det meldt om at vindkraftverk har drept over 100 havørn til nå. Ender og gjess er trekkfugler. Om de ikke direkte blir drept av vindturbiner, kan omlegging av trekkruiter gi ender og gjess en mer sårbar reise nord- eller sørover. Flere studier viser at det forekommer en viss dødelighet når disse fuglene ikke klarer å unngå vindturbinene og at endrede trekkruiter også fører til tap av energi og dermed mulighet til å komme velberget fram til hekkeområdet.⁵² Forskning viser også at for enkelte fuglearter får vindmøllene konsekvenser for oppfostringa av unger.⁵³

Flere utbygginger som for eksempel av monsternmaster, medfører fugledød. Forskingen til Drewitt og Langston (2008)⁵⁴ viser at både monsternmaster og vindmøller, bygninger og el-linjer medfører fugledød eller fører til andre negative konsekvenser for fuglene. Dette skjer særlig dersom det bygges i nærheten av våtmarksområder og andre områder der fuglene samles eller trekker.

Hvert år omkommer tusenvis av fugler på flyplasser. Flytrafikken har økt betraktelig de senere årene. Problemer oppstår særlig om våren og høsten under fugletrekket. Svaner, ender og gjess er utsatte, sammen med måker og anna sjøfugl.

Miljøorganisasjonen SABIMA skriver på sine nettsider om at arealutbygginger er den største trusselen mot naturmangfoldet.⁵⁵ De skriver videre at våtmarkene er populære hvile- og

⁵² Se: Madsen, Jesper and David Boertmann (2008), Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms, *Landscape Ecology* 23, 1007-1011

⁵³ Se bl. a: Espen Lie Dahl, Kjetil Bevanger, Torgeir Nygård, Eivin Røskoft, Bård G. Stokke (2012), Reduced breeding success in white-tailed eagles at Smøla windfarm, western Norway, is caused by mortality and displacement *Biological Conservation*, 145, 1, 79-85, <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2011.10.012>.

⁵⁴ Allan L Drewitt and Rowena H.W. Langston (2008), Collision Effects of Wind-power Generators and Other Obstacles on Birds, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1134, 1, 233-266

⁵⁵ www.sabima.no/hva-truer-naturen/arealendinger/ (15.05.21)

rasteplasser for trekkfugl. Når våtmarkene blir ødelagt av utbygginger, kan man risikere at det blir færre fugler.⁵⁶

I Sør-Norge har utbygginger gått særlig utover våtmarkene og dette går helt klart utover ande- og gåsebestanden.

Også i vannkraftområder, der heving og senking av vannstanden, dreper egg og unger i reir. Utbygginger i våtmarksområder fratrar ande- og våtmarksfugler raste- og hekkeplasser.⁵⁷

11.4 Predatorer

Det er mange predatorer som forsyner seg av både voksne ender og gjess og ande- og gåsunger i løpet av året. Dette er påvist i forskning gjort av Kauhala (2004)⁵⁸. Hun forteller at både rev og mår tar andunger, men i områder der de hadde fjernet flesteparten av disse predatorene, virket det positivt på andebestanden. Forskningen er gjennomført i Finland. Det vær særlig i nord dette hadde en positiv effekt. I Guovdageaidnu er det ikke mår, men rev, jerv, gaupe og bjørn, i tillegg til mink.

Rovfugl-bestanden har økt betydelig de siste 10 – 20 årene. Dette gjelder både ørn, fjellvåk, ravn, hønehauk og spurvehauk og falk. I løpet av barmarks perioden i 2020, ser det ut til at det har vært lite smånagere. Dette har da gått utover rypebestanden. Men, vi har observert ørn som tar både svaner og ender og vi har sett både spurve- og hønehauk jakte på ender.

I vannene i Guovdageaidnu er gjedda en ivrig jeger som tar andunger. Det er en kjent sak at gjedda tar fuglunger. Dersom man sjekker gjeddemagen utpå sommeren, vil man finne andunger. I enkelte vann, særlig der det er stor gjedde, utgjør gjedda en stor fare for andungene. En *árbečeahppi* (kunnskapsbærer) forteller at han en kveld da han var og satte garn, så han en gjedde som tok en

⁵⁶ www.sabima.no/trua-natur/myr/ (15.03.21)

⁵⁷ [Myr er levested for mange arter, karbonlager og flomdemper \(sabima.no\)](http://www.sabima.no) (

⁵⁸ Kauhala, Kaarina (2004), 'Removal of medium-sized predators and the breeding success of ducks in Finland', *Folia Zoologica* 53(4): 367–378

andunge. En undersøkelse gjort av NINA⁵⁹ (Norsk Institutt for naturforskning) om dietten til gjedde og sjøørret sommerstid i Tanavassdraget, viser at gjedda tar andunger. Hovedmålsettingen med NINAs prosjekt er å undersøke dietten til gjedde og sjøørret sommerstid i Tanavassdraget for å øke kunnskapen om eventuell predasjon på tanalaksen. I noen av de vannene som regnes som hekkevann for ender i Kautokeino, er det store gjedder. Vi vil anta at denne undersøkelsen er aktuell også i Guovdageaidnu med hensyn til gjedde som tar andunger. Forskning gjort av ElMBERG, Dessborn og Englund (2010)⁶⁰, støtter opp om våre antakelser. ElMBERG et al. bekrefter at de har data på at gjedde tar ender, særlig unger av dykkender.

11.5 Fiskebåter/trålere

Det er ingen tvil om at sjøfugler, deriblant også ender, havner i garn, trål og andre fiskeredskaper. Ifølge Fox & al. er det imidlertid vanskelig å kunne estimere hvor mye fugl som omkommer (2015)⁶¹. Alle dykkender, spesielt *hávda* (ærfugl) og *skoarra*, er utsatte.

Vi har ikke noen tall på drepte ender og gress fra de ovennevnte truslene. Uansett, antallet vil sikkert være atskillig høyere enn det som estimeres. Moderne innretninger, teknologi og industri vil alltid ha negative innvirkninger på omgivelsene. En økning av rovdyr- og rovfugl bestanden vil alltid gå utover annet vilt, rein og husdyr. Det er mulig for myndighetene å begrense en god del av disse skadevirkningene det moderne samfunnet påfører ande- og gåsebestanden. Det kan gjøres ved blant annet å forby utbygging av våtmarksområder der ender og gress enten overvintrer eller bruker som hvileplass under trekk. Og, det skal ikke være slik at samiske sedvaner alltid skal vike for det moderne samfunnets ødeleggelse av naturområder. Myndighetene må være villige til å anse også samiske interesser og sedvaner som store samfunnsinteresser.

⁵⁹ Martin-A. Svenning, Narve S. Johansen og Reidar Borgstrøm (2020): Predasjon på laksunger i Tana; NINA rapport 1648 Norsk institutt for naturforskning, Tromsø [Predasjon på laksunger i Tana. Med hovedvekt på diett hos gjedde og sjøørret \(nina.no\)](https://nina.no)

⁶⁰ Johan ElMBERG, Lisa Dessborn and Göran Englund (2010), 'Presence of fish affects lake use and breeding success in ducks', *Hydrobiologia*, 641, 215-223.

⁶¹ Fox, Anthony D, Jónsson, Jón Einar, Aarvak Tomas, Bregnballe, Thomas Christensen, Thomas Kjær et al. (2015), 'Current and Potential Threats to Nordic Duck Populations — A Horizon Scanning Exercise' *Annales Zoologici Fennici* 52(4), 193-220

12 *Lodden* i verdens nordområder

Lodden har vært og er vanlig i alle nordområdene, både øst for Norge, nemlig i Russland, på Grønland og på det amerikanske kontinent. I noen av disse områdene, har det imidlertid pågått en langvarig kamp for å legalisere urfolks rettigheter til å jakte ender og gjess slik de alltid har gjort.

12.1 USA og Canada

USA og Canada har tidligere latt urfolk i nordområdene jakte til tross for en manglende lovgitt rett. USA og Canada (da som en del av Storbritannia) signerte allerede i 1916 en bilateral konvensjon for beskyttelse av trekkfugler.⁶² I 1995 forhandlet Canada og USA frem en fornying av denne bilaterale konvensjonen. Urfolks rett til å jakte ender og gjess ble inkludert i konvensjonen. Avtalen er stadfestet i Protocol Between the Government of Canada and the Government of the United States of America Amending the 1916 Convention Between the United Kingdom and the United States of America for the Protection of Migratory Birds in Canada and the United States⁶³.

Retten til å jakte ender og gjess, gjelder så og si året rundt. Konvensjonen tar dermed hensyn til at ender og gjess er viktige for urfolks livsutkomme. I tillegg skal urfolkskunnskap inkluderes i forvaltningen av trekkfuglene (art. II i konvensjonen).

Canada har i denne konvensjonen vedtatt at urfolk, dvs. de med tittelen urfolk og urfolk som har traktatrettigheter, skal ha rett til å jakte på og plukke egg av ender og gjess og andre trekkfugler året rundt (art. II, pkt. 4a). Urfolk kan legge ut dun og andre uspiselige produkter for salg, mens egg og fuglekjøttet bare skal kunne tilbys for salg eller bytte, til urfolk som kommer inn under denne avtalen.

Også andre enn urfolk kan jakte på ender og gjess, og ta egg til mat, dersom urfolk har godkjent dette. Fugler og egg kan imidlertid ikke selges. Denne avtalen gjelder bare for de nordlige områdene i Canada.

USA har gitt urfolk i Alaska rett til å jakte trekkfugl og plukke egg. Det understrekes at forskriftene skal være i samsvar med tradisjonell praksis for å skaffe mat og dekke andre essensielle behov.

⁶²[Convention for the Protection of Migratory Birds in the United States and Canada](#) (25.01.21)

⁶³[View Treaty - Canada.ca \(treaty-accord.gc.ca\)](#) (25.01.21)

Videre er det bestemt at urfolk skal ha en effektiv og meningsfull rolle i arbeidet med å beskytte trekkfugler. Her inkluderes også urfolks rett til å delta i forvaltningsorganer som utarbeider forskrifter og gjennomfører av disse.

Konvensjonen om trekkfugler er vedtatt som lov både i Canada og USA.

12.2 Russland

I Russland er situasjonen ganske lik den i Canada og USA. Urfolk i nordområdene har rett til å jakte på ender og gjess på vårvinteren. Fra Yamal-halvøya forteller Serotetto og Tibichi (2015:32)⁶⁴ at urfolk kan jakte fritt på tradisjonelt vis for å sikre sitt livsgrunnlag. Det er en føderal lov som gir nenetsere og andre urfolk rett til å jakte «... så mye fugler og dyr som de har behov for.» (ibid) Denne tillatelsen inkluderer også fugler og dyr som det ikke er tillatt for andre å jakte på. Ifølge denne loven er det to jaktseonger i året, en om våren og en om høsten. Urfolk jakter imidlertid ikke om høsten.

Serotetto og Tibichi (ibid) understreker at nenetsernes egne regler for jakt og naturbruk, er basert på tradisjonell kunnskap. Disse reglene er utformet slik at de tar vare på naturen og miljøet. Blant annet nevner de at man ikke skal jakte under hekkingen. Da sanker de egg ute ved kysten, men de tar ikke alle eggene i reiret. Det skal alltid være egg igjen i reiret for å sikre rugebestanden det året og for at det skal komme ender dit også i framtiden.

Også i Sakha har urfolk rett til å drive med jakt på tradisjonelt vis for å skaffe seg livsutkomme og mat så mye som de trenger, forteller Lebedev (2015:28)⁶⁵. Jakta på ender og gjess, skjer på samme tid som reinkalvinga. Ifølge Lebedev har små urfolksgrupper, dvs. urfolk med mindre en 50 000 personer, rett til å jakte fugler ganske fritt, også på noen av de fredede artene. I Sakha er det rundt 87 arter vannfugl, beretter Lebedev. Departementet for Sakha-republikken har bestemt kvotejakt på en del ender og gjess. Blant annet er det slik at i den nordlige regionen er det lov å skyte 10-15 gjess pr. person. I de arktiske områdene er kvoten på 20 gjess pr. person. Gressender er det lov å skyte 20-30 av. Havelle er den fuglen der jantes mest på. Her er det en kvote på opptil 50 fugl.

⁶⁴ Serotetto, Nechet og Tibichi, Ksenila (2015): Nenetsernes tradisjonelle jakt på ender og fugler i Yamal, Seminar om vårjakt på ender. Giđđaloddenseminára Guovdageaidnu 24.03.2014, Raporta 1-2015, Árbiediehtu, Sámi allaskuvla

⁶⁵ Lebedev, Anatolii (2015): Kunnskap om jakt i Sakha (Jakutia) republikken i Russland. Seminar om vårjakt på ender. Giđđaloddenseminára Guovdageaidnu 24.03.2014, Raporta 1-2015, Árbiediehtu, Sámi allaskuvla

13 Offentlig regulering av *lodden*

13.1 Bakgrunn for de offentlige reguleringene

De statlige myndigheter har lenge anerkjent at *lodden* er en tradisjonell praksis av stor betydning i Guovdageaidnu. De offentlige reguleringene av jakta har likevel i liten grad imøtekommet den sedvanemessige praksisen, og har videre gitt lite forutsigbarhet, og i liten grad tilrettelagt for videreføring av praksisen.

Bakgrunnen for dette er både nasjonale og internasjonale krav om vern og bevaring av artsbestandene. I Norge gjelder derfor som utgangspunkt et bevaringsprinsipp, som innebærer at alle naturlig viltlevende dyr er fredet, og all høsting av disse må dermed skje med hjemmel i lov.⁶⁶ Bevaringsprinsippet er nedfelt i naturmangfoldloven, og Biomangfoldutvalget uttalte spesifikt i forarbeidene til loven, at vårfjakt på ender i Guovdageaidnu ikke er i samsvar med nasjonalstatens prinsipper for viltforvaltning.⁶⁷ Utvalget viser også til viltlovens prinsipp om at det ikke bør tillates jakt på noen art i hekke- og yngletiden, et prinsipp som også er internasjonalt anerkjent, og som kommer til uttrykk blant annet i Bernkonvensjonen og EUs fugledirektiv.⁶⁹ Bernkonvensjonen art. 6 slår fast at det skal være forbud mot å forstyrre arter av vill fauna i yngletiden, mens art. 4 forplikter statene til å særlig beskytte områder som er av betydning for de trekkende arter, og som har en egnede plasseringer i trekkruiter, som f.eks. yngleområder.⁷⁰ Ifølge art. 8 skal det ikke benyttes jaktmetoder som kan forårsake at den lokale bestand av en art forsvinner eller forstyrres alvorlig. Art. 9 åpner for unntak, i strengt kontrollerte former, på selektivt grunnlag, og i begrenset utstrekning. Norge er forpliktet etter disse bestemmelsene.

⁶⁶ Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), § 15.

⁶⁷ NOU 2004: 28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven), side 483.

⁶⁸ Sametinget var kritisk til innføring av det såkalte bevaringsprinsippet, med den begrunnelse at bevaringsprinsippet kunne innebære et forbud mot høsting som på mange områder utgjør det materielle grunnlaget for samisk kultur. Bevaringsprinsippet i NOU 2004: 28 ble endret til et generelt forvaltningsprinsipp, og Sametinget mente at både lov- og motivtekst til forvaltningsprinsippet i naturmangfoldloven utviklet seg i positiv retning. Sametinget forutsatte at loven ikke direkte kan innskrenke tradisjonell samisk høsting av vilt, innlandsfisk og anadrome laksefisk, som er viktig for livsgrunnlag og utøvelse av samisk kultur. Lodden ble trukket frem som et eksempel på dette. Se Ot.prp. nr. 52 (2008 – 2009), side 36.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

Flere av andeartene man tradisjonelt har jaktet på, og som det i dag er åpnet for jakt på gjennom *lodden*-forskriften for Guovdageaidnu, omfattes av den internasjonale vannfuglavltaalen under Bonnkonvensjonen. Dette gjelder *bunásuorsa* (stokkand), *snárttal* (brunnakke), *čoađgi* (kvinand) og *goalsi* (siland). Partene må, i henhold til denne konvensjonen, sikre at enhver bruk av trekkende vannfugl er basert på den best tilgjengelige kunnskap om deres økologi, og at bruken er bærekraftig for arten så vel som for de økologiske systemene den er avhengig av, i henhold til art. III (2) (b).

Det er Miljøverndepartementet som fastsetter de offentlige reguleringene for *lodden*.

Departementet innledet sitt høringsbrev i forbindelse med fastsettelse av forskrift om vårjakt på ender for perioden 2013-2022 i Guovdageaidnu med å fastslå at «*vårjakten strider (..) med moderne prinsipper og praksis for forvaltning av vilt. Lov 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt § 9 slår fast at det bør ikke fastsettes jakttid for en art i hekke- og yngletiden for vedkommende art.*»⁷¹ Videre erklæres det at «*etter departementets syn kan det anføres gode grunner for å avvikle jakta. Vårjakta betyr en ekstra dødelighetsfaktor for fuglene det jaktes på. Under ordinær høstjakt legges det til grunn at en god del av de dyra som felles trolig ikke ville overlevd vinteren, og at jakta slik sett ikke påvirker bestandene negativt. De individene som overlever vinteren er de mest tilpasningsdyktige, og på våren skal de gå til hekking for å produsere nye individer som det kan høstes bærekraftig av. Vårjakt er problematisk i denne sammenhengen, siden man ikke jakter på det som i tradisjonell forstand regnes som "overskuddet", men på den tiden av året da bestandene er på sitt laveste og mest sårbare, og på de individene som skal produsere dette overskuddet. I verste fall kan hver and som blir felt på våren bety fem fugler eller mer på høsten, hvis et hekkeforsøk hindres. Vårjakt påvirker dermed det høstbare overskuddet under ordinær høstjakt og er etter miljøforvaltningens vurdering derfor ikke bærekraftig.*»⁷²

Som grunnlag for dette, viser departementet til to rapporter fra Norsk institutt for naturforskning (NINA), *populasjonsøkologiske vurderinger rundt vårjakt på ender i Kautokeino* (1995), og *Treårig forsøksordning med vårjakt på ender i Kautokeino: En oppsummering* (1996). Ifølge departementet viser disse rapportene at jakt i fuglenes parringstid forstyrrer fuglene. Så mye som 90 % av bestanden forlot jaktområdet samme natt som jakta begynte, ifølge rapportene, og beitende hunner ble mer stresset i jaktområdet etter jaktstart. Rapportene konkluderte videre med at jakta *sannsynligvis fører til at en del hunner får en forsinket oppbygning av energireserver før hekking, og at både fugl på trekk og hekkefugl hindres i å bruke isfrie og kanskje viktige områder. Videre er 2/3 deler av hannene som felles under vårjakta allerede i et etablert par. I motsetning til mange andre fuglearter er*

⁷¹ Miljødepartementets høringsbrev, Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark.

⁷² Ibid.

andefugler som oftest monogame, og det er helt urealistisk at alle hanner i par kan erstattes. Hannens tilstedeværelse utover befruktningstidspunkt er i mange tilfeller viktig for en vellykket hekking.⁷³

Departementet mener dessuten at jakt på and innebærer en risiko for utilsiktet felling av dverggås, en art hvor det bare gjenstår 15-18 hekkende par igjen i hele Vest-Europa. Dette er i seg selv en årsak til at det i handlingsplan for dverggås⁷⁴ foreslås det å avslutte vårjakta som et av flere tiltak for å bedre tilstanden til dverggås i Norge.⁷⁵

NINA slo også fast etter sine undersøkelser at det er umulig å gjøre nøyaktige beregninger med dagens kunnskap om bestandene, og at usikkerheten først og fremst knytter seg til de ulike arters bestandsstørrelse, og til spørsmålet om paret hanfugler som blir skutt, kan erstattes.⁷⁶ NINA uttaler videre at «sårbarheten for jakt varierer mellom artene, og mye tyder på at toppand tåler jakta best, mens havella ser ut til å være relativt sårbar i dette området. Av indirekte effekter fant vi at mange ender forlot jaktområdet og at beitende hunner ble mer stresset i jaktområdet, etter at jakta begynte. Derimot fant vi ikke dårligere hekkesuksess hos de lokale bestandene. Vi konkluderer med at vårjakt er en ugunstig høstingsstrategi i forhold til høstjakt.»⁷⁷

Dette danner bakgrunnen for at Miljøverndepartementet, da de konsulterte Sametinget og Sámi bivdo- ja meahcástansearvi (SBMS) om kvoteregulert *lodd* foran inneværende forskriftsperiode, hadde som utgangspunkt å avvikle praksisen. De konsulterte partene, der også representanter fra Guovdageaidnu kommune var med, mente på sin side at ordningen med kvoteregulert *lodd* heller måtte gjøres permanent. Dette resulterte i forskrift for tillat *lodd*, med varighet på 10 år.⁷⁸

Forskriften utløper i 2022. Noen av forutsetningene var at den regulerte *lodd* skulle bygge på samisk tradisjon og være økologisk bærekraftig. Sametinget, kommunen og SBMS argumenterte med at «dersom jaktordningen skal bygge på samisk tradisjon, måtte man både forlenge jakttida, samt at jaktområdet måtte utvides, i forhold til ordningene i forsøksperioden. Kvoten måtte ha en størrelse som var økologisk forsvarlig og samtidig stor nok til at jakta kan anses å være kulturelt bærekraftig.»⁷⁹ Videre mente Sametinget at de jaktbare andeartene bør være de samme som det

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Direktoratet for Naturforvaltning, Rapport 2009-2.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Bustnes, J. O. & Nilsen, S. 1995. Populasjonsøkologiske vurderinger rundt vårjakt på ender i Kautokeino - NINA Oppdragsmelding 379: 1-24.

⁷⁷ Ibid. s. 3.

⁷⁸ Forskrift 14. april 2010 nr. 529 om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark.

⁷⁹ Se Meld. St. 6 (2014-2015) Sametingets virksomhet 2013, siden 44-45.

ordinært er jakttid på i Finnmark fylke under høstjakten. Miljødepartementet fastsatte imidlertid en forskrift som ikke tok hensyn til kravene fra Sametinget og SBMS.⁸⁰

Sametinget har understreket at *"ordningen som er fastsatt avviker så vidt mye fra det som gjennom århundrer har vært en tradisjonell jaktform at det svekker muligheten for å videreføre tradisjonen og egenarten til kommende generasjoner. Med de gitte rammene blir det en stor utfordring for Kautokeino kommune og Finnmarkseiendommen (FeFo) å forvalte jakta slik at den bidrar til opprettholdelse av samisk kultur."*⁸¹

Det er hensynet til ivaretagelse av samisk kultur og sedvane, som er årsaken til at departementet likevel i 2013 videreførte *lodd*en i et begrenset omfang. Departementet viser til at *«vårjakt på ender er en gammel jaktform i Kautokeino, og det knytter seg egne samiske tradisjoner, begreper og kunnskap til denne jaktformen. Disse er det ønskelig å bevare.»*⁸²

13.2 Gjeldende reguleringer

Bevaringsprinsippet i Norge innebærer som tidligere nevnt, at all høsting av naturlig viltlevende dyr skal skje med hjemmel i lov.⁸³ For jakt på andefugl er det viltloven⁸⁴ som gir hjemmel, så lenge *best tilgjengelig dokumentasjon tilsier at arten produserer et høstingsverdig overskudd.*⁸⁵

Viltlovens formål er å forvalte vilt og viltets leveområder i samsvar med naturmangfoldloven, og slik at produktivitet og artsrikdom bevares. Innenfor denne rammen kan viltproduksjonen høstes til gode for landbruksnæring og friluftsliv.⁸⁶ Ved avgjørelse om å tillate høsting, samt avgjørelse om fremgangsmåte ved høsting, skal det legges vekt på artens betydning for *næring eller rekreasjon, og høstingstradisjon i vedkommende område.*⁸⁷

Miljødirektoratet fastsetter jakttider og jaktområder for den enkelte art, og det følger direkte av viltloven § 9 at det ikke bør fastsettes jakttid i hekke- og yngletiden for vedkommende art. Om bakgrunnen for dette uttaler Miljøverndepartementet at *«felling i denne tid kan innebære unødig lidelse for viltet, ved at ungene mister foreldrene i en tid de er fullstendig avhengige av dem for å*

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), § 15.

⁸⁴ Lov 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt (viltloven).

⁸⁵ Jfr. naturmangfoldloven §§ 16 første og tredje setning.

⁸⁶ Jfr. Viltloven.

⁸⁷ Jfr. Naturmangfoldloven § 16 fjerde ledd.

overleve. Videre er det i dag et anerkjent prinsipp at viltet skal ha fred i reproduksjonsfasen, og at høsting ved jakt bør finne sted etter den viktigste vekstsesongen.»⁸⁸

Det er imidlertid tatt høyde for at det kan gis særlige adganger til å «felle and til mat der dette har vært vanlig tidligere».⁸⁹ Med hjemmel i viltloven § 15 nr. 2 kan altså direktoratet uten hensyn til regler om fredning og jakttider, gi fellingstillatelse på sjøfugl og and til bruk til menneskeføde der dette er vanlig.

Jakten på ender om våren for Guovdageaidnu kommune reguleres dermed særlig, med hjemmel i viltlovens § 15 jfr. § 26.⁹⁰ Gjeldende forskrift gjelder fra år 2013 til år 2022.

Den forskriftsregulerte jakten i Guovdageaidnu er avgrenset til områder langs enkelte vann og vassdrag i kommunen, og videre avgrenset til jakt på kun hanfugl, av artene stökkand, toppand og siland. Det er tillatt å felle til sammen 150 ender per år, og av disse skal ikke antall felte ender av arten *fielhta* (toppand) overstige 100 individer.⁹¹ Direktoratet kan dessuten foreta endringer i kvotens størrelse og hvilke arter det kan jaktes på, dersom direktoratet mener det er behov for det.⁹²

Guovdageaidnu kommune og Finnmárkkuopmodat/ Finnmarkseiendommen (FeFo) fastsetter i samarbeid endelig jakttid som kunngjøres før jakttdsstart, jfr. § 4. Guovdageaidnu kommune kan fastsette døgnreguleringer, mens Finnmárkkuopmodat/ Finnmarkseiendommen tildeler jaktkort. For å ha rett til jaktkort, må man ha vært bosatt i Guovdageaidnu kommune de siste fem årene. Jaktkortet er personlig, det gis kun for en jakt sesong, og forutsetter at man har betalt jegeravgift.⁹³

Jegerne må føre fangstrapport på fastsatt skjema, og i tillegg skal Guovdageaidnu kommune i samarbeid med FeFo utarbeide rapport til fylkesmannen i Finnmark, Finnmark fylkeskommune og Direktoratet for naturforvaltning etter hver sesong. Hvert femte år skal rapporten inneholde en redegjørelse for hvordan vårjakten bidrar til å opprettholde samisk kultur. Siste rapport ble utformet i 2018.⁹⁴

⁸⁸ Ot.prp.nr.9 (1980–1981) Om lov om viltet, side 51-52.

⁸⁹ Ot.prp.nr.9 (1980–1981) Om lov om viltet, side 53.

⁹⁰ Forskrift 14. april 2010 nr. 529 om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark.

⁹¹ I tråd med konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget ble konsultasjoner med Sametinget, Guovdageaidnu kommune og Sámi bivdo- ja meahcástan searvi gjennomført. Sametinget ønsker at fellingskvoten opprettholdes på 300 hannfugl pr. år, og at de jaktbare artene blir de samme som for høstjakt i Finnmark fylke.

⁹² Jfr. §§ 2 og 3.

⁹³ Jfr. Forskrift 14. april 2010 nr. 529 om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark, § 1.

⁹⁴ Rapport Vårjakt på ender i Kautokeino, 2018, vedtatt av Kautokeino kommunestyre, 14.06.2018.

13.3 Historiske reguleringer av *lodden*

Lokalbefolkningen i Guovdageaidnu har drevet med *lodden* i uminnelige tider, se kapittel 5.1. Ifølge jaktlovutvalgets utredning fra 1974,⁹⁵ var ikke ender og gjess gjenstand for fredning i Norge før jaktloven av 1899.⁹⁶ Enkelte arter ble fra da av fredet, med en viss usikkerhet rundt nøyaktig hvilke andearter som var omfattet av denne fredningen, da de opplistede unntak i § 17 var «*alle arter svømmefugler – dog ikke brednæbbede ænder – fiskeheire*». I 1932 kom imidlertid endringer i jaktloven, og med det ble alle de artene man tradisjonelt jaktet på fredet, kun med unntak av fiskeender.⁹⁷ Men folk fortsatte å jakte, se kapitlene 5.3 og 5.4.

I den grad *lodden* senere ble tillatt i Guovdageaidnu, skjedde det gjennom særlige unntaksreguleringer, etter sterkt initiativ fra lokalbefolkningen. Guovdageaidnu formannskap søkte om adgang til vårjakt på ender første gang i 1950. Formannskapet begrunnet sine søknader med at kjøttet var viktig menneskeføde for lokalbefolkningen, av mangel på annet kjøtt ved denne årstiden.⁹⁸ Omsøkt tillatelse skulle gjelde for mai måned. Resultatet av dette var at det for årene 1950, 1951 og 1952 ble gitt tillatelse. Landbruksdepartementet la til i sitt svar i 1952, at de var «*mest stemt for at det gis avslag, men har for så vidt intet å merke om tillatelse gis til ut mai, idet egglegging da tar til*».⁹⁹

Etter dette ble søknadene avslått. I 1957 henvendte formannen i viltnemda i Guovdageaidnu, Johan Mathis Klemetsen, seg til Landbruksdepartementet. Klemetsen viste til avslagene på deres søknader om tillatelse til jakt på ender og gjess om våren, og understreket at det «*i Kautokeino herred i uminnelige tider har vært vanlig å drive jakt etter ender og gjess om våren til menneskeføde*».¹⁰⁰ I 1958 påpekte viltnemda det samme: «*I henhold til jaktlovens § 42 siste ledd, søker Kautokeino Viltnemd tillatelse for kommunens innbyggere å drive jakt på følgende fredede sjøfugler (...). Det har i uminnelige tider av fjellbefolkningen vært betraktet som en hevdivunnet rett at de i denne tiden skyter nevnte sjøfugler til menneskeføde*».¹⁰¹ Viltnemda viser også til tidligere søknader om samme tillatelse, som alle er blitt avslått, og understreker at Viltnemdas vedtak om søknad om jakt er gjort i

⁹⁵ NOU 1974:21.

⁹⁶ Lov 20. mai 1899 Angående Jakt og Fangst.

⁹⁷ Vårjakt på ender i Kautokeino/ Guovdageaidnu, utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 14.08.84, s. 30.

⁹⁸ Brev fra Kautokeino formannskap til Fylkesmannen, av 11. mai 1950. Fylkesmannen sendte sin anbefaling videre til Landbruksdepartementet, se telegram av 11. mai 1950.

⁹⁹ Landbruksdepartementets svar til Fylkesmannen, av 19. mai 1952.

¹⁰⁰ Brev fra Kautokeino Viltnemd til Det Kongelige Landbruksdepartement, av 18. juli 1957.

¹⁰¹ Brev fra Kautokeino Viltnemd til Det Kongelige Landbruksdepartement, av 30. Mai 1958.

bevissthet om nemdas ansvar etter jaktloven, og «*som følge av viltnemdas kjennskap til viltbestanden og en forsvarlig vurdering av utnyttelsen av jaktforholdene i kommunen.*»¹⁰²

I årene frem til 1973 framsatte viltnemda i Guovdageaidnu en rekke henvendelser og søknader om tillatelse til vårjakt spesifikt på artene *skoarra* (sjøorre), *njurgu* (svartand), *hanjá* (havelle), *fiehta* (toppand) og *stuorrafiehta* (bergand). Men disse ble alle avvist under henvisning til at det ikke var åpnet for jakt på disse artene.¹⁰³ I 1981 skrev Direktoratet for Vilt og Ferskvannsfisk, ved Viltkonsulenten i Finnmark, brev til Viltnemda i Kautokeino, om at det er «*alminnelig kjent at det om våren foregår ulovlig jakt etter ender og gjess i Kautokeino.*»¹⁰⁴ Viltkonsulenten viser videre til Viltnemda i Kautokeinos uttalelse i vedtak 2/81, om at jakt om våren ikke er av så stort omfang at det vil true bestanden, og påpeker for viltnemda at denne saken har en strafferettslig side i og med at jakta er forbudt. De understreker at «*det påhviler derfor viltnemda en plikt til å hindre at slikt skjer.*»¹⁰⁵

Spørsmålet om tillatelse fra det offentlige til *lodden* ble deretter lagt på is i påvente av ny viltlov, som man forventet skulle gi hjemmel for slik jakt.¹⁰⁶ Den nye loven trådte i kraft i 1982. Loven legaliserte ikke *lodden*, men ga direktoratet hjemmel til å gi fellingstillatelse på sjøfugl og and til bruk som menneskeføde der dette er vanlig, jfr. § 15.

På grunnlag av denne bestemmelsen, søkte viltnemda i 1983 på nytt om tillatelse til vårjakt på ender. Samme år gjennomførte imidlertid Fylkesmannen i Finnmark, ved miljøvernavdelingen, en registrering av vårjaktas omfang i Kautokeino. Med grunnlag i de funnene de hevdet å ha gjort i den sammenheng, gikk de sammen med Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk imot videreføring av denne jakta.

Fra Guovdageaidnu kommunes side har det i alle år vært et ønske om å få *lodden* etablert som en permanent og formelt lovlig ordning. I 1988 sågar kommunestyret i Guovdageaidnu i sak 49/88 å gi befolkningen i Guovdageaidnu tillatelse til lodden: «*Med bakgrunn i ovenstående vil Kautokeino kommune tillate at Kautokeinos befolkning får drive vårjakt på ender. Dette gjøres med bakgrunn i Lappecodisillen av 1751 og grensetraktaten av samme år. Da norske myndigheter i denne saken overtrer og har overtrådt gjeldende internasjonale rettsregler som Lappecodisillen, ser ikke Kautokeino kommune det som noe galt i å stå på de sedvanemessige rettigheter som vårjakt på*

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid s. 6.

¹⁰⁴ Brev fra Direktoratet for Vilt og Ferskvannsfisk, ved Viltkonsulenten i Finnmark, til Viltnemda i Kautokeino, av 27. mai 1981.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

ender». Etter omfattende søknadsprosesser, fikk kommunen i 1994 innvilget en prøveordning for loddene. Ordningen ble videreført alle år frem til år 2012, med unntak av årene 1997 og 1998. Årene det ikke ble åpnet for jakt, viste departementet både til den økologisk funderte begrunnelsen, og til at mye tyder på at jakta på ender har endret karakter fra å være nødvendig matauke til å bli ren rekreasjon for mange.¹⁰⁷

Jakta ble dessuten underlagt strenge kontroller. Det følger blant annet av forskrift for kvoteregulert jakt på ender i Guovdageaidnu for 1996, at *«alle jegere får tildelt et kontrollkort som tilsvarer jaktkvoten. Kontrollkortene skal skjæres straks fuglen er felt og en del festes til fuglens høyre vinge, mens den andre delen skal oppbevares sammen med jaktkortet.»* Vingene med avskåret del av jaktkort, skulle sammen med fangstopp-gave, innleveres kommunens miljøvernkontor. Det lokale lensmannskontor hadde ansvar for oppsyn og kontroll.

I 1989 skrev ordfører og varaordfører i Guovdageaidnu brev til Miljøvernministeren, hvor de fremmet reaksjoner mot intensivering av oppsynet i forbindelse med andejakten, der det var satt inn *«store politistyrker og bruk av helikopter og hunder»*.¹⁰⁸ I brevet inviterte ordfører og varaordfører til møte med Miljøverndepartementet for å drøfte denne saken, og viste til flere dokumenter som var oversendt departementet i forbindelse med arbeidet med å få legalisert den tradisjonelle andejakta. I et annet brev fra kommunen til Miljøverndepartementet beklager kommunen sterkt at Miljøverndepartementet ikke har vurdert samerettens betydning for den tradisjonelle andejakta. Kommunen viser til Samerettsutvalgets arbeid, som berører statens omstridte eiendoms- og forvaltningsrett i samiske områder, og uttrykker at *«det hadde vært naturlig at departementet inntok en noe mer imøtekommende holdning overfor den meget sterke lokale rettsoppfatning om rett til vårjakt på ender.»*¹⁰⁹ Brevet hadde sin bakgrunn i et kommunestyrevedtak, der kommunestyret beklager at departementet har gått mot forslaget om å legalisere den tradisjonelle andejakta i Guovdageaidnu. Kommunestyret påpeker også departementets utilbørlige karakteristikk av kommunens innbyggere, og deres bruk av motoriserte kjøretøy.¹¹⁰

Kommunestyret fastslår videre:

«a. Det er en uavbrutt tradisjon med vårjakt på ender i Kautokeino fra før norsk statsforvaltning ble innført i området. Derfor er det naturligvis en sterk lokal oppfatning om at denne jakten er berettiget

¹⁰⁷ Brev fra departementet til Guovdageaidnu kommune, av 15. mai 1997.

¹⁰⁸ Brev fra Guovdageaidnu Suohkan ved ordfører til Miljøvernministeren, av 30.05.1989.

¹⁰⁹ Utskrift fra møtebok fra Kommunestyret i Guovdageaidnu suohkan, sak 49/88, av 2. mai 1988, oversendt til Miljødepartementet.

¹¹⁰ Ibid side 2.

og lovlig. Ved innlemmelsen av Kautokeino under dansk/norsk jurisdiksjon ble Lappecodisillen traktatfestet med varig vern av sedvanemessige rettigheter for den samiske befolkning.

b. En slik jaktutøvelse som ovennevnt kan ikke forbys med et pennestrøk av noen – heller ikke av Miljøverndepartementet – i den tro at den skal opphøre over natta. Det må i saker som dette vises en større lempelighet enn det Miljøverndepartementet her legger opp til. Vi aksepterer ikke at denne saken forsøkes avgrenset til en snever biologisk forståelse av naturens reproduksjon. Det er ikke vanlig eller tilrådelig med høstjakt på ender i vårt område. Dette fordi det i vår økologiske forståelse av trekkfuglene er viktig å gi fugleungene fred til å vokse opp og forlate området uten å bli jaget vekk. Da vil de alltid vende tilbake til sitt oppvekstområde. Vi har ingen tro på at beskatningen om våren fører til vesentlig større uttak enn om jakten hadde vært drevet om høsten. Høstjakten etter gjeldende jaktlov er etisk og moralsk forkastelig, også av den grunn at jakten drives på ikke flyvedyktige fugleunger.»¹¹¹

Kommunen informerte også om at «Kautokeino kommune [vil] tillate at Kautokeinos befolkning får drive vårjakt på ender. Dette gjøres med bakgrunn i Lappecodisillen av 1751 og grensetraktaten av samme år. Da norske myndigheter i denne saken overtrer og har overtrådt gjeldende internasjonale rettsregler som Lappecodisillen, ser ikke Kautokeino kommune noe galt i å stå på de sedvanemessige rettigheter som vårjakt på ender.»¹¹²

I forbindelse med konsultasjonene i forkant av ny forskrift fra 2013, mellom Miljøverndepartementet og Sametinget, med deltakelse fra Johan Ingvald Hætta, leder i Sámi bivdo- ja meahcástansearvi og Klemet Erland Hætta, ordfører i Kautokeino kommune, var det «enighet om de aller fleste elementene i forskriften.»¹¹³ Sametinget skriver imidlertid i sin rapport til ILO for perioden 2008-2013, at: «Sametinget og Sámi bivdo- ja meahcástansearvi argumenterte med at jaktordningen skal bygge på samisk tradisjon, samt være kulturelt og økologisk bærekraftig, jf. FNs konvensjonen om biologisk mangfold, særlig artikkel 8 (j) og 10 (c) og ILO-169 artikkel 23. Både avgrensingen av jaktområdet, jaktidsbegrensingen, den lave kvoten og få jaktbare arter ga samlet sett så store begrensinger av jakta at Sametinget ikke kunne definere den som kulturelt bærekraftig. Ordningen som de statlige myndighetene nå har fastsatt, avviker så vidt mye fra det som gjennom århundrer har vært en tradisjonell jaktform i Kautokeino at det svekker muligheten for å videreføre tradisjonen og egenarten til kommende generasjoner.»¹¹⁴

¹¹¹ Ibid side 3.

¹¹² Ibid side 4.

¹¹³ Møteprotokoll fra konsultasjonene, godkjent 31. mai 2013.

¹¹⁴ Behandlet av Sametingets plenum den 5. desember 2013.

Den lange kampen for tillatelse til å drive tradisjonell *lodd* vitner om en sterk tradisjon, og en etablert rettsoppfatning om at lokalbefolkningen har rett til å drive *lodd*. Den omfattende korrespondansen viser også, at til tross for forbud mot *lodd*, har denne rettsoppfatningen ikke blitt brutt. I det videre skal vi også se at etter mange tiår, står fortsatt rettsoppfatningen sterkt i det samiske samfunnet, og at *lodd* er en rettighetsbærende tradisjon.

14 *Loddens* selvstendige rettsgrunnlag

Som vi har sett, er ikke *lodd* en lovfestet rettighet. Tvert imot, er *lodd* i strid med både utgangspunktet i lovgivningen, med statens prinsipper for viltforvaltning, og prinsippet om at det ikke bør tillates jakt på noen art i hekke- og yngletiden. Selv om *lodd* ikke er beskyttet i lovgivningen, kan *lodd* likevel ha et selvstendig rettsgrunnlag, det vil si rettsgrunnlag uavhengig av lovgivningen. Under neste punkt skal vi se nærmere på sedvanerett som rettsgrunnlag, og hvordan internasjonale regler beskyttelser urfolks sedvaner, som *lodd*.

14.1 Samisk sedvane

Lodd er samisk sedvane. Lokal sedvane kan utgjøre et selvstendig rettsgrunnlag, noe som gir en rett uavhengig av om det er gitt lov hjemmel. Lokal sedvanerett har mange likhetstrekk med hevd, alders tids bruk og festnede rettsforhold. For erverv av rett på grunnlag av lokal sedvane, må det ha foregått en relativt fast og langvarig bruk, og den rådende lokale rettsoppfatningen må være at bruken er rettmessig. Samisk sedvane nyter i tillegg beskyttelse både i Grunnloven, spesiallovgivning, samt internasjonale minoritets- og urfolksregler.

Grunnloven er den nasjonale rettskilden av høyest rang, og har en egen bestemmelse i § 108 som etablerer vern for samisk språk, kultur og levesett. All annen lovgivning skal tolkes og anvendes i samsvar med grunnlovsbestemmelsen, og statlige utøvende myndigheter har med dette ikke adgang til å føre en politikk som er strid med dette prinsippet.¹¹⁵ Vern av samisk kultur omfatter også samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Retten til land og vannområder, til utnyttelsen av naturressurser, eller det som kan kalles det materielle grunnlaget for samisk kultur, er helt sentralt for samenes rettsstilling. Slike rettigheter er i liten grad lovfestet i norsk lovgivning, men utformet

¹¹⁵ NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling, s. 433.

som formål eller hensyn som de ulike myndigheter skal ivareta gjennom anvendelse av den enkelte lov.

Loddens rettsgrunnlag har ikke direkte vært prøvd for domstolene, men det er lagt til grunn både av domstolen og av lovgiver at *lodden* er en lokal sedvane. *Loddens* status som samisk sedvane er også bakgrunnen for at både loven og forskriften åpner for jakt om våren. For at *lodden* skal ivaretas gjennom den aktuelle forskriften, må imidlertid forskriften være utformet på en slik måte at den gjenspeiler og hensyntar den tradisjonelle utøvelsen av *lodden*. Dette gjelder både med hensyn til metoder for utøvelse av *lodden*, regulering av tillatt tid og sted for *lodden*, samt hvilke andearter det åpnes for jakt på, og de ulike tilhørende kvoter. Innskrenkningen som gjøres i den sedvanemessige *lodden* begrunnes i ressurs hensyn. En ressursmessig bærekraftig forvaltning av den tradisjonelle jakta er imidlertid fullstendig i tråd med ivaretagelse og videreføring av tradisjonell *lodden*, og representerer altså ingen konflikt i seg selv. I kraft av å være en samisk sedvane, som hviler på et selvstendig rettsgrunnlag, vil *lodden* imidlertid måtte særlig sikres ved fordelingen av tillatt beskatning av andebestandene, all den tid andebestandene er en begrenset ressurs. Dette er statens ansvar å påse gjennom sin myndighetsutøvelse.

Videreføring av *lodden* er også en prioritert sak for Sametinget, på grunnlag av at «*vårjakt på ender er en gammel tradisjon og sedvane i Kautokeino og i hele det sirkumpolare området. Jakta har en sterk kulturell forankring i den samiske befolkningen.*»¹¹⁶

Lodden vil etter alt å bedømme også bli gjenstand for Finnmarkskommisjonens¹¹⁷ kartlegging av opparbeidede rettigheter i Guovdageaidnu. Denne kartleggingen vil kunne understreke forvaltningsmyndighetenes plikt til å særlig sikre *lodden*, både gjennom utøvelse og gjennom deltakelse i reguleringsprosessene. Kommisjonens kartlegging i Guovdageaidnu er påbegynt, men det er uvisst når arbeidet vil være ferdigstilt.

Selv om *loddens* rettsgrunnlag ikke har vært direkte gjenstand for domstolsprøving, har *lodden* vært gjenstand for flere straffesaker. I alle sakene er det lagt til grunn at *lodden* er en samisk sedvane, og har beskyttelse i internasjonal urfolksrett. Bakgrunn for alle sakene er utøvelse av jakt i strid med forskriften, og spørsmålet har blant annet vært hvordan det er tilstrekkelig samsvar mellom forskriften og sedvanen, og videre om sedvanen må ha innvirkning på vurderingen av skyldspørsmålet og på straffeutmålingen. Nærmere bestemt om sedvaneretten i disse tilfellene må

¹¹⁶ Se blant annet Sametingets plenumsbehandling av sak om *lodden*, den 16. oktober 2020.

¹¹⁷ Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008, og har som mandat å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som folk i Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk. Les mer på kommisjonens nettsider: <https://www.domstol.no/finnmarkskommisjonen>

vike for norsk rett. Vurderingen gjøres blant annet på bakgrunn av ILO-konvensjonen nr. 169 artikkel 8, som pålegger domstolene og andre myndighetsorganer å ta tilbørlig hensyn til samiske sedvaner og sedvanerett.¹¹⁸

I 1988 slo Høyesterett fast at det ikke kan ha vært plass for noen sedvanerettsdannelse i Kautokeino kommune for jakt på ender utenom de jakttider loven og forskriftene fastsetter.

Høyesterettsdommen gjaldt jakt på ender i fredningstiden og overtredelse av viltloven §§ 3 og 56.¹¹⁹

I 2016 ble en 21 år gammel mann dømt i Hålogaland lagmannsrett¹²⁰ for å ha felt ender i Guovdageaidnu som på tidspunktet var fredet for jakt. Lagmannsretten uttalte at straffebestemmelsen i naturmangfoldloven § 75 ikke synes å romme unntak fra straff der det er snakk om sedvane. Lagmannsretten la altså til grunn at *lodden* er en gammel sedvane i Guovdageaidnu, og at *lodden* ennå har «sterk kulturell forankring i den samiske delen av lokalbefolkningen, og det knytter seg egne tradisjoner og kunnskap til vårjakten.» Retten kunne likevel ikke se at denne sedvanen har betydning for skyldspørsmålet i denne saken, ettersom bevaring av artsmangfoldet i naturen er et tungtveiende hensyn, som også er forankret i både grunnloven og Norges folkerettslige forpliktelser.

I 2019 ble to menn på 17 og 20 år kjent skyldig for å ha jaktet ender i strid med forskriften.¹²¹ I denne saken var retten i tvil om kvoteordningen tilfredsstilte vilkårene i ILO-169 artikkel 8 om at det skal tas tilbørlig hensyn til urfolks sedvaner, og ivaretar hensynet til sedvanens videreføring, og uttaler: «Retten er under noe tvil kommet til at kvoteordningen, selv om den kun i meget begrenset grad tillater andejakt, må anses å ivareta vårjaktседvanen på en måte som oppfyller vilkårene i artikkel 8. Retten viser til at kvotejaktordningen er kommet i stand etter drøftinger med de lokale kommunale myndigheter. Retten forstår det slik at de lokale myndigheter mener at kvoteordningen burde gitt anledning til uttak av et langt større antall ender, men at man likevel ikke direkte har motsatt seg ordningen. Retten har ikke registrert at det er en utbredt oppfatning at man i kvoteordningsperioden skal kunne jakte ut over det som her er tillatt, og i så tilfelle hvor mye og på hvilke arter slik jakt burde tillates. De tiltalte har ikke selv lagt frem bevis om dette, og deres manglende erkjennelse av de faktiske forhold trekker også i retning av at jakt i strid med kvotejaktordningen ikke er alminnelig godtatt. Retten kjenner heller ikke til at kvotejaktordningen er utfordret ved sivile søksmål.»¹²²

¹¹⁸ Se blant annet Lagmannsretten i sak LH-2016-65215 under drøftingen av skyldspørsmålet.

¹¹⁹ Rt. 1988 s. 377.

¹²⁰ Hålogaland Lagmannsrett, LH-2016-65215.

¹²¹ Sis-Finnmárkku diggegoddi – Indre Finnmark tingrett, TINFI-2019-119153.

¹²² Ibid.

Rettens oppfatning av de lokale myndigheters syn på kvoteordningen synes noe forenklet. Kommunens over 70 år lange og omfattende kamp for at reguleringen av *lodden* skal ivareta den tradisjonelle utøvelsen vitner sterkt og uttrykkelig at man ikke er tilfreds med gjeldende tillatelser. Det at myndighetene ikke har motsatt seg ordningen, er trolig av mangel på alternativer. Å motsette seg ordningen ville være slutten på *lodden*. Det historiske overblikket som det redegjøres for under kapittel 5 viser at verken lokalbefolkningen, lokale kommunale myndigheter, eller Sametinget, verken er tilfreds med dagens kvoteordninger, eller finner at disse hensyntar den lokale formen for *lodden*.

Rettens uttalelser viser imidlertid at de tiltaltes, og de lokale myndigheters rettsoppfatning vektlegges i slike strafferettslige vurderinger.

I den ferskeste saken for norsk domstol, der en same ble funnet skyldig i å ha «*bedrevet ulovlig jakt på ender*», er fra år 2020.¹²³ Lagmannsretten tok stilling til hvorvidt overtredelsen *ikke* kan straffes fordi tiltalte har opptrådt i samsvar med samisk sedvane. Lagmannsretten legger også her til grunn at *lodden* er samisk sedvane, og vurderer lovbruddet i lys av statens forpliktelser etter ILO-konvensjonen artikkel 8: «*Partene er enige om at vårjakt på ender er en gammel tradisjon og sedvane i Kautokeino. Derimot er de uenige om det – i hvert fall i denne saken – foreligger motstrid mellom forskriftsreguleringen og den samiske sedvanen, og om sedvanen i så fall skal ha forrang fremfor forskriften, og dermed virke formildende i straffeutmålingen.*»¹²⁴ Retten uttaler:

«*Ut fra bevisførselen for lagmannsretten – herunder forklaring fra saksbehandler i teknisk etat i Kautokeino kommune, Isak Mathis Olsen Hætta – legger lagmannsretten til grunn at det lokalt råder en oppfatning om at forskriften om kvoteregulert vårjakt på ender ikke er i samsvar med sedvanen, og at befolkningen har rett til å jakte ut over det som tillates i medhold av forskriften.*

Lagmannsretten legger til grunn at dette særlig gjelder i spørsmålet om kvotens størrelse og tillatte jaktområder, men også når det gjelder jaktbare arter og jakttid.»¹²⁵ Retten delte seg i skyldspørsmålet. Flertallet uttalte at det avgjørende var at hensynene som ligger bak begrensningene i jakttid og jaktområder anses å veie tyngre enn at det etter tradisjonen var en noe mer fleksibel og lengre jaktperiode i et geografisk større område. Mindretallet, bestående av dommer Jakobsen, var av den oppfatning at «*sedvanen må gå foran forbudet mot jakt slik det framgår av lov og forskrift. Mindretallet bemerker at den regulerte jakten ikke er tilstrekkelig til å videreføre den samiske*

¹²³ LH-2020-149654.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

tradisjonskunnskap som ligger i jaktformen, og det ses ikke å foreligge tilstrekkelig sterke miljø- eller dyrevernmessige interesser for ikke å legge avgjørende vekt på sedvanen.»¹²⁶

Mindretallet formidler her et viktig poeng, nemlig at de miljø- og dyrevernmessige interessene ikke er tilstrekkelig godt undersøktredegjort for, og begrunnet. Disse hensynene, slik de legges til grunn i reguleringsenes bakgrunnsdokumenter, har manglende forankring i lokalsamfunnet.

Lokalbefolkningens kunnskap om miljø og dyrevern i sitt nærområde synes ikke å være lagt til grunn for reguleringsvedtakene. Det er også grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt dagens innskrenkning av tradisjonell *lodden* kan begrunnes i miljø- og dyrevernhensyn, all den tid man åpner for så omfattende jakt om høsten, og all den tid andre tiltak for bevaring av andebestandene ikke gjennomføres. Innskrenkningene kan dessuten vanskelig få forankring i lokalsamfunnet i Guovdageaidnu når deres kunnskap ikke er lagt til grunn for reguleringsene, og innskrenkningene ut fra et ressurshensyn, ikke oppleves hensiktsmessige og rimelige.

Disse straffesakene understreker den sterke rettsoppfatningen blant lokalbefolkningen i Guovdageaidnu. Og det kan her legges til at det i lokalsamfunnet ikke råder en oppfatning om at det er de straffedømtes handlinger er kriminelle og straffeverdige. Gjeldende regler har liten grad av forankring blant Guovdageaidnus lokalbefolkning.

Slike avvik mellom nasjonalstatens rettssystem og urfolks rettsoppfatning er ikke uvanlig. For at urfolks rettigheter skal ivaretas i det nasjonale rettsapparatet, er det derfor utarbeidet internasjonale regler som forplikter statene til å hensynta urfolks sedvaner, også når det kommer til deres rettssystem. Under neste punkt skal noen av disse internasjonale reglene som beskytter slik sedvane behandles.

14.2 Folkerettens beskyttelse for *lodden* som sedvane

“Noting that sea salmon fishing and spring duck hunting in the municipality of Guovdageaidnu/Kautokeino form an important part of Sami cultural heritage and should be protected by special measures to ensure they can be pursued and maintained according to Sami tradition in a culturally and ecologically sustainable way, the Special Rapporteur urges the

¹²⁶ Ibid.

*Government of Norway and the Sami Parliament to find solutions on regulations related to sea salmon fishing and spring duck hunting.*¹²⁷

Dette uttalte Victoria Tauli-Corpuz, FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter i 2016. FNs omtale av *lodd* viser den internasjonale forståelsen for viktigheten av videreføringen av slike praksiser, som ledd i urfolkskulturers overlevelse. Bakgrunnen for denne uttalelsen er også, at det internasjonalt er utarbeidet en rekke regler og avtaler, som forplikter den enkelte stat å beskytte og ivareta tradisjonell næringsutøvelse og tradisjonelle praksiser. Under FN foreligger det flere slike regler og avtaler. I det følgende skal vi se på de mest sentrale reglene, som forplikter norske myndigheter til å både ivareta samisk tradisjonell *lodd*, og videre legge samenes kunnskap til grunn for forvaltningen av andebestandene og den tradisjonelle jakta.

14.2.1 ILO-konvensjonen nr. 169

I 1990 underskrev Norge, som første land, ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.¹²⁸ ILO-konvensjonen er viktig i forståelsen av sameretten, av samenes krav til rettslig anerkjennelse av sin kultur, og i dette tilfellet anerkjennelse av retten til å praktisere tradisjonell andejakt.

ILO-konvensjonen har flere artikler som behandler urfolks tilknytning til deres land- og sjøområder, og naturressurser. Artikkel 6 etablerer en plikt for staten til å konsultere samene ved fastsettelse av myndighetsreguleringer som berører dem.¹²⁹ For at konsultasjonsplikten skal være oppfylt etter konvensjonens krav, må konsultasjonsprosessene være hensiktsmessige, og gjennomføres med de institusjonene eller organisasjonene som er "*truly representative of the communities affected*", i henhold til bestemmelsens ordlyd.¹³⁰ I tillegg må de representative institusjoner settes sammen etter en "*process carried out by the indigenous peoples themselves*", og må være representativt for de spesifikke urfolksinteressene som det aktuelle tiltaket kan få direkte betydning for. I denne sammenheng er det altså en forutsetning at representanter fra *lodd* konsulteres.

¹²⁷ Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland*, United Nations A/HRC/33/42/Add.3.

¹²⁸ ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater av 1989.

¹²⁹ Den norske stat har etablert konsultasjonsavtalen av 2005 med Sametinget for å følge opp konsultasjonsplikten. Avtalen er hjemlet i ILO-konvensjonen artikkel 6.

¹³⁰ Dette ble slått fast i Ecuadorsaken av ILOs overvåkningsorgan. Ilolex: 162000ECU169 para. 44.

Artikkel 7 bygger ut innholdet i retten til medbestemmelse i artikkel 6. I tillegg til å bli konsultert, har samene rett til å vedta egne prioriteringer, blant annet for utviklingsprosessen for de landområder de lever i eller bruker, og i størst mulig grad ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, jfr. nr. 1.

Artikkel 6 og 7, som er generelle bestemmelser om urfolks rett til konsultasjon og deltakelse, må ses i sammenheng med artikkel 15, som spesifikt omhandler utnyttelse av naturressurser. Bestemmelsen lyder slik: «*Vedkommende folks rett til naturressurser i deres landområder skal sikres spesielt. Slike rettigheter omfatter disse folks rett til å delta i bruk, styring og bevaring av disse ressursene.*»¹³¹ Første setning viser til at staten er pliktig å særlig sikre *loddene*, mens andre setning slår fast de prosessuelle rettighetene; at samene også skal delta i *forvaltningen og bevaringen* av praksisen. Når man sammenholder dette med artiklene 6 og 7, følger det altså en plikt for myndighetene til å konsultere *loddejeaddjit* (jegerne) ved utforming av lovgivning, og ved utforming av reguleringene av både jakttider, eventuelle kvoter, jaktmetoder, og annet som måtte berøre jakta. Konsultasjonene må skje på alle stadier i beslutningsprosessene, og starte på et tidlig nok tidspunkt som sikrer reell innvirkning på beslutningene.

Som vi allerede har vist til tidligere, slår artikkel 8 første ledd fast at “*ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk, skal det tas tilbørlig hensyn til deres sedvaner eller sedvanerett.*» Ved gjennomføringen av slik beskyttelse av urfolks sedvaner, må urfolkets egen kunnskap anses som en forutsetning. Artikkel 23 utdyper videre at staten skal anerkjenne «*naturalhusholdning og tradisjonell virksomhet for vedkommende folk, som jakt, fiske, fangst og sanking (...) som viktige faktorer for å opprettholde deres kultur, økonomiske selvberging og utvikling. Når det er aktuelt, skal regjeringene sikre at slik virksomhet blir styrket.*» Artikkel 23 er viktig for mange samiske praksiser som ikke genererer de store pengeinntektene, men som er viktige for naturalhusholdningen. For samene står eget matauke og naturalhusholdning sterkt, og i Guovdageaidnu er *loddene* en slik praksis, som er av stor betydning.

¹³¹ Artikkel 13 (2) presiserer at uttrykket “lands” i artikkel 15 og 16 skal inkludere “the concept of territories, which covers the total environment of the areas which the peoples concerned occupy or otherwise use.” ILOs manual av 2003 til konvensjonen presiserer videre om tolkningen av “lands” i av artiklene 13 (2), 15 og 16 at “the concept of land usually embraces the whole territory they use, including forests, rivers, mountains and sea, the surface as well as the subsurface.” Dermed er det på det rene at sjøområder er omfattet av bestemmelsene. Denne forståelsen er også støttet av arbeidsgruppen mellom departementene og Sametinget i Rapport 30. Oktober 2007, side 86, samt av Kystfiskeutvalget og Fiskeri- og Kystdepartementet NOU 2008:5 s. 274, og Prop. 70 L (2011-2012), s.90.

14.2.2 SP 27

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) av 1966 er inkorporert i norsk lov,¹³² og gitt forrang foran annen lovgivning. Dette medfører at dersom norsk lov kommer i motstrid med denne konvensjonen, skal konvensjonsbestemmelsene gå foran.¹³³ SP inneholder flere viktige bestemmelser i samerettslig sammenheng, og mest sentral er artikkel 27, som omhandler retten til å utøve kultur. Retten til å utøve sin kultur, omfatter også retten til det materielle kulturgrunnlag og tradisjonell næringsvirksomhet:

«I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.»

Bestemmelsen ivaretar minoriteters rettigheter, og samene er en minoritet i Norge.¹³⁴ Gjennom praksis og uttalelser fra Menneskerettighetskomitéen (MRK) følger det helt klart at Norge har en plikt til å gjennomføre tiltak for ivaretagelse av samisk språk og kultur, og at denne plikten også omfatter det materielle kulturgrunnlaget.¹³⁵ At staten har slik plikt, er også anerkjent av den norske stat.¹³⁶ Vårjakt på and, som konstituerer et materielt grunnlag for samisk kultur, kan dermed nyte beskyttelse etter SP artikkel 27.

¹³² Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2 nr 3.

¹³³ jfr. § 3.

¹³⁴ At samene er en minoritet, er ikke underlagt noen tvil. Dette ble slått fast av Høyesterett i Alta-saken i Rt. 1982 s. 241. Det finnes ingen folkerettslig definisjon av begrepet *minoritet*, men det er utarbeidet et arbeidsbegrep som anvendes iblant annet FN. Definisjonen er utarbeidet av FNs tidligere spesialrapportør Francesco Capotorti i 1997, den gang ment for FNs arbeid med SP 27. Slik lyder den i norsk oversettelse: «*En minoritet er en gruppe som er tallmessig underlegen i forhold til resten av statens befolkning og som er i en ikke-dominerende posisjon; der medlemmene – som er statsborgere i bostedsstaten – har etniske, religiøse eller språklige særtrekk som skiller gruppen fra resten av befolkningen, og som viser, om enn bare underforstått, en følelse av solidaritet, i retning av å bevare sin kultur, tradisjoner, religion eller språk.*» Oversettelsen er hentet fra St.prp.nr. 80 (1997-98) punkt 3.2.2. Høyesterett slo følgende fast i Alta-saken: «*At samene er en etnisk minoritet i det norske samfunn og dermed beskyttet av art. 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, er uomtvistet.*» (s. 299).

¹³⁵ *Ivan Kitok v Sweden*, Comm No 197/1985, views adopted 27 July 1988, *The Lubicon Lake Band v Canada*, Comm No 167/1984, view adopted 26 March 1990, *Ilmari Lämsmäen et al v Finland*, Comm No 511/1992, views adopted 26 October 1994, *Apirana Makuika et al v New Zealand* CCPR/C/70/D/547/1993, MRKs rapport Report of the Human Rights Committee, vol 1, General Assembly Official Records, 49th Session, Supplement No 40 (A/49/40). General Comment No. 23, adopted on 50th Session, 8. April 1994, pkt. 6.2.

¹³⁶ St meld nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken*, s.33.

Denne beskyttelsen omfatter også et prosessuelt vern, det vil si rett til å ivareta sitt materielle grunnlag gjennom reell deltakelse i forvaltningen.¹³⁷ Det følger også av artikkel 1 at samene har rett til selvbestemmelse, en rett til å bestemme «*fritt sin politiske stilling, og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.*»

Selv om regulering av *lodd*en i seg selv ikke kan sies å representere brudd på SP artikkel 27, så underbygger bestemmelsen statens plikt til både å aktivt beskytte *lodd*en som praksis, og ivareta samenes deltakelse i forvaltningsprosessene som berører denne jakta.

14.2.3 FNs erklæring om urfolks rettigheter - Urfolkserklæringen

Urfolks sedvaner er også fremhevet i FNs erklæring om urfolks rettigheter (Urfolkserklæringen). I henhold til artikkel 34 har urfolk rett til å fremme, utvikle og opprettholde sine sedvaner, mens artikkel 31 fremhever kulturarv og kunnskap:

«Urfolk har rett til å bevare, ha kontroll med, verne og utvikle sin kulturarv og sin tradisjonelle kunnskap og sine kulturuttrykk, og også uttrykkene for deres egen vitenskap, teknologi og kultur, herunder menneskelige og genetiske ressurser, frø, medisiner, kunnskap om dyr og planters egenskaper, muntlige overleveringer (...).»

Urfolkserklæringen er ikke rettslig bindende, men mange bestemmelser anses som internasjonal sedvanerett.¹³⁸ Norge var sentral i arbeidet med å få erklæringen vedtatt av FN, og må derfor utvilsomt anses forpliktet av innholdet i erklæringen, og dermed ha ambisjoner om å etterleve

¹³⁷ Menneskerettskomitéen uttalte i sin generelle tolkningsuttalelse om urfolks utøvelse av "traditional activities as fishing and hunting" at: "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of minority communities in decisions which affect them." Rett til medbestemmelse i form av aktiv deltakelse i beslutningsprosessene er i ettertid bekreftet i flere av menneskerettskomitéens avgjørelser. Se blant annet Apirana Mahuika et al. v. New Zealand, Communication No. 547/1993, U.N. Para. 9.5Doc. CCPR/C/70/D/547/1993 (2000).

¹³⁸ Dette ble senest understreket av Høyesterett i Nesseby-saken, hvor det ble lagt til grunn at «FNs urfolkserklæring (...) må anses som et sentralt dokument innenfor urfolksretten, blant annet som følge av at den reflekterer folkerettslige prinsipper på området og har fått støtte fra svært mange stater».

dette.¹³⁹ Urfolkserklæringen er dessuten den nyeste av alle internasjonale instrumenter som behandler urfolks rettigheter, og må derfor anses å være presiserende i forhold til eldre tekster.

Artikkel 26 slår fast at «*urfolk har rett til de landområder, territorier og ressurser de tradisjonelt har eid eller befolket, eller som de på annen måte har brukt eller ervervet*» (1), og at de har «*rett til å eie, bruke, utvikle og ha kontroll med landområder, territorier og ressurser de besitter som følge av tradisjonelt eierskap eller annen tradisjonell besittelse eller bruk, og også landområder, territorier og ressurser de har ervervet på annen måte*» (2). Videre skal statene «*gi disse landområdene, territoriene og ressursene rettslig anerkjennelse og vern. Slik anerkjennelse skal finne sted med behørig respekt for vedkommende urfolks sedvaner, tradisjoner og landrettighetssystem*» (3).

Artikkel 29 nr. 1 er relevant i en situasjon med en marginal andebestand. Denne bestemmelsen sier at «*urfolk har rett til bevaring og vern av miljøet og av produksjonskapasiteten som deres landområder eller territorier og ressurser har.*» Artikkel 31 understreker også at «*urfolk har rett til å fastsette og utforme prioriteringer og strategier med henblikk på å utvikle eller bruke egne landområder eller territorier og andre ressurser.*»

Alle disse bestemmelsene i Urfolkserklæringen må dessuten leses i lys av artikkel 3, som fastsetter urfolkenes selvbestemmelsesrett: «*Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.*»

At tradisjonell *lodden* i Guovdageaidnu er gjenstand for rettighetene etter erklæringen, må være hevet over all tvil. *Lodden* som samisk sedvane nyter altså sterk beskyttelse. De forpliktelsene som oppstilles til staten, i denne sammenheng ved forvaltningen av andebestandene og *lodden*, må tas nøye i betraktning av de delegerte myndigheter, slik at de ivaretas gjennom hele prosessen, som skal lede til beslutning.

Økologisk bærekraftig forvaltning av naturressurser er viktig, ikke bare for urfolk rundt i verden, men for hele verdens befolkning. Urfolk er likevel spesielt knyttet til landområder og naturressursutnyttelse, og har en unik kunnskap om bruk av- og forvaltning av naturressurser, som verden vil trenge fremover. Dette er bakgrunnen for at urfolks kunnskap om økosystemet er spesielt behandlet i internasjonale regler. I det følgende skal vi se det ikke bare er ønskelig, men at staten er

¹³⁹ St. meld. Nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken*, s. 35.

forpliktet til å støtte opp om, og sikre at de delegerte myndigheter, som i dette tilfellet er Miljødirektoratet, anvender slik kunnskap i forvaltningen av andebestandene og andre naturressurser.

15 Statens plikt til å sikre og anvende tradisjonell kunnskap

15.1 Innledning

Lodden som tradisjonell praksis, består av en egen liten verden av kunnskap. Praktisk kunnskap knyttet til utførelse av *lodden*, kunnskap om den enkelte ande art, endenes adferd, det lokale økosystemet endene besøker på sin reise mellom sør og nord, samt terminologien knyttet til både endene, jakta, og hele det lokale økosystemet. Dette er kunnskap som ikke bare lokalbefolkningen, eller samene, har ønske om å ivareta og videreføre. Slik kunnskap er høyt verdsatt internasjonalt, og FN har fastsatt i egne konvensjonsbestemmelser at den skal ivaretas, videreføres og anvendes i bevaringen av det biologiske mangfoldet. Også Norge har sluttet seg til FNs målsetninger på dette området, og til og med nedtegnet dette i lov. Dette skal vi se nærmere på i det følgende.

I 2009 ble naturmangfoldloven vedtatt, og den nye bestemmelsen i § 8 annet ledd, som sier at også lokal tradisjonell kunnskap skal vektlegges i den offentlige forvaltningen av naturressurser, i tillegg til vitenskapelig kunnskap. Miljøverndepartementet har uttalt at *tradisjonell kunnskap* i lovens betydning innebærer et krav om at kunnskapen er basert på generasjoners erfaring, men at kunnskapen likevel kan være dynamisk. Det er altså rom for at kunnskapen utvikles i tråd med endringer i samfunnet. Departementet sier videre:

«Slik kunnskap omfatter det biomangfoldkonvensjonen omtaler som tradisjonell kunnskap, fornyelser og praksis. Slik tradisjonell kunnskap/árbevirolaš máhttu er en viktig del av samisk kultur og identitet. Tradisjonell kunnskap knytter seg bl.a til ulike bruksmåter og til forvaltningen av naturressurser. Denne erfaringsbaserte kunnskapen overleveres fra eldre til yngre generasjoner, gjennom muntlige forklaringer og praktisk øvelse.»¹⁴⁰

¹⁴⁰ Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), s. 381.

Samene er underlagt norsk regjering, noe som fører til et utfordrende maktforhold, også når det kommer til kunnskap.¹⁴¹ For samenes videreføring av kultur og språk, er tradisjonell bruk av naturressurser avgjørende. Kulturen og språket er forutsetninger for videreføring av tradisjonell kunnskap, samtidig som kunnskapen også er en forutsetning for videreføring av språk og kultur.¹⁴² Ved brudd på denne sirkelen, for eksempel dersom *lodd* ikke videreføres til neste generasjon, vil både kunnskapen, språket og kulturen knyttet til denne *lodd* kunne gå tapt.¹⁴³

Naturmangfoldlovens formål er ivaretagelse av naturmangfoldet, blant annet ved hjelp av den unike kunnskapen som finnes i samisk tradisjonell bruk av naturressursene. Og som ledd i dette er altså ivaretagelsen av samiske praksiser, kunnskap, og terminologi, som i denne sammenheng er knyttet til *lodd*, en forutsetning.¹⁴⁴

FNs vedtakelse av Biomangfoldkonvensjonen artikkel 8 (J) bygger på erkjennelsen av at urfolks tradisjonelle næringer er særlig bærekraftig, og at her finnes unik kunnskap som kan bidra til en bærekraftig forvaltning av naturressursene og biologisk mangfold. Norge har derfor lovfestet en forpliktelse til å vektlegge tradisjonell kunnskap i beslutninger som berører naturmangfoldet i naturmangfoldloven.¹⁴⁵ Naturmangfoldloven er likevel betydelig snevrere enn biomangfoldkonvensjonen i sin ordlyd. For bedre å forstå omfanget av disse forpliktelsene, og hvilken betydning disse har for forvaltningen av *lodd*, skal vi derfor se litt nærmere på biomangfoldkonvensjonen i punkt 15.3, etter naturmangfoldloven i neste avsnitt.

15.2 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven er den mest sentrale loven innen naturforvaltning, og legger føringer også på annen lovgivning, herunder viltloven. Lovens formål er at «*naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.*»

¹⁴¹ Joks, Solveig, 2015, Laksen trenger ro, s. 20.

¹⁴² Kalak, Line og Johansen, Bjarne, Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket, s. 32-33.

¹⁴³ Ibid, s. 33.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Se blant annet Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) s.372 om lovens formål.

Tradisjonell kunnskap behandles i kapittel 2 i loven, som gir regler for offentlig forvaltning som berører naturens mangfold. Her er de såkalte miljørettslige prinsippene lovfestet i §§ 8 til 12, der § 8 omhandler kunnskapsgrunnlaget, som skal bestå av vitenskapelig kunnskap og tradisjonell kunnskap.¹⁴⁶ Ifølge § 7 skal *alle* de miljørettslige prinsippene skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, og vurderingen av disse prinsippene skal fremgå av beslutningen. Departementet har presisert at prinsippene skal legges til grunn både ved saksforberedelse, og når man treffer beslutninger.¹⁴⁷ Videre er det presisert at dette innebærer en utvidet begrunnelsesplikt i forhold til det som allerede følger av forvaltningslovens regler om begrunnelsesplikt. Selv om det etter alminnelige forvaltningsrettslige regler ikke skulle foreligge begrunnelsesplikt, skal altså offentlige myndighetsbeslutninger i saker som gjelder naturressurser vise hvordan prinsippene er vurdert i den konkrete saken og hvilken vekt de er tillagt.¹⁴⁸

Det viktigste prinsippet i denne sammenhengen er § 8, som behandler kunnskapsgrunnlaget:

«[1] *Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.*

[2] *Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet»*

Første ledd viser til vitenskapelig kunnskap, mens annet ledd omhandler den tradisjonelle kunnskapen, og fastsetter dessuten en særlig plikt for myndighetene til å vektlegge slik kunnskap. Mens vitenskapelig kunnskap er dokumentert og tilgjengelig kunnskap, er den tradisjonelle kunnskapen ofte udokumentert. Den lever oftest i praksisene der den er anvendt, og må også ofte formidles gjennom praksis. Kunnskapens karakter, hvor vær- og vindforhold samt andre variasjoner i omgivelsene spiller sterkt inn, gjør at den også er utfordrende å dokumentere i skriftlig form på samme måte som vitenskapelig kunnskap.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Ifølge forarbeidene er ikke reglene om kunnskapsgrunnlaget et miljørettslig prinsipp, men en retningslinje. Ettersom den i likhet med prinsippene retter seg mot myndighetene, er det naturlig at den plasseres sammen med de øvrige retningslinjene for offentlig beslutningstaking. Se Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), s. 379. Kunnskapsgrunnlaget omtales derfor også som et miljørettslig prinsipp sammen med de øvrige prinsippene.

¹⁴⁷ Rundskriv fra Klima- og miljødepartementet, T-2016-1554 (T-1554 B) s. 18.

¹⁴⁸ Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), s. 379.

¹⁴⁹ Kalak, Line og Johansen, Bjarne, Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket, s. 36.

Men selv om kunnskapen ikke *foreligger* i skriftlig form, *foreligger* den i praksis og i muntlig form. Det er heller ikke uttrykt noe formkrav til kunnskapen noe sted, noe som er et viktig poeng å ta med seg for beslutningsmyndigheten i etterlevelsen av lovkravet og de internasjonale forpliktelsene.

Samisk bruk av naturen er også fremhevet i § 14 i naturmangfoldloven, hvor det slås fast at tiltak som berører naturmangfoldet skal avveies mot andre viktige samfunnsinteresser:

«Ved vedtak i eller i medhold av loven som berører samiske interesser direkte, skal det innenfor rammen som gjelder for den enkelte bestemmelse legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnet for samisk kultur.»

Bestemmelsen gir altså en ytterligere beskyttelse for samiske interesser, og har et videre formål enn ivaretagelse av selve kunnskapen. Ivaretagelse av samisk kultur, språk, og samiske praksiser innen naturbruk, er imidlertid en forutsetning for sikring av framtidig tilgang til tradisjonell kunnskap.¹⁵⁰ Dermed utgjør denne bestemmelsen, sammen med bestemmelsen i § 8 annet ledd om tradisjonell kunnskap, to sider av samme sak. *Tilbørlig vekt*, slik bestemmelsen presiserer, er som juridisk begrep et sterkt signal fra lovgiver om viktigheten av hensynet til samiske interesser i lovens anvendelse. I forarbeidene til bestemmelsen er det videre presisert at med *andre viktige samfunnsinteresser*, forstås økonomiske, sosiale og kulturelle behov, og behovet for en effektiv ressursforvaltning.¹⁵¹

Lovforarbeidene viser til at «*samisk kultur og livsstil har alltid vært sterkt knyttet til naturen, til dels sårbar natur*», og viser til at det følger av konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, at det skal legges tilbørlig vekt på naturgrunnet for samisk kultur.¹⁵² *Lodden* er en viktig samisk praksis, både sosialt, økonomisk og kulturelt. Praktisering av *lodden* er også viktig for videreføring av kunnskapen. Dette er forhold som gjør at § 14 skjerper myndighetenes plikt til å støtte opp om selve praktiseringen og videreføringen av *lodden*. Disse hensynene følger dessuten også av biomangfoldkonvensjonen, og som nevnt andre urfolks- og minoritetskonvensjoner. For bedre å forstå innholdet i naturmangfoldlovens bestemmelse om bruk av tradisjonell kunnskap, skal vi se litt nærmere på biomangfoldkonvensjonen under neste punkt.

¹⁵⁰ Kalak, Line og Johansen, Bjarne, Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket, s. 37.

¹⁵¹ Ot.prp.nr.52 (2008–2009) *Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*, s. 383-384.

¹⁵² *Ibid.*

15.3 FNs Biomangfoldkonvensjon

Naturmangfoldloven skal tolkes og anvendes i tråd med Biomangfoldkonvensjonen, det er derfor viktig å se hen til den, særlig når det omhandler samisk tradisjonell kunnskap og bruk av naturressurser. Artikkel 8 (j) og artikkel 10 (c) er de mest sentrale bestemmelsene i denne sammenheng, og representerer to sider av samme sak. Artikkel 8 (j) omhandler bevaring av det biologiske mangfold, og nærmere bestemt hvordan tradisjonell kunnskap og tradisjonell praksis kan bidra til dette, mens artikkel 10 (c) slår fast at tradisjonell bærekraftig bruk av naturressurser skal støttes og videreføres. Med tanke på *lodden* tilsier disse reglene at den tradisjonelle kunnskapen relatert til praksisen skal anvendes i forvaltningen, og videre at *lodden* som praksis skal støttes i den grad det er videreføring av tradisjonell bruk, og i den grad *lodden* representerer økologisk bærekraftig bruk. Artikkel 8 (j) lyder som følger i norsk oversettelse:

«Hver kontraherende part skal så langt det er mulig og som hensiktsmessig (...) under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde de urbefolknings- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksis, som representerer tradisjonelle levemåter av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, fremme en bredere anvendelse av disse, med samtykke og medvirkning fra innehaverne av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis, samt oppfordre til en rimelig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis.»

Gjenstand for statens forpliktelser inkluderer både erfaringer, opplevelser og kunnskap som bygger på muntlige tradisjoner, og ingen annen avgrensning gjøres, enn at kunnskapen må bygge på tradisjonelle økologisk bærekraftige praksiser. Staten skal videre, så langt det er mulig og hensiktsmessig, respektere, bevare og opprettholde denne kunnskapen. Dette forutsetter at myndighetene for det første har kjennskap til kunnskapen, og for det andre at kunnskapsbærerne blir hørt i både beslutningsprosesser og politikktutforming. I tillegg til at kunnskapen skal innhentes og tas i betraktning, skal myndigheten også fremme en bredere anvendelse av tradisjonell kunnskap.

Staten har altså et ansvar for å aktivt utvikle bruken av tradisjonell kunnskap som del av kunnskapsgrunnlaget, noe som forutsetter iverksettelse av en rekke tiltak på flere nivåer i den offentlige forvaltningen. Et slikt ansvar må settes i system for å kunne ivaretas. Kravet om samtykke og medvirkning fra det berørte urfolk eller lokalsamfunn, må forstås slik at kunnskapsbærerne eller *báikegoddi*/ lokalsamfunnet skal kunne delta i utarbeidelsen av denne delen av kunnskapsgrunnlaget, verifisere at kunnskapen fremstilles og anvendes riktig, og at deres samtykke

til distribuering av kunnskapen skal være innhentet.¹⁵³ *Báikegoddi* er fortrinnsvis en grend. Begrepet kan imidlertid ha en videre betydning, og viser i denne sammenheng til den kretsen av mennesker hvor kunnskapen er i bruk, altså både *loddejeaddjit* som gruppe og deres samfunn. *Báikegoddi* kan også vise til andre kontekstuelle forhold, og er et dynamisk begrep.

Biomangfoldutvalget uttaler at «*på grunn av den nære sammenhengen mellom tradisjonell kunnskap og den praktiske bruken av kunnskapen, kan forpliktelsen i art. 8 (j) være et argument i retning av en forpliktelse til å bevare ressursgrunnlaget for tradisjonell bruk. Det kan være vanskelig å opprettholde kunnskap om tradisjonelle bruksmåter hvis bruken må avvikles på grunn av forringelse av naturkvalitetene.*»¹⁵⁴ Biomangfoldkonvensjonen gir imidlertid direkte føringer overfor statene hva gjelder bruken av naturressursene. Ifølge artikkel 10 (c) skal statene beskytte og oppmuntre til sedvanlig bruk av biologiske ressurser. Det er to vilkår knyttet til hvilken bruk som skal beskyttes og oppmuntres. For det første må det gjelde sedvanlig bruk etter tradisjonelle kulturelle metoder, og bruken må være bærekraftig. Forpliktelsen i art. 10 (c) suppleres dessuten med en forpliktelse i art. 10 (d), som sier at myndighetene skal støtte lokalbefolkningen i gjennomføringen av restaureringstiltak i områder der det biologiske mangfold er blitt forringet. Biomangfoldutvalget påpeker at her skal hensynet til urfolks og lokalsamfunns eksistensgrunnlag anses å være sentralt, selv om også det biologiske mangfold vil «nyte godt» av slike tiltak.¹⁵⁵

Artikkel 17 (2) og 18 (4) konkretiserer statenes plikt til aktivt å tilrettelegge for den tradisjonelle kunnskapens plass i forvaltningen. Bestemmelsene pålegger statene å legge til rette for formidling av tradisjonell kunnskap, samt å utvikle metoder for samarbeid om utvikling og bruk av tradisjonell kunnskap. Dette kan eksempelvis være samarbeid mellom *báikegoddi* og forvaltningsorganer, eller mellom *báikegoddi* og forskere. Disse konkretiseringene er ikke tatt med i naturmangfoldlovens ordlyd, men er like fullt statens plikt etter biomangfoldkonvensjonen.

Som vi ser, pålegger biomangfoldkonvensjonen de norske forvaltningsmyndigheter mer omfattende forpliktelser enn naturmangfoldloven, i alle fall når det kommer til bruk, ivaretagelse, og utvikling av tradisjonell kunnskap. Forpliktelsene er også betydelig mer definerte. Det er derfor helt avgjørende at det ses hen til konvensjonen for at forvaltning etter naturmangfoldloven skal være i tråd med forpliktelsene Norge har påtatt seg etter konvensjonen.

Et annet krav som følger av Biomangfoldkonvensjonen, er en helhetlig naturforvaltning, og går også igjen i naturmangfoldlovens forarbeider som en viktig forutsetning for bærekraftig forvaltning.

¹⁵³ Kalak, Line og Johansen, Bjarne, Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket, s. 26.

¹⁵⁴ NOU 2004: 28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold, s. 465.

¹⁵⁵ *Ibid* s. 466.

Biomangfoldutvalget understreker at slik helhetlig forvaltning etter konvensjonen krever en helhetlig politikk på tvers av sektorene, og at naturmangfoldloven både legger til rette for dette, og er juridisk forpliktende til å oppnå dette. Dette legges også til grunn av departementet. Man må derfor forvente at viktige arter og forhold som påvirker andebestandene, tas med i vurderingene som ligger til grunn for forvaltningen. Disse vurderingene bør også fremgå av kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen, herunder reguleringen av *lodden*.

16 En evaluering av dagens *lodden*ordning. Ivaretar den samiske kunnskaper, sedvaner og praksiser?

I dag er *lodden* bare tillatt i Guovdageaidnu kommune. *Lodden* er begrensa til 10 dager i tidsrommet 15.mai – 10. juni. Jakta er kun tillatt i et meget begrenset område i kommunen. Det kan virke som om miljømyndighetene er svært opptatte med å verne endene mot *lodden*, men glemmer betydningen og størrelsen av alle de truslene ender og gjess blir utsatte for gjennom hele året, se kapittel 11.

Lokalbefolkningen i Guovdageaidnu er svært lite fornøyd med dagens regelverk for *lodden*. Det har ingen ting med tradisjonell *lodden* å gjøre, sier de.

I en artikkel i november 2020 skrev journalistene Marie Elisa Nystad og Eilif Aslaksen i NRK Sápmi om *lodden* i Kautokeino¹⁵⁶. Artikkelen ble publisert på NRKs nettside, nrk.no med overskrifta «Den fordømte jakta». På spørsmål om staten holder på med en avvikling av *lodden* i Kautokeino, svarer statssekretær Hersleth Holsen fra Klima- og miljødepartementet at hun ikke er enig i det:

– Slik er det ikke. Selv om vårjakt egentlig ikke er lovlig, mener vi at dagens jaktordning fungerer fint. Både tradisjonell kunnskap, kultur og natur er ivaretatt, sier hun.

Det kreves inngående kjennskap til tradisjonell kunnskap om *lodden*, om samiske forhold lokalt i Guovdageaidnu, om sedvaner og skikker, historie og språk, ikke bare tilknyttet *lodden*, men i et helhetlig perspektiv, for å kunne påstå det som statssekretæren gjør her. Denne kunnskapen og kjennskapen har statssekretæren neppe. *Loddejeaddjit* og andre kunnskapsbærere som *Loddenutvalget* har snakket med både på folkemøte arrangert av *Loddenutvalget* og i uformelle samtaler, mener noe helt annet.

Her er noe av det folk sier om den nåværende ordningen:

¹⁵⁶ [Den fordømte jakta – NRK Sápmi](#)

1. En kvote på 150 ender er ikke nok til å gi en *loddejeaddji*-familie én middag. Årets *lodd* med mange søkere, førte til at hver *loddejeaddji* fikk skyte en eller to ender. Om *loddejeaddji* får en eller to ender på jaktkortet, er det også fortsatt for lite for en vanlig gjennomsnittsfamilie. Tradisjonelt pleier hver familie å *loddet* nok til en eller to *málesdoarvi*, måltider. Dersom en *loddejeaddji* får en *fiehta* (toppand) som kvote, utgjør denne anda bare toppen 200 g kjøtt. Er det meningen at dette skal mette en hel familie? Det virker som om hensikten med den gjeldende ordningen for *lodd* er lek og at den ikke skal være en måte å skaffe seg selv mat på.

Loddejeaddjit mener derfor at dagens ordning overhodet ikke har noe med den tradisjonelle *lodd* å gjøre. *Loddejeaddjit* opplever den nåværende ordningen som fornedrende og direkte truende mot deres tradisjonelle sedvaner. Også en sentral Høyrepolitiker i Finnmark og styremedlem i FeFo, Jo Inge Hesjevik, mener at jaktreglene for *lodd* slik de er i dag, er en hån. Han tar også til ordet for at jakten i Kautokeino er kunnskapsbasert høsting. Jakta kan ikke legges til høsten kun fordi det er norsk jakttradisjon, sier han. Han forteller om sine egne fordommer mot *lodd*, men at han endret standpunkt for noen år siden, og nå vil han ha bort fordommene mot “vårjakta på and”. Han sier:

“Motstanden er ikke begrunnet med bestandsmål, den er ikke faglig begrunnet. De fleste argumenter er basert på norsk kulturforståelse.”¹⁵⁷

2. Folk opplever det også som hån mot dem når staten har påtvunget dem stokkand i kvoten, en and de aldri har jaktet på og myndighetene kaller det for tradisjonell jakt. Med en and som *Bunásuorsá* (stokkand), vil det i realiteten si null på den som hadde den på sitt jaktkort. Den er ikke spiselig, sier lokalbefolkningen i Guovdageaidnu. *Bunásuorsá* er en gressand og den har aldri vært på menyen hos samiske familier i Kautokeino. Om *bunásuorsá* og at den er på kvoten, sier nå avdøde kunnskapsbærer, Bojena Niillas, Nils Aslak M. Skum:

“Dan ovtta lotti dihte gal in vuolgge dohko dádjut, dat ii leat gal mihkke. Steikket han dan šaddá ii dan goit sáhte vuoššat. Guoira vuojš vel, ii dat goit leat mihkke.”
(2014:45)¹⁵⁸

¹⁵⁷ Vil ha vekk fordommer mot vårjakt på and. Ságat 14. Februar 2020, s. 14.

¹⁵⁸ Skum, Nils Aslak M. Skum: Máhttu čáhcelottiid bivdovugiid birra, i Seminar om vårjakt på ender. Giđđaloddenseminára. Guovdageaidnu 24.04.2014. Árbodiehtu, Sámi allaskuvla.

“Jeg drar ikke dit for den ene fuglen for å vase, det er tøv. Man må steke den for den kan en ikke koke. En mager stokkand, det er ikke noe.” (Min oversetting)

3. Det å kunne¹⁵⁹ *lodden* er vanskelig å føre videre fordi *loddejeaddji* opplever at uansett om han eller hun har alle papirene i orden og jakta er absolutt lovlig, så er han /hun kriminell. Den offentlige kontrollen av jakta er mer intensiv enn kontrollen av ande- og rypejakta om høsten. Dette er et påbud fra Miljødepartementet. De skriver bl.a. i brev av 20. juni 1994 at departementet vil at oppsynet skal intensiveres. Statens naturoppsyn overvåker *loddejeaddji* på ulike måter. *Loddejeaddji* unngår derfor å ta familien sin med for å *loddet*. Det som tidligere var en praksis for familien der barna¹⁶⁰ fikk sin opplæring i *lodden*, er nå blitt en stressende hendelse som man ikke ønsker å ta barna med på. Det er mange fedre som sier at de gjerne vil at barna deres skal føre *lodden* videre, men at de ikke vil at barna deres skal oppleve at de blir kriminalisert når driver med *lodden*. Kontroll av *lodden* skal ikke foregå slik at denne motvirker videreføring av *loddentradisjonen*, herunder rekruttering av yngre. Kontrollen skal ikke kriminalisere samisk ungdom som utøver samiske sedvaner.
4. Statssekretær Hersleth Holsen svarer på spørsmål om staten holder på å avvikle *lodden*, at hun ikke ser det slik, men samtidig sier hun «at vårjakt egentlig ikke er lovlig.» Ved å si at *lodden* egentlig ikke er lovlig, selv om det faktisk er vedtatt i en forskrift, er hun med på å bygge opp om påstander som har vært grunnlag for mobbing av folk fra Guovdageaidnu. Det er mange som har fått høre spitord fra folk fra andre steder og til og med fra myndigheter nettopp på grunn av *lodden*.
5. Samene lever i en tid da mange samiske praksiser er truet. Foruten *lodden*, kan vi nevne reindrift, *meahcásteapmi*¹⁶¹ og både sjø- og elvelaksefiske. De er truet på ulike måter:
 - a. gjennom lover og andre forordninger, der myndighetene ikke har tatt hensyn til de forpliktelsene de i realiteten har i forhold til det samiske folk, jfr. bl.a. Grunnlovens §108 a, ILO-konvensjonen 169 og urfolksdeklarasjonen. Dette gjelder så å si alle samiske praksiser. Det ser ut til at de såkalte større samfunnsinteresser som det betegnes i plan- og bygningsloven, aldri gjelder samer. Det må være av større

¹⁵⁹ Å kunne *loddet* blir forklart i kapittel 6

¹⁶⁰ Om sosialisering og opplæring, se kapittel 7.

¹⁶¹ *Meahcásteapmi*: utnytting av de fornybare ressursene i *meahcci*.

samfunnsinteresse å bevare naturgrunnlaget for samisk kultur, for derved å bevare og gi utviklingsmuligheter for Nordens eneste urfolk.

- b. gjennom inntrenging i tradisjonelle områder. Her berøres reindrifta ekstra hardt, men det har også en negativ innvirkning på de som driver med *meahcásteapmi*. Her kan nevnes inntrenginger som utbygging av vindmøller, gruvedrift, vannkraftutbygginger, etablering av hyttefelt, monsternastutbygginger, veiutbygging, jernbaneutbygging etc. Den moderne verden har ideer om at Finnmarksvidda er villmark eller såkalt uberørt natur. Men, hver del av *meahcci* har vært og er utnyttet av enten reindrifta eller av *meahccásteaddjit* eller begge. *Meahcci* er verken villmark eller uberørt natur, den er befolkningen i Guovdageaidnu sin «task-scape» (se kapittel 10.6.)
- c. gjennom begrensninger i ressursutnyttelse. Herunder kommer *lodden*. Anda er en viktig ressurs for Guovdageaidnusamfunnet på *gidásdálvi* (vårvinteren). En kvote på 150 ender er atskillig mindre enn de 16930 endene som rapporteres som skutt i Norge i sesongen 2019/2020. Faktisk utgjør 150 ender bare 0,89 % av det totale antallet ender felt i Norge. Dette kan betegnes som en hån mot samiske tradisjoner og befolkningen i Guovdageaidnu. Skjevheten er så stor at det vitner om total mangel på forståelse for de samiske sedvaner og hvilken betydning jakt, fangst og fiske enda har for befolkningen i Guovdageaidnu.
- d. på grunn av at andre begynner å konkurrere om og påberoper seg retten til viktige ressurser. Her er det spesielt de tradisjonelle samiske laksefiskerne som blir berørt. Det ser ut til at noen ønsker å gi fordeler til de som drive med sportsfiske og catch-and-release leken. Inn under denne formen for trussel, kommer også ender. Er det de som driver med andejakt om høsten som skal ha alle rettigheter?

Utvalget ser i fra tidligere brev fra viltnemda i Guovdageainnu suohkan av 14.11.1988 til Miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Finnmark hvor viltnemda spør om det finnes noen forskning på hvordan jakt påvirker ender om våren og om høsten. Viltnemnda mener at «...de gamle jakttradisjonene gjennom tidene har gitt de gunstigste resultater når det gjelder vårjakt på ender og gjess i Finnmark.» Fylkesmannen er i sitt svar av 19.20.1988, opptatt av at de driver med moderne viltforvaltning, men om denne er den beste rettesnor for forvaltning av naturressurser, kan ikke Fylkesmannen svare på. *Lodden*utvalget har ingen oversikt om det finnes noen god forskning om jaktas påvirkning på endene om høsten. Vi har imidlertid en utredning som er gjort om vårjakta, bl.a.

en rapport er gjort for Fylkesmannens miljøavdeling i Finnmark våren og sommeren 1983¹⁶².

Viltkonsulent Vemund Jaren hadde den faglige ledelsen av arbeidet og det var også han som skrev rapporten. I tillegg har Bustnes og Nilsen (1995) gjort en undersøkelse med bakgrunn i Jarens rapport om vårjaktas påvirkning på ender.

Lederen i *Loddenutvalget*, Johan Henrik Buljo, er selv samisk kunnskapsbærer med meget gode kunnskaper om ender og *lodd*. Buljo peker på en del direkte feil i Jarens rapport. Blant annet, på side 4 skriver Jaren at lokalbefolkningen i Kautokeino har drevet jakt på andefugler når de kommer til hekkeområdene om våren. Dette er direkte feil. Lokalbefolkningen jakter ikke i hekkeområdene. De jakter på ender under trekk, før de kommer til *monnenjávri* (hekkeområdet).

På side 16, om jaktas negative effekter for andefuglbestanden, skriver Jaren: «Bestanden av kvinand er trolig overestimert, da seinere hekkeundersøkelser synes å vise at det for en stor del er ikke-hekkende fugler med en stor overvekt av hanner som opptre (Nakken 1983).» Dette er sannsynligvis kunnskap som er brukt av myndighetene i forvaltningen av andefuglbestanden. Imidlertid røper uttalelsen en total mangel på kunnskap om čoadgi (kvinand), fordi kvinandhannen forlater hunnen straks etter parringa. Hannene samler seg så i store flokker. Dette er allmennkunnskap i Kautokeino, men tydeligvis ikke for fugleforskeren.

Loddenutvalget stiller spørsmål om myndighetenes kunnskapsgrunnlag i forvaltningen av fuglebestanden, holder den kvalitet den burde. Man kan spørre seg om utgangspunktet for ideen om at jakt om høsten, heller er kulturelt betinget enn at den baserer seg på kunnskap og viten. Myndighetene hadde nok fått et mer nyansert bilde dersom de hadde inkluderte tradisjonell kunnskap i forvaltningen av andebestanden.

De fastboende samene er i årenes løp fratatt mange muligheter til å vedlikeholde og videreutvikle sine praksiser i *meahcci*. De fastboende samene har gjennom årenes løp, mistet sine privat eide reinmerker og muligheten til å dra med transport i *meahcci* før 1. juli. Tidligere var det mulig å oppbevare not og enkelte tørre matvarer i gamle og båt og annet utstyr ved notvann, men i dag er dette ikke lenger mulig på grunn av økende ferdsel ved gitte vann og det ikke lenger er like lett å sikre gjenstanden og maten. Å komme seg til gode sikvann for å fiske før 1. juli, er umulig fordi man må frakte med seg alt utstyr som båt, garn og lávvu. I Guovdageaidnu merkers en stor frustrasjon på grunn av dette. De fastboende samene har stiftet et lokalt politisk parti for å fremme de fastboende samenes interesser. Saker som angår de fastboendes rettigheter er et gjennomgangstema i de fleste

¹⁶² Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvern avdelingen. Rapport nr. 6. Andefuglundørsøkelser og jakt i Kautokeino våren 1983.

lokale politiske partienes valgprogrammer. Samtidig er det viktig å huske at også reindriftssamer driver med *lodden*, enten fordi de har en far eller mor som er fastboende, eller fordi de har hatt vår- og sommerbeite for reinen slik at det har vært naturlig for dem å *loddet*. Å nå fram overfor norske myndigheter, er vanskelig rett og slett fordi det samiske kunnskapssystemet og etiske vurderinger, er forskjellig fra det norske myndigheter forholder seg til. Hvilket kunnskapssystem som er gjeldene, handler om makt.

Det er en klar kollisjon mellom statlige reguleringer og lokal rettsoppfatning når det gjelder *lodden*. En kan også spørre seg om ikke Jo Inge Hesjevik har rett i det at bakgrunnen for kollisjonen er mangelen på kulturforståelse. Mange har tatt til orde for at det å bli fratatt naturgrunlaget for samisk kultur, er den verste formen for fornorskning. Den skjer med en bit-for-bit-politikk, inntil alle de samiske områdene er tatt og til samene som folk er borte.

17 Oppsummering og konklusjon

Anerkjennelsen av *lodden* som en samisk lokal sedvane, er bakgrunnen for at det er gitt unntak fra den norske hovedregelen, som er fredning av jakt på ender om våren. Departementet fremhever at det er ønskelig å ivareta denne tradisjonen.¹⁶³ Som vi har sett av de ulike rettsreglene som er gjennomgått over, nyter *lodden* som samisk sedvane også sterk rettslig beskyttelse. For det første legges det til grunn, både blant samene selv, og i lovforarbeider og i rettspraksis, at *lodden* er en sedvane, og hviler på et selvstendig rettsgrunnlag. Det er den sedvanebaserte bruken som har dannet rett, og er dermed den bruken man har rett til å utøve i dag. I tillegg til dette selvstendige rettsgrunlaget, er Norge forpliktet av en rekke internasjonale regler, som stiller krav om både ivaretagelse av selve praksisen, deltakelse i forvaltningen av praksisen, og også krav om ivaretagelse og anvendelse av kunnskapen relatert til *lodden*.

Vi har imidlertid sett at både Sametinget og lokalsamfunnet i Guovdageaidnu hevder at *lodden*, slik den har vært regulert i mange tiår, ikke imøtekommer og ivaretar denne retten og disse kravene i tilstrekkelig grad. Vi har også sett at det i utgangspunktet ikke er i strid med retten til *lodden*, at norske myndigheter foretar reguleringer av andebestandene og av *lodden*. En helhetlig forvaltning

¹⁶³ Se blant annet Miljødepartementets høringsbrev, Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark.

som gir bærekraftige andebestander er en forutsetning, også for fremtidig videreføring av tradisjonell *lodd*. Men rettighetsstatusen medfører begrensninger i myndighetenes adgang til å gjøre innskrenkninger i den sedvanerettsbaserte *lodd*. Og spørsmålet er om de innskrenkningene som gjøres i *lodd* i dag, er av slik art at de må anses som et urettmessig inngrep i utøvelse av rettighetene.

Reguleringene av *lodd* begrunnes i ressurshensyn. Men all den tid det tillates flere former for beskatning på de samme andebestandene, er det ikke lenger bare et ressurshensyn, men også et spørsmål om fordeling av adgangen til beskatning. Her må det foretas en avveining mellom hvem som innehar en rett til beskatning, og hvem som ikke innehar slik rett. De som utøver *lodd* som samisk sedvane, innehar slik rett, noe som må gjenspeiles i denne fordelingsnøkkelen. *Lodd* må derfor særlig sikres. All den tid der er knapphet i ressursene, må øvrig beskatning, som ikke hviler på et rettsgrunnlag, innskrenkes. Det kan i denne sammenheng stilles spørsmål ved høstjakta, som foregår nasjonalt, som etter alt å bedømme ikke har samme rettslige beskyttelse som *lodd*.

Videre, for at dette ressurshensynet skal kunne anses å være reelt, må alternative forvaltningstiltak rettet mot bevaring av andebestandene gjennomføres. Dersom statlige myndigheter utøver en forvaltning som ellers har direkte eller indirekte negativ innvirkning på andebestandene, reiser også det tvil rundt hvorvidt man kan begrunne innskrenkning i *lodd* i ressurshensyn. Det må anses som et ledd i statens plikt til å respektere og ivareta denne lokale sedvaneretten, at staten sikrer en helhetlig forvaltning som ivaretar andebestandene, og dermed *lodd* som praksis. Slik kunnskapsbærerne viser til, og slik det redegjøres for i kapittel 11.5, er der mange forhold som har innvirkning på andebestandene. Forvaltning i henhold til Biomangfoldkonvensjonen, formålet med naturmangfoldloven, samt en forvaltning som ivaretar samenes rett til *lodd*, innebærer en helhetlig forvaltning av alle artene som inngår i andebestandenens økosystem. I Kapittel 11 er ulike forhold som truer andebestandene behandlet. Disse forholdene, i tillegg til høstjakten nasjonalt, er forhold som må implementeres i en helhetlig forvaltning, slik at *lodd* som sedvanerett sikres og videreføres.

Dessuten, så taler det faktum at *lodd* utøves i et så begrenset omfang, også dersom det åpnes for uttak av flere ender enn i dag, mot at dagens innskrenkninger i *lodd* har særlig betydning for bestandssituasjonen. Det kan dermed synes som at den sterke innskrenkningen som gjøres i *lodd* har mer karakter av å være signalmotivert, eller motivert av etiske betraktninger betinget av kultur, enn av ressurshensyn. Som vi har sett, har samene andre etiske betraktninger rundt ulike jaktformer, enn de som legges til grunn for den norske statlige forvaltningen. Dette gjelder ikke bare *lodd*, men

også rypejakt, og predatorforvaltning, herunder rovfugl og andre rovdyr, for å nevne noe. (Se mer om dette under kapittel 11.5.)

For at retten til utøvelse av *lodd* mer konkret skal kunne anses ivaretatt, må reguleringene gi rom for den tradisjonelle utøvelsen av *lodd*. Reguleringene må gi rom for at *lodd* kan skje etter tradisjonelle metoder, og til de årstider da man, basert på sin tradisjonelle kunnskap, anser det mest hensiktsmessig å gjennomføre *lodd*. Videre må det legges til rette for at man får jakte på de andeartene man tradisjonelt har jaktet på. Dersom det av ressurs hensyn er nødvendig å regulere *lodd* gjennom kvoter, må kvoteordningen være tilstrekkelig forutsigbar, og gi et tilstrekkelig grunnlag for at *lodd* skal kunne videreføres i sin tradisjonelle form. Forutsigbar adgang til årlig *lodd* er også en forutsetning for å sikre rekrutteringen, og rekrutteringen er jo en forutsetning for at *lodd* skal videreføres til de fremtidige generasjonene. Sammen med utøvelsen av *lodd*, skal også kunnskapen, språk og begreper videreføres. For at dette skal lykkes, er det avgjørende at det ikke skjer et brudd i denne praksisen, som gjør at all denne kunnskapen går tapt. Den tradisjonelle formen for *lodd*, som myndighetene plikter å ivareta, er nærmere beskrevet i kapitlene 6, 7, 8, 9 og 10.

Videre er det den prosessuelle siden ved retten til *lodd*. Som vi har sett, har retten til *lodd* både en materiell og en prosessuell side, hvor den materielle siden omhandler retten til selve utøvelsen av *lodd*, mens den prosessuelle siden omhandler retten til å være med i hele reguleringsprosessen, fra utformingen av kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen, helt til beslutningene om både andebestandene og *lodd* fattes. Reell medvirkning i forvaltningsprosessene er et krav som utledes av flere internasjonale konvensjoner, slik behandlet over, og reell medvirkning kan kun sikres gjennom deltakelse fra begynnelse til slutt i prosessen. Det samme gjelder en implementering av den lokale tradisjonelle kunnskapen. Dersom denne kunnskapen skal ha reell innflytelse på kunnskapsgrunnlaget, og derigjennom beslutningene som tas, som berører andebestandene og *lodd*, så må slik kunnskap inkluderes på et tidlig nok tidspunkt.

Et annet forhold av betydning, er at det på norsk side av Sápmi kun er i Guovdageaidnu at *lodd*tradisjonen er levende i dag. *Lodd* har vært en levende tradisjon i hele Sápmi, men er nå opphørt i alle de andre områdene, som følge av statens reguleringer. Dette er et forhold som understreker viktigheten av å respektere og sikre videreføringen av tradisjonen i Guovdageaidnu.

Det samiske språket og árbevirolaš máhttu knyttet til *lodd* og *meahcci*, er avhengig av at *lodd* er lovlig, permanent og at stabil. Det samiske samfunnet og språket er avhengig av samiske kommuner og steder der det samiske står sterkt.

Å marginalisere *lodden*, som er samisk sedvane og kulturbærer, ved å tillate jakt på kun én fiehta (toppand), er en effektiv måte å ta kvelertak på samisk kultur på.

Norske myndigheter må bestrebe seg i mye større grad på å sikre naturgrunnlaget for samisk kultur og for dermed å sikre samiske sedvaner og samenes rett til å leve som samer. Den samiske befolkningen i Guovdageaidnu vil gjerne leve et liv der det å ha rett til å utøve sine sedvane, for å få et godt liv og en trygg identitet. Den samiske befolkningen i Guovdageaidnu vil gjerne leve sine liv med sine tradisjoner og sedvaner som ikke er karakterisert som kriminelle, men som er anerkjente rettigheter som gir en trygg identitet og godt grunnlag for kulturell overlevelse.

Foreldre skal ikke være redde for å gi opplæring i *lodden* til sine barn på grunn av kriminaliseringen av *lodden* og *loddejeaddjit*. Opplæring av tradisjonelle kunnskaper skal skje i *searvelatnja*, i trygge omgivelser og i en trygg læringssituasjon. Uten denne tryggheten, vil samiske barn og unge kunne oppleve de samiske sedvanene og praksisene som en byrde og den samiske identitet som noe kriminelt. Denne situasjonen svekker også samiske barns opplevelse av politimyndighetens og andre myndigheters vern og beskyttelse av lovlighet og trygghet i samfunnet.

Befolkningen i Guovdageaidnu har, gjennom mange generasjoner, gjort sine vurderinger om når det er naturlig og etisk riktig å drive med *lodden*. Mange vil si at sedvaner ikke automatisk gir en rett til *lodden* og at *lodden* er kulturbundet og ikke begrunnet med kunnskap og viten. Slike holdninger er direkte arrogante. I et moderne samfunn må man være kommet så langt at man erkjenner at virkelighetene kan være mange i en og samme sak. Majoritetsbefolkningens bedømming av denne virkeligheten er mer avhengig av den maktposisjonen de selv besitter, enn reell kunnskap. Derfor må og bør majoritetsbefolkningen vise større ydmykhet og respekt for en verden med mange virkeligheter. Man må vise intellektuell ydmykhet, også i forhold til når det er naturlig å jakte. Dette er også et av hensynene bak de internasjonale reglene som beskytter urfolks rettigheter til bruk og forvaltning av naturressurser i egne områder.

18 Veien videre – alternative strategier, og forslag til krav til de kommende reguleringer

Gjeldende forskrift har virkning til og med *loddensesongen 2022*.¹⁶⁴ Nye reguleringer må, i henhold til kravene behandlet over, være tilpasset og gi rom for den tradisjonelle formen for *lodden*. For å sikre dette, må kunnskapsbærerne, *loddejeaddjit*, involveres på et tidlig nok

¹⁶⁴ Forskrift 14. april 2010 nr. 529 om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark.

tidspunkt. *Loddejeaddjit* i Guovdageaidnu skal både delta i utformingen av kunnskapsgrunnlaget for den videre forvaltningen, og delta i den videre utformingen av forvaltningen som berører *lodd*en. Deres innvirkning på både prosessen og beslutningene skal dessuten være reell. Under kapittel 11 pekes det på forhold *loddejeaddjit* mener har betydning for bestandssituasjonen. Disse forholdene må inngå i kunnskapsgrunnlaget, og videre danne grunnlag for helhetlig forvaltning. Mye tyder på at parallelle tiltak må igangsettes og gjennomføres for bevaring og utvikling av andebestandene. Det må også vurderes hvorvidt innskrenkning av høstjakta er nødvendig for å kunne ivareta *lodd*en.

Loddenutvalget har holdt folkemøte med *loddejeaddjit*, som er *árbeguoddit* (rettighetshavere), for å høre deres synspunkter om hvordan *lodd*en bør organiseres i framtiden. *Loddenutvalget* har tatt utgangspunkt i de forslagene som kom fram på møtet. Videre legger *Loddenutvalget* *árbevirolaš máhttu* og samiske sedvaner til grunn for sine forslag. Forslagene er som følger:

Rettigheter

1. Rettsvern for *árbeguoddit* (rettighetshavere)

Den offentlige reguleringen av *lodd*en må baseres på en anerkjennelse av at *lodd*en er en lokal sedvane, og en rettighet som tilligger lokalbefolkningen i Guovdageaidnu.

Som følge av dette må det *utarbeides rettsvern for loddejeaddjit, som árbeguoddit*. Slikt rettsvern bør fortrinnsvis lovfestes.

2. Tradisjonell *lodd*en for *árbeguoddit* (rettighetshavere)

*Retten til tradisjonell lodd*en er forbeholdt *árbeguoddit*. *Árbeguoddit* er personer som er vokst opp med *lodd*entradisjonen.

3. *Lodden* skal være en permanent ordning i Guovdageaidnu

Lodden skal være en permanent ordning i Guovdageaidnu. Den skal evalueres hvert 10. år.

4. Den tradisjonelle formen for *lodd*en danner grunnlag for videre regulering av *lodd*en

Videre regulering av *lodd*en skal tilrettelegge for videreføring av tradisjonell form for *lodd*en. Dette innebærer blant annet at:

- Under hensyntagen til ressursituasjon, skal som utgangspunkt alle *árbeguoddit* sikres muligheten til å jakte.

5. Å drive med *lodd* på den tradisjonelle måten, betyr at man får lov til å jakte slik at man har en middag til familien. En middag er 5-6 ender.

Dette har vært tradisjonen som man har hatt, fram til forbud og kvotereguleringen trådte i kraft.

6. Høstjakt på ender og gjess i Guovdageaidnu

Høstjakt på ender og gjess i Guovdageaidnu må forbys. Denne jakta er ikke vår sedvane, og anses som en uetisk jaktform.

*Når høstjakta starter, er andungene enda så små at de knapt er flygedyktige. Dette avhenger selvsagt av været som har vært om våren og *giđasgeassi* (vårsommeren). Vår kunnskap forteller oss at høstjakta skremmer andungene fra sine oppvekstområder og det er ikke sagt at de kommer tilbake. Dessuten, vår kunnskap sier oss også at det er uetisk å drepe unger. Dersom man skyter kun voksne fugler, er det store muligheter for at andungene ikke vil klare seg alene. Ungene er små og magre og har ingen matmessig verdi.*

Organisering og forvaltning av lodden

7. En helhetlig forvaltning av ande- og gåsebestandene og artene i deres økosystem må være et grunnleggende prinsipp.

8. Lokal tradisjonell kunnskap skal være del av kunnskapsgrunnet for forvaltningen av ender og gjess, og tillegges vekt.

Árbeguoddit skal delta i forvaltningen av ender og gjess, gjennom hele forvaltningsprosessen, og ha reell innvirkning på de beslutninger som berører lodden. Det er *loddejeaddjit* og *árbeguoddit* som avgjør hvilken *árbevirolaš máhttu* (samisk tradisjonell kunnskap) som skal legges til grunn, hvordan den skal forstås, og hvordan den skal anvendes i forvaltningen og ved utforminger av reguleringer.

9. Rett til å forhandle

Sentrale myndigheter må innrømme *árbeguoddit* (rettighetshaverne) rett til å kunne forhandle frem disse ordningene for *lodd*. Kravene kan anvendes av *árbeguoddit* og Guovdageainnu *suohkan* (på vegne av *árbeguoddit*, dvs. befolkningen i Guovdageaidnu) i forhandlingene. Det er altså ikke snakk om konsultasjon, men reelle forhandlinger mellom to likeverdige parter om fordelingen av en felles fornybar ressurs, ender og gjess.

10. *Lodden* skal være underlagt Landbruksdepartementet

Lodden skal, som all jakt i Norge, være underlagt det departementet som til enhver tid har ansvaret for jakt. (Nå er jakt underlagt Landbruksdepartementet, men ikke lodden, denne jakta er underlagt Miljø- og klimadepartementet.)

11. Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune bør forvalte *lodden* i samarbeid med FeFo.

- a) *De jegerne som kan loddet etter denne ordningen (som árbeguoddi), må registrere seg som loddejeaddji. Det etableres et eget register for loddejeaddji.*
- b) *Loddejeaddji skal ha betalt jegeravgift for gjeldende år for å kunne loddet.*
- c) *Loddejeaddji skal rapportere fangst innen fastsatt dato.*

12. Den nasjonale høstjakten må innskrenkes for å ivareta *lodden* i tilstrekkelig grad.

Det må ikke foretas en automatisk innskrenking av lodden i Guovdageaidnu dersom det viser seg at det er blitt færre ender og gjess. I stedet skal det foretas en helhetlig vurdering og innskrenking av høstjakta.

13. Hvordan organisere og forvalte jaktområder?

- a) *Loddejeaddjit skal kunne loddet på de tradisjonelle stedene for lodden:*

Guovdageainnu eadnu og vann slik som nevnt i utredningen fra 1984, dvs:

- *Guovdageainnu eadnu fra bru ved Ákšomuotki til Virdneguoika*
- *Suohpatjohka-vassdragat fra Suolojávri og Áidejávri til munningen i Guovdageainnu eatnu*
- *Stuorajávri-området fra Devkeš til Goaskinjároaivvuš*
- *Ávževuopmi fra Vahttájávri til Ávžejohkas munning i Kautokkeinoelva*
- *Láhpójávri*
- *Muvrešjávri og Ázit*
- *I tillegg gis det rett til folk i veiløse bygder som Rágesluoppal og Šihččajávri til å loddet i lokale vann. Folk i Šihččajávri har rett til å loddet i Šihččajávri og Šihččasáiva. Folk fra Rágesluoppal har rett til å loddet i Rágesluoppal.*

Det er viktig å kunne ta i bruk igjen flere tradisjonelle loddenjávrrit. Dette fordi det vil føre til mindre press på de områdene der lodden utøves etter dagens ordning.

- b) *Det skal ikke jaktes i monnenjávrrit. Der skal endene få være i fred.*

Det er mange monnenjávrrit i Guovdageaidnu. Loddenuvalget ønsker spesielt å nevne de vann som er i umiddelbar nærhet av loddensoner. Ofte gjelder det mindre vann.

- *Stuora Suolojávri*

- *Roavvejávri*
- *Duolbajávri*
- *Varitjávri*
- *Valljejávri*
- *Ávjovársáiva*
- *Biennejávri*
- *IDuolbasáiva*
- *Hábatjávri*
- *Heammojávri*
- *Hávgajávri*
- *Rustajávri*
- *Niittojávrrit*
- *Stuoraluoppal (Máze)*
- *Skoarraláttu*
- *Unnaluobbaláš*
- *Guhkesjávri (Láhpoluoppal)*
- *Ráhppesjávri*
- *Geađgejávri (Láhpoluoppal)*
- *Roggejávri (Láhpoluoppal)*
- *Áslagasjávri (Láhpoluoppal)*
- *Čuonjávri*
- *Njáhkajávri*
- *Njárgačohkkajávri*
- *Nieiddašjávri*
- *Vuoskkojávrrit*
- *Jorbajávri*
- *Guohcajávri*
- *Hánnojávri*
- *Suolójávri*
- *Bávvaljávri*
- *Buletjávrrit*
- *Vuoskkojávri,*
- *Vuoskkoluoppal*
- *Skoarraláttu,*
- *Njukčajávri*
- *Stáhkajávri*
- *Vuorašjávri*
- *Máttajávri*
- *Duolljejávri*
- *Skilkkaš*
- *Rietnjajávri*
- *Opmojávri*
- *Migášjávri*
- *Lávkajávri*
- *Guoleheapmi*

14. Hvilke fuglearter bør være jaktbare?

- a) Det bør være jakt på de samme arter (dykkender) som folk i Guovdageaidnu tradisjonelt har jaktet på. Det må også være lov å skyte hunfugler.
- b) Det må bli lov å jakte gåsearter som er jaktbare ellers i landet.

Det har vært tradisjon å jakte gås i Guovdageaidnu på giđasdálvi (vårvinteren). Imidlertid har dette blitt forbudt. I 2007 ble det bl.a. skrevet i en begrunnelse at i oversikten over jakt og fangsttider, at folk i innlandet i Finnmark (dvs. samer) ikke kunne se forskjell på sædgås og dverggås. Dverggåsa er ikke vanlig i Guovdageaidnu annet enn i Jiešjávri-området og der drives det ikke jakt på gjess.

15. Kontrollen av *lodden* skal være lik kontrollen under høstjakta på ender.

På folkemøtet om lodden kom det fram at kontrollen av lodden er mye strengere enn under høstjakta. Loddenutvalget har sett bekreftelse på dette, bl.a. i brev fra Miljøverndepartementet (brev av 20. juni 1994) hvor det sies at oppsynet skal intensiveres. Kontroll av lodden skal ikke foregå slik at denne motvirker videreføring av loddentradisjonen, herunder rekruttering av yngre.

16. Det bør være kontroll på *lodden* for å sjekke

- a) at man har lov til å jakte i henhold til de regler som blir utarbeidet.
- b) at det ikke foregår jakt i avtalte hekkeområder eller vann.
- c) at våpen bæretillatelse er i orden og at man bruker av rett ammunisjon.
- d) at avtalte jakttider blir holdt.

Kontroll av lodden skal ikke foregå slik at kontrollen motvirker videreføring av loddentradisjonen, herunder rekruttering av yngre. (Se kapittel 7.3.)

Kontrollorganet må ha kjennskap til og kunnskap om lodden basert på jevnlig dialog med árbečeahpit, FeFo og Guovdageainnu suohkan. Kontrollorganet må også utvise respekt for befolkningen i Guovdageaidnu, loddejeaddjit og samiske sedvaner.

17. Informasjon om *lodden* som samisk tradisjon

De norske myndighetene skal igangsette informasjonskampanje om lodden som samisk tradisjon for å forebygge stigmatiseringen av Guovdageaidnus befolkning

Meroštallat (å vurdere) ande- og gåsebestanden

18. Lokalbefolkningen skal være aktive i å meroštallat (å vurdere) ande- og gåsebestanden

Lokalbefolkningen i Guovdageaidnu, særlig árbečeahpit¹⁶⁵ (kunnskapsbærere) har lært, gjennom árbevirolaš máhttu, å observere og vurdere ulike bestander i meahcci. Når de drive med lodden, observer de også fuglene og meroštallet fuglebestanden, på samme måte som de meroštallet (vurderer) rypebestanden, fiskebestanden, elgbestanden, reinbestanden etc. Denne kunnskapen/ferdigheten bør kunne nyttiggjøres når ande- og gåsebestanden skal vurderes.

- a. Loddejeaddjit leverer hvert år sin meroštallan (tradisjonelle vurdering) av ande- og gåsebestanden.
- b. Loddenutvalget har utarbeidet «sett-and» skjema. Loddejeaddjit anmodes om fylle dette skjemaet hver lodden-tur. Skjemaet sammen med andetelling i monnejávrrit (vann der hekkingen foregår) danner grunnlag for forvalter å vurdere om det er nødvendig å frede eller åpne opp for å loddet noen andearter for de de neste tre år. Avgjørelsen tas i samarbeid med árbequoddit sin organisasjon, Boarri Loddensearvi.

«Sett-and» skjemaet brukes til å registre, se vedlegg nr. 1

- Ender og gress man har sett – jaktbare arter – antall og størrelsen på doahki
 - Råk og størrelse på den
 - Om det er dulvi eller coahki
 - Vær og vind
 - Observasjoner av predatorer under jakta
- c. Kartlegge overvintringsplasser og trekkruiter for ender og gress hjemmehørende langs Kautokeinovassdraget, samt vurdere hvordan kvaliteten på disse har utviklet seg siste 50-60 år og om mulig med tiltak for å forbedre disse. Dette må være et prosjekt for Samisk Høgskole som har kompetanse innen samisk tradisjonell kunnskap.

19. Telling av ender hvert tredje år i monnejávrrit

- a) Det foretas telling av ender hvert tredje år i monnejávrrit. Dette fordi tid og sted gir et best mulig bilde av andeandebestanden fordi endene enda er samlet i kull. Om våren bruke loddejeaddjit sett-and skjema til meroštallan av andebestanden.

Befolkningen i Guovdageaindu sine andre behov

¹⁶⁵ Det å være árbečeahppi – kunnskapsbærer – har lite med alder å gjøre, men det handler om den tradisjonelle kunnskapen, árbevirolaš máhttu, vedkommende innehar.

20. **Opplæring, kunnskap og holdninger**

Det foreslåes tiltak for å gi barn og unge opplæring i lodden, bl.a. om:

- hvordan man kan høste av de fornybare ressursene i *meahcci* på en bærekraftig måte
- hvordan man med varsomhet og omtanke kan ferdes i *meahcci*
- *hvilken árbevirolaš máhttu som er viktig å ha med seg når man skal loddet, herunder også de etiske sidene ved lodden*
- hvordan man skal vise respekt og ydmykhet for alt som lever. Jakt er ikke for å leke, men for å skaffe mat.
- hvilke relasjoner menneske har til sine omgivelser
- hvordan en viser ansvarlighet når man driver med *loddet* og ikke skyter flere ender enn det som er lov
- det er viktig å inngå samarbeid med grunnskole og videregående skole i dette arbeidet
- de eldre/ kunnskapsbærerne overleverer/ lærer/ viderefører tradisjonen og kunnskapen, herunder språket

21. **Alle loddejeaddjit skal være solidariske med denne ordningen**

Alle loddejeaddjit skal være solidariske med denne ordningen og ikke loddet mer enn til en middag.

For at Guovdageaidnu skal kunne fortsatt ha rett og mulighet til å loddet, bør alle loddejeaddjit ansvarlighet og være solidariske med denne ordningen.

22. **Loddemális til eldre**

Loddenutvalget foreslår at unge under loddenoppæring hvert år skal drive med lodden slik at de gamle på institusjon kan få en middag med lottit. Dette må beregnes årlig i forhold til antall eldre.

Litteratur og kilder

Ávvir 11.06.2020 – [Mun in leat leamaš goasse mielde bearráigeahččame bivdiid geat eai leat lága rihkkon - Ávvir](#) (18.03.21).

Balto, Asta (2008): Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide. Dieđut 4/2008, Sámi allaskuvla. Norden.

Berkes, Fikret (2018): *Sacred Ecology*, Fourth edition, Routledge, New York, USA, ©Taylor & Francis, Philadelphia, USA

Bustnes, Jan Ove og Nilsen Stein (1995): Populasjonsøkologiske vurderinger rundt vårjakt på ender i Kautokeino. NINA Oppdragsmelding 379

Bustnes, Jan Ove og Nilsen Stein (1996): "Treårig forsøksordning med vårjakt på ender i Kautokeino: en oppsummering." NINA Oppdragsmelding 445

Drewitt Allan L and Langston Rowena H.W. (2008), Collision Effects of Wind-power Generators and Other Obstacles on Birds, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1134, 1, 233-266

Elmberg Johan, Dessborn Lisa and Englund Göran (2010), 'Presence of fish affects lake use and breeding success in ducks', *Hydrobiologia*, 641, 215-223.

English, Matthew D., Gregory J. Robertson, Stephanie Avery-Gomm, Donald Pirie-Hay, Sheena Roul, Pierre C. Ryan, Sabina I. Wilhelm, and Mark L. Mallory. "Plastic and metal ingestion in three species of coastal waterfowl wintering in Atlantic Canada." *Marine pollution bulletin* 98, no. 1-2 (2015): 349-353.

Fox, Anthony D, Jónsson, Jón Einar, Aarvak Tomas, Bregnballe, Thomas Christensen, Thomas Kjær et al. (2015), 'Current and Potential Threats to Nordic Duck Populations — A Horizon Scanning Exercise' *Annales Zoologici Fennici* 52(4), 193-220

Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen. Rapport nr. 6. Andefuglundersøkelser og jakt i Kautokeino våren 1983.

Hild, Carl M. and Sordahl, Vigdis: Human Health and Well-being, i: Arctic Human Development Report 2004 Akureyri: Stefansson Arctic Institute

Hirvonen, V. (1992). Sámi álbmotdikten. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Hoëm, Anton (1978): Sosialisering. En teoretisk og empirisk modellutvikling. Universitetsforlaget

<https://tv.nrk.no/serie/vi-drukner-i-plast/sesong/1/episode/1/avspiller> (23.10.20)

<https://tv.nrk.no/serie/vi-drukner-i-plast/sesong/1/episode/1/avspiller> (23.10.20)

[Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark - regjeringen.no](#) (02.03.21)

Ingold, T. (1993). The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152–174.

Ingold, T., & Kurttila, T. (2000). Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & Society*, 6(3–4), 183–196.

Joks, Solveig (2007): Boazodoalu máhtut áiggis áigái. Dieđut 3/2007, Sámi Instituhtta/Sámi allaskuvla Norden

Joks Solveig, Østmo Liv, Law John: Verbing *meahcci*: Living Sámi lands, i: Annemarie Mol og John Law: On Other Terms: Interfering in Social Science English, *Rhe Sociological Review Monographs Series*, March 2020, Sage www.sagepublishing.com

Joks, Solveig: “*Laksen trenger ro.*” Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området. Avhandling leer for graden Philosophiae Doctor - desember 2015. Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, UiT Norges Arktiske Universitet.

Kalak, Line og Johansen, Bjarne (2020): *Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket*. Dieđut 1/2020, Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu

Kauhala, Kaarina (2004), ‘Removal of medium-sized predators and the breeding success of ducks in Finland’, *Folia Zoologica* 53(4): 367–378

Kilde Statistisk sentralbyrå 21.10.20

[Kystverket - Oljeskadet sjøfugl](#) (09.12.2020)

Larsen, Anders (1979): Mærrasámiid birra (Om sjøsamene). *Acta Borealia*, B. Humaniora no. 16, Tromsø

Larsen, Anders (1979): Mærrasámiid birra (Om sjøsamene). *Acta Borealia*, B. Humaniora no. 16, Tromsø

Law, John (2004): *After Merhod messs in sosial science research*, Routledge Taylor and Francis Group, London, and New York

Lebedev, Anatolii (2015): Kunnskap om jakt i Sakha (Jakutia) republikken i Russland. Seminar om vårjakt på ender. Giđđaloddenseminára Guovdageaidnu 24.03.2014, Raporta 1-2015, Árbodiehtu, Sámi allaskuvla

Leem Knud (1767): *Beskrivelser over Finnmarkens Lapper*, Salikath, København

Madsen, Jesper and David Boertmann (2008), *Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms*, *Landscape Ecology* 23, 1007-1011

Magga Ole Henrik, Oskal Nils, Sara Mikkel Nils (2002): *Dyrevelferd i samisk kultur*, Sámi allaskuvla

Major Peter Scnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller, bind I, s. 388, 479), Knud Leem (1767): *Beskrivelser over Finnmarkens Lapper*, (s. 233, 288)

Mazzullo, N., & Ingold, T. (2008). Being along: Place, time, and movement among Sámi people. In J. O. Bærenholdt & B. Granås (Eds.), *Mobility and place: Enacting Northern European peripheries* (pp. 27–38). Ashgate.

Miljøverndepartementet: Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark Dato: 08.05.2013

Nationen 15.11.20, [Skjøt over 170 gjess på to jaktøkter - Nationen \(12.04.21\)](#)

Norsk Ornitologisk Forening: Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark - Høringssvar fra NOF av 15.05.13 [Standardbrev fra NOF - engelsk versjon \(regjeringen.no\)](#) (02.03.21)

Provencher, Jennifer F., Alexander L. Bond, and Mark L. Mallory. "Marine birds and plastic debris in Canada: a national synthesis and a way forward." *Environmental Reviews* 23, no. 1 (2015): 1-13
Se bl.a.: Skerratt, Lee F., J. Christian Franson, Carol U. Meteyer, and Tuula E. Hollmén. "Causes of mortality in sea ducks (Mergini) necropsied at the USGS-National Wildlife Health Center." *Waterbirds* 28, no. 2 (2005): 193-207.

Sara, Mikkel Nils (2003): *Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámi vuodđoskuvllas*, i: Vuokko Hirvonen (doaimm.): *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. ČállidLágádus, Kárášjohka*

Schweitzer Peter, Irlbacher Fox Stephanie, Csonka Yvon, and Lawrence Kaplan: Cultural well-being and cultural vitality, i: Arctic Social Indicators, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010

Serotetto, Nechet og Tibichi, Ksenila (2015): Nenentsernes tradisjonelle jakt på ender og fugler i Yamal, Seminar om vårjakt på ender. *Gidđaloddenseminára Guovdageaidnu* 24.03.2014, Raporta 1-2015, Árbediehtu, Sámi allaskuvla

Sigler, Michelle. "The effects of plastic pollution on aquatic wildlife: current situations and future solutions." *Water, Air, & Soil Pollution* 225, no. 11 (2014): 1-9

Sjöberg, Lovisa Mienna: Att leava i ständig välsignele. En studie av sidnidit som religiös praxis. Doktoravhandlingar forsvart ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Acta Theologica nr. 67

Skerratt, Lee F., J. Christian Franson, Carol U. Meteyer, and Tuula E. Hollmén. "Causes of mortality in sea ducks (Mergini) necropsied at the USGS-National Wildlife Health Center." *Waterbirds* 28, no. 2 (2005): 193-207.

Skum, Nils Aslak M. Skum: Máhttu čáhcelottiid bivdovugiid birra, i Seminar om vårjakt på ender. *Gidđaloddenseminára*. Guovdageaidnu 24.04.2014. Árbediehtu, Sámi allaskuvla.

Smith, P. L. (1938): *Kautokeino og Kautokeino-lappene*, H. Aschehoug & co, Oslo

Sokki, Risten, Gaup, Gaup Ante Mihkkal, Hætta Sara H. ja Klemetsen Brita Inga (doaim.) (2005): Mitalusat ja dáhpáhusat Guovdageainnus 11, Guovdageainnu historjásearvi 2005

Statistisk sentralbyrå [03886: Felte småvilt \(F\) 1991-1992 - 2019-2020. Statistikkbanken \(ssb.no\)](#) (21.10.20)

Steen, Adolf (1963): Sagn og mytologi i de samiske stedsnavn i Finnmark, Fædrelandsvennens trækkeri Kristiansand S

Svenning Martin A., Johansen Narve S. og Borgstrøm Reidar (2020): Predasjon på laksunger i Tana; NINA rapport 1648 Norsk institutt for naturforskning, Tromsø [Predasjon på laksunger i Tana. Med hovedvekt på diett hos gjedde og sjørørret \(nina.no\)](#)

Tráktor-Máhtte Johan Mathis K. Hætta: Dálon, Davvi Girji, Kárášjohka 2011

Tromholt Sophus (1885): *Under Nordlysets Straaler*, Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), København

Turi, Klemet Nilsen (1982): *Áiggít rivdet Jår'rgaleaddji* Å.s.

Valkonen, J., & Valkonen, S. (2018). On local knowledge. In T. H. Eriksen, S. Valkonen, & J. Valkonen (Eds.), *Knowing from the Indigenous North: Sámi approaches to history, politics and belonging* (pp. 12–26). Routledge.

Vårjakt på ender i Kautokeino/Guovdageaidnu. Utredning fra et utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 14.08.84.

Young, Oran an Einarsson, Niels: *A Human Development Agenda for the Arctic: Major Findings and Emerging Issues*, i: *A Human Development Agenda for the Arctic: Major Findings and Emerging Issues*

Østmo, Liv and Law, John (2018). Mis/translation, Colonialism, and Environmental Conflict. *Environmental Humanities*, 10(2)

Lover, forskrifter og rundskriv

Lov 20. mai 1899 Angående Jakt og Fangst.

Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).

Lov 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt (viltloven).

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Forskrift 14. april 2010 nr. 529 om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark.

Rundskriv fra Klima- og miljødepartementet, T-2016-1554 (T-1554 B).

Lovforarbeider

Ot.prp.nr.9 (1980–1981) Om lov om viltet.

Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).

[St.prp.nr.](#) 80 (1997-98)

St meld nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken

Meld. St. 6 (2014-2015) Sametingets virksomhet.

NOU

NOU 1978:18A Finnmarksvidda NATUR-KULTUR

NOU 2004: 28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven).

NOU 1974:21 Viltstellet, jakt og fangst

NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling

NOU 1994:21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv

NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur

FN

International Covenant on Civil and Political rights/ De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, 16. desember 1966

Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats/ Konvensjon vedrørende vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder ETS nr. 104, 1. juni 1982

ILO Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal peoples in Independent Countries/ ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, 27. juni 1989
Convention on Biological Diversity/ Biomangfoldkonvensjonen, 5. juni 1992
United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples/ Urfolksdeklarasjonen, 13. september 2007
UN. Human Rights Committee, Report of the Human Rights Committee. Volume 1. General Assembly Official Records, 49th Session Supplement No 40 (A749/40)
Communication No. 197/1985, Ivan Kitok v Sweden, CCPR/C/33/D/197/1985 (1988).
Communication No. 167/1984, The Lubicon Lake Band v Canada, CCPR/C/38/D/167/1984 (1990).
Communication No 511/1992, Ilmari Länsman et al v Finland, CCPR/C/52/D/511/1992 (1994).
Communication No. 547/1993, Apirana Mahuika et al. v New Zealand, CCPR/C/70/D/547/1993 (2000).
CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities), 8 April 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add.5. Ilolex: 162000ECU169
Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland*, United Nations A/HRC/33/42/Add.3

Brev og rapporter

Miljødepartementets høringsbrev, Høring av forslag til forskrift om vårjakt på ender i perioden 2013-2022 i Kautokeino kommune, Finnmark.
Brev fra Kautokeino formannskap til Fylkesmannen, av 11. mai 1950.
Landbruksdepartementets svar til Fylkesmannen, brev av 19. mai 1952
Brev fra Kautokeino Viltnemd til Det Kongelige Landbruksdepartement, av 18. juli 1957.
Brev fra Kautokeino Viltnemd til Det Kongelige Landbruksdepartement, av 30. Mai 1958.
Brev fra Direktoratet for Vilt og Ferskvannsfisk, ved Viltkonsulenten i Finnmark, til Viltnemda i Kautokeino, av 27. mai 1981.
Brev fra departementet til Guovdageaidnu kommune, av 15. mai 1997.
Brev fra Guovdageaidnu Suohkan ved ordfører til Miljøvernministeren, av 30.05.1989.
Utskrift fra møtebok fra Kommunestyret i Guovdageaidnu suohkan, sak 49/88, av 2. mai 1988.
Møteprotokoll fra konsultasjonene, godkjent 31. mai 2013.
Direktoratet for Naturforvaltning, Rapport 2009-2.
Rapport Vårjakt på ender i Kautokeino, 2018, vedtatt av Kautokeino kommunestyre, 14.06.2018.

LH-2016-65215
Rt. 1982 s. 241
Rt. 1988 s. 377
LH-2016-65215.
TINFI-2019-119153
LH-2020-149654.

Sánit – ord

<i>Ájá</i>	<i>Kilde</i>
<i>Ákta</i>	<i>Ærfugl</i>
<i>Árbečeahppi</i>	<i>Kunnskapsbærer</i>
<i>Árbeguoddi</i>	<i>Rettighetshaver til sedvane</i>
<i>Árbevirolaš máhttu</i>	<i>Samisk tradisjonell kunnskap (i denne sammenhengen)</i>
<i>Báikegoddi</i>	<i>Báikegoddi er fortrinnsvis en grend. Begrepet kan imidlertid ha en videre betydning, og viser i denne sammenheng til den kretsen av mennesker hvor kunnskapen er i bruk, altså både loddejeaddjit som gruppe og deres samfunn. Báikegoddi kan også vise til andre kontekstuelle forhold, og er et dynamisk begrep.</i>
<i>Beassádat</i>	<i>Kull</i>
<i>Birgejupmi</i>	<i>Livsutkomme, det å klare seg kunnskapsmessig, økonomisk, sosialt og etisk</i>
<i>Birget</i>	<i>Å klare seg økonomisk, sosialt, kunnskapsmessig og etisk</i>
<i>Boarri</i>	<i>Flåte for snarefangst av ender og gjess</i>
<i>Bunásuorsá</i>	<i>Stokkand</i>
<i>Buorre olmmoš</i>	<i>Et godt menneske</i>
<i>Čakča</i>	<i>Høst</i>
<i>Čilla</i>	<i>Jaktskjul</i>
<i>Čoađgi</i>	<i>Kvinand</i>
<i>Čoalbmi</i>	<i>Sund mellom to vann</i>
<i>Čohkkánlottit</i>	<i>Lokkeender</i>
<i>Čuonjá</i>	<i>Sædgås</i>
<i>Dearbmi</i>	<i>Elvemæl</i>

<i>Dajáhusat</i>	<i>Tekst i en joik</i>
<i>Dádjadit</i>	<i>å finne veien, det å finne fram til, å ha vett og forstand</i>
<i>Diiddat</i>	<i>Uttrykk som forklarer hendelser som kan være tegn på noe</i>
<i>Doahkki</i>	<i>fugleflokk</i>
<i>Dovdat</i>	<i>kjenne, kjenne igjen, å kjenne rent fysisk, å merke noe (f.eks. forskjell), å sanse noe og å føle og erkjenne.</i>
<i>Fiehta</i>	<i>Toppand</i>
<i>Gáhkkor</i>	<i>Lom</i>
<i>Giđasdálvi</i>	<i>Vårvinter</i>
<i>Goalsi</i>	<i>Siland</i>
<i>Hanjá</i>	<i>Havelle</i>
<i>Háma</i>	<i>Lokkeand</i>
<i>Hávda</i>	<i>Ærfugl</i>
<i>Jiekjaravda</i>	<i>Iskant</i>
<i>Liehmu</i>	<i>Mildt vær</i>
<i>Loddejeaddji</i>	<i>Jeger som jakter på ender på giđasdálvi (vårvinteren)</i>
<i>Lodden</i>	<i>Jakt på ender og gjess giđasdálvi (vårvinteren)</i>
<i>Loddendálki</i>	<i>Vær for lodden</i>
<i>Loddenlottit</i>	<i>Ender man tradisjonelt har jaktet på</i>
<i>Luohiti</i>	<i>Joik</i>
<i>Máidnasat</i>	<i>Eventyr</i>
<i>Málesdoarvi</i>	<i>Nok til en middag</i>
<i>Meahcásteapmi</i>	<i>Jakt, fangst, fiske, bærplukking, vedhogst, sennagress-skjæring, samler emner til duodji</i>

<i>Moahiti</i>	<i>Stor fugleflokk, oftest brukt om store andeflokker</i>
<i>Monnenbáiki</i>	<i>Hekkeområde</i>
<i>Monnenjávri</i>	<i>Vann ender hekker i umiddelbar næret av</i>
<i>muitalusat</i>	<i>Fortellinger</i>
<i>Njurgu</i>	<i>Svartand</i>
<i>Oaidnit</i>	<i>å se og observere, å se ting eller tiden an, det å erfare, ta vare på, legge merke til og passe på.</i>
<i>Oaivvuš</i>	<i>Elveutløp</i>
<i>buorre dilli oahppamis</i>	<i>Pedagogisk uttrykk – å lære på en god og trygg måte – i en god situasjon</i>
<i>Searvelatnja</i>	<i>Sosialt fellesskap med voksne og barn. Fellesskapet kan også inkludere arbeidsoppgaver.</i>
<i>Skoarra</i>	<i>Sjøorre</i>
<i>Skuvvat</i>	<i>Suse (om vingeslag fra fugl høyt i lufta)</i>
<i>Snárttal</i>	<i>Brunnakke</i>
<i>«Gullojit sojiin go luoitilit.»</i>	<i>Man hører bruset fra vingeslagene når de kommer ned fra himmelen.</i>
<i>Šoavva</i>	<i>Sus fra vingeslag, særlig når fugler kommer ned for landing</i>
<i>Stuorafiehta</i>	<i>Bergand</i>
<i>Šuvanastit</i>	<i>Å suse fra vingeslag (om fugler som flyr i trekk høyt oppe i lufta.)</i>

Vedlegg

Sett-and-skjema

Dato:	Start tidspunkt:	Slutt tidspunkt:
Sted/jaktområde:		
Navn på jeger(e)/Taksør:		

Beskrivelse av værforhold				
Temperatur:	Vindretning:	Vindstyrke:	Skyer:	Nedbør:

Beskrivelse av værtegn		
Andel barmark i forhold til snø:	Grad av flom (1-10):	Andel av jaktområdet isbelagt:

Obs. nr.	Klokke slett	Art/type fugl	Antall fugler sett				Antall fugler skutt		
			Hunn	Hann	Ukjent	Totalt	Hunn	Hann	Totalt

Antall rovvilt sett					
Rødrev:	Mink:	Ravn:	Kråke:	Falk:	Hauk:
Annet (beskriv):					

Kommentarer:

.....

Veiledning for utfylling av skjema:

Dato: Her fylles ut hvilken dato observasjonene/jakten har funnet sted.

Start og slutt tidspunkt fylles ut med klokkeslett, eks starttidspunkt kl 17:30.

Navn på jeger(e)/taksør: Her fylles ut navn på alle jegere som har jaktet fra samme jaktsted/jaktskjul (Čila). Dersom noen andre enn jegere vil fylle ut skjema, så kan også de benytte dette skjema, og skrive navnet sitt her.

Beskrivelse av værforhold: Her føres inn temperatur (oppgitt i grader celcius), vindretning (nordlig, nordøstlig, osv.), vindstyrke (helst i m/s), skyer (helt overskyet, delvis skyet, skyfritt) og nedbør (regn eller snø og helst oppgitt i mm). Bruk gjerne data fra Yr.no eller storm.no.

Beskrivelse av vårtegn: Her beskrives hvor stor andel barmark det er på jaktstedet i forhold til snø. Eksempelvis 60 prosent barmark), hvor stor grad av flom det er i vannet eller elva hvor jakta foregår (ingen flom =1 og full flom = 10), og til slutt hvor stor andel av jaktområdet (vannet/elva) som er isbelagt (eks dersom halve vannet har is, skriv 50 % is).

Obs.nr: Dette er en forkortelse for **observasjonsnummer**. De første fuglene som observeres merkes med nr 1, neste med nr 2 osv. Dersom flere ulike arter av ender kommer samtidig, kan de merkes med samme observasjonsnummer.

Klokkelsett: Her føres opp klokkelsett for når fuglene ble observert, eks kl 22:43.

Art/type fygl: Her skrives ned hvilken art eller type fugl som er observert og eventuelt skutt. Det skal skrives ned alle ande- og gåsefugler, uanhengig av om de er lovlig å jakte eller ikke. Eksempelvis Havelle, toppand, sjøorre, krikkand, sædgås, kanadagås, osv. Dersom det observeres fugler som en er usikker på hvilken type det er, så skrives "art ukjent".

Antall fugler sett: Her føres opp antall fugler som er observert fordelt på om det er hunn- eller hannfugler. Dersom ikke mulig å fastsette kjønn så skrives antallet som "Ukjent". Alle fugler som observeres skal tas med. Dersom de samme fuglene observeres flere ganger, så skal disse ikke telles flere ganger. Dersom skjema er for lite til antall observasjoner, fyll ut i et nytt skjema som sendes samlet inn.

Antall fugler skutt: Her føres opp antall fugler skutt, fordelt på kjønn.

Antall rovvilt sett: Her føres inn antall observerte rovvilt av de oppgitte typene. Det er også plass til å skrive inn andre rovvilt, eks ørn, jerv, gaupe, eller hvilken type falk eller hauk som ble observert.

Kommentarer: Her kan det legges inn andre kommentarer, dersom ønskelig.

NB: Skjema skal leveres inn til Kautokeino kommune så raskt som mulig, og senest innen 1. Juli

